

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Фінансово-економічні засади банкрутства підприємств
в умовах воєнного стану в Україні»**

Виконала: студентка 6-го курсу, групи 601-ЕФ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Біленька І. В.

Керівник: к.е.н., доцент Свистун Л. А.

Рецензент: Терещенко Т. В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Біленька І.В.

Підтверджую достовірність даних, використаних у
роботі

Біленька І.В.

Полтава 2026

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права

Кафедра, циклова комісія кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування

Свистун Л.А.
к.е.н., доцент Свистун Л.А.

«*27*» *лютого* 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ**

Білецький Іван Віталійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) *ФінаНСОВО-ЕКОНОМІКА І НАСОНІ БАНКІВСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.*

керівник проєкту (роботи) *к.е.н. доцент Свистун Л.А.*

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від *03.09.2025р №1015-Ф.І.А.*

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) *12.01.2026 р.*

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) *Нормативно-правова база з питань банківського підприємства підприємств в Україні, наукові статті, монографії та навчальні посібники щодо антикризового управління та процедур банкрутства, статистичні дані з фінансової підприємств.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) *Розділ 1. Статистика та правові основи банківського підприємства*

Розділ 2. Стан та тенденції банківського підприємства в умовах воєнного стану в Україні.

Розділ 3. Чинники та механізми фінансової неспроможності підприємств.

5. Перелік графічного матеріалу

Лист роботи представити на оцінку.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ I	к.е.к. доцент Світличка Л.Ф.	<i>[Підпис]</i> 21.11	<i>[Підпис]</i> 21.11
Розділ II	к.е.к. доцент Курочка Н.С.	<i>[Підпис]</i> 15.12	<i>[Підпис]</i> 15.12
Розділ III	д.е.к., проф. Білинська І.В.	<i>[Підпис]</i> 15.12	<i>[Підпис]</i> 15.12

7. Дата видачі завдання 27.10.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітки
1	Вивчення нормативних та інструктивних матеріалів, спеціальної літератури, періодичних видань	Упродовж всього терміну	виконано
2	Підготовка та написання 1-го розділу	27.10 – 21.11.25	виконано
3	Підготовка та написання 2-го розділу	21.11 – 15.12.25	виконано
4	Підготовка та написання 3-го розділу	15.12.25 – 05.01.26	виконано
5	Формування загальних висновків та оформлення роботи	05.01 – 09.01.26	виконано
6	Здача роботи на кафедру	09.01 – 12.01.26	виконано

Студент

*[Підпис]*Білинська І.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

*[Підпис]*Світличка Л.Ф.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Біленька І. В. «Фінансово-економічні засади банкрутства підприємств в умовах воєнного стану в Україні». Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2026.

Робота містить 124 сторінок, 18 таблиць, 20 рисунків, список літератури з 89 джерел та 4 додатків.

Ключові слова: банкрутство, підприємство, неплатоспроможність, фінансова стабільність, фінансова нестійкість, врегулювання неплатоспроможності, фінансова санація, запобігання банкрутству.

Актуальність дослідження проблеми неплатоспроможності та банкрутства підприємств в Україні зумовлена посиленням економічної нестабільності та воєнною агресією росії, що спричинили значні фінансові втрати для бізнесу та населення, а також підвищили рівень соціальної напруги. В умовах воєнного стану підприємства стикаються з ризиками зниження фінансової стійкості, неможливості виконання зобов'язань та втрати робочих місць, що актуалізує потребу в удосконаленні фінансово-економічних механізмів запобігання банкрутству та застосуванні антикризового управління.

У розділі 1 роботи розглянуто та узагальнено теоретичні засади банкрутства підприємств, сутності та видів банкрутства, значення нормативно-правового регулювання процедур банкрутства в Україні, дослідження методів оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств.

У розділі 2 проаналізовано фінансову стабільність та функціонування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану, динаміку банкрутств та фінансової нестійкості підприємств України в період 2022-2025 рр. та розглянуто основні виклики та тенденції відновлення платоспроможності в умовах воєнних ризиків.

У розділі 3 розроблені загальні рекомендації щодо інноваційних інструментів врегулювання неплатоспроможності підприємств, розглянуто світовий досвід використання інноваційних інструментів запобігання

неплатоспроможності, важливість застосування інструментів фінансової санації та реструктуризації боргів, бізнесу й активів, адаптованих до умов війни та переваги цифрових інструментів для підвищення прозорості та ефективних процедур банкрутства.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в розвитку основних фінансово-економічних засад банкрутства підприємств в умовах воєнного стану та складається з таких основних положень: 1) узагальнено зміст та економічну сутність банкрутства підприємств із врахуванням його різновидів і форм в умовах воєнного стану, нормативно-правового регулювання процедур банкрутства в Україні та систематизовано методи оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства; 2) розглянуто вплив воєнного стану на фінансову стійкість бізнесу, проаналізовано зміни в динаміці банкрутств підприємств у період 2022–2025 років та виділено основні тенденції відновлення їхньої платоспроможності в умовах підвищених воєнних ризиків; 3) узагальнено міжнародний досвід запобігання банкрутству, обґрунтовано доцільність використання санації та реструктуризації в умовах війни, а також висвітлено переваги цифрових інструментів у процесах банкрутства.

Робота виконана з використанням сучасних програмних засобів і комп'ютерних технологій обробки інформації, а саме: оформлення текстової частини роботи виконано в текстовому редакторі MS Word; обробка статистичних даних, розрахунок аналітичних показників, побудова рейтингу інвестиційної привабливості, регресійне вивчення залежності обсягів інвестування, побудова різних типів діаграм – за допомогою засобів табличного процесора MS Excel; необхідні науково-теоретичні, статистичні та аналітичні матеріали частково отримані з мережі Internet.

Результати роботи публікувалися та доповідалися на конференції, а саме на VII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» в Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка (м. Полтава, 27 листопада 2025 року).

ANNOTATION

Bilenka I.V. “Financial and Economic Principles of Enterprise Bankruptcy in Conditions of Martial Law in Ukraine”. Manuscript. Graduation Thesis for the Second (Master’s) Level of Higher Education in the Specialty 072 “Finance, Banking and Insurance” – Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University, Poltava, 2026.

The work contains 124 pages, 18 tables, 20 figures, bibliography from 89 sources and 4 appendices.

Keywords: bankruptcy, enterprise, insolvency, financial stability, financial instability, insolvency resolution, financial rehabilitation, bankruptcy prevention.

The relevance of studying the problem of insolvency and bankruptcy of enterprises in Ukraine is due to the increased economic instability and military aggression of Russia, which caused significant financial losses for business and the population, as well as increased the level of social tension. Under martial law, enterprises face the risks of reduced financial stability, inability to fulfill obligations and job losses, which highlights the need to improve financial and economic mechanisms for preventing bankruptcy and applying anti-crisis management.

Section 1 of the work reviews and summarizes the theoretical foundations of enterprise bankruptcy, the essence and types of bankruptcy, the importance of regulatory and legal regulation of bankruptcy procedures in Ukraine, and studies methods for assessing the financial condition and probability of enterprise bankruptcy.

Section 2 analyzes the financial stability and functioning of business in Ukraine under martial law, the dynamics of bankruptcies and financial instability of Ukrainian enterprises in the period 2022-2025, and considers the main challenges and trends in restoring solvency under war risks.

Section 3 develops general recommendations on innovative instruments for resolving enterprise insolvency, reviews the world experience in using innovative instruments to prevent insolvency, the importance of using financial rehabilitation and debt, business and asset restructuring tools adapted to war conditions, and the

advantages of digital tools for increasing transparency and effective bankruptcy procedures.

The scientific novelty of the master's thesis lies in the development of the basic financial and economic principles of enterprise bankruptcy under martial law and consists of the following main provisions: 1) the content and economic essence of enterprise bankruptcy is summarized, taking into account its varieties and forms under martial law, regulatory and legal regulation of bankruptcy procedures in Ukraine, and methods for assessing the financial condition and probability of bankruptcy are systematized; 2) the impact of martial law on the financial stability of businesses is considered, changes in the dynamics of enterprise bankruptcies in the period 2022–2025 are analyzed, and the main trends in restoring their solvency under conditions of increased military risks are highlighted; 3) international experience in preventing bankruptcy is summarized, the feasibility of using rehabilitation and restructuring under war conditions is substantiated, and the advantages of digital tools in bankruptcy processes are highlighted.

The work was performed using modern software tools and computer information processing technologies, namely: the text part of the work was designed in the MS Word text editor; statistical data processing, calculation of analytical indicators, construction of an investment attractiveness rating, regression study of the dependence of investment volumes, construction of various types of diagrams - using the MS Excel spreadsheet; the necessary scientific and theoretical, statistical and analytical materials were partially obtained from the Internet.

The results of the work were published and reported at the conference, namely at the VII International Scientific and Practical Conference "Development of the Financial Market in Ukraine: Threats, Problems and Prospects" at the Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University (Poltava, November 27, 2025).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, ФІНАНСОВІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ.....	7
1.1. Економічна сутність та види банкрутства підприємств.....	7
1.2. Нормативно-правове регулювання процедур банкрутства в Україні...17	17
1.3. Методи оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	34
2.1. Вплив воєнного стану на фінансову стабільність та функціонування бізнесу в Україні.....	34
2.2. Аналіз динаміки банкрутств та фінансової нестійкості підприємств України у 2022–2025 рр.....	56
2.3. Основні виклики та тенденції відновлення платоспроможності підприємств в умовах воєнних ризиків.....	69
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	81
3.1. Світовий досвід використання інноваційних інструментів запобігання банкрутства.....	81
3.2. Застосування інструментів фінансової санації та реструктуризації боргів, бізнесу й активів, адаптованих до умов війни, для запобігання банкрутству.....	88
3.3. Переваги цифрових інструментів для підвищення прозорості та ефективних процедур банкрутства.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113
ДОДАТКИ.....	124

				ВР 401-ББ 20059			
	П. І. Б.	Підпис	Дата	<i>Фінансово-економічні засади банкрутства підприємств в умовах воєнного стану в Україні</i>	Літ.	Арк.	Акрюшів
<i>Розроб.</i>	<i>Біленька І.В.</i>				3	124	
<i>Перевір.</i>	<i>Свистун Л.А.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Н. Контр.</i>	<i>Свистун Л.А.</i>						
<i>Затверд.</i>	<i>Свистун Л.А.</i>						

ВСТУП

У часи політичних криз і економічної нестабільності підприємства стикаються з чималими викликами, які можуть призвести до фінансових ускладнень або навіть банкрутства. Це, в свою чергу, зумовлює втрату робочих місць і посилення соціальної напруги. Отже, вкрай важливим стає проведення своєчасного і точного фінансового аналізу, щоб виявити ранні ознаки можливого банкрутства.

Проблема банкрутства підприємств в Україні особливо актуалізується на тлі загальної економічної кризи та повномасштабної військової агресії з боку російської федерації. Воєнні дії спричинили значні фінансові втрати як для населення, так і для бізнесу. Для багатьох підприємств це стало причиною появи ознак неплатоспроможності.

У воєнних умовах компанії нерідко зіштовхуються з серйозними труднощами або навіть неможливістю ефективно здійснювати свою діяльність, своєчасно виконувати зобов'язання перед контрагентами та оплачувати борги. Військова агресія 2022 року стала безпрецедентним шоком для української економіки, значно посилюючи фінансовий тиск на бізнес. Такий тиск не тільки загострив існуючі ризики неплатоспроможності, а й створив нові виклики, притаманні воєнному часу. Це вимагає особливої уваги фахівців у питаннях фінансів і антикризового управління.

Питання банкрутства, неплатоспроможності підприємств, виявлення імовірності банкрутства та формування заходів із його запобігання в системі антикризового управління стало об'єктом дослідження в роботах багатьох українських та зарубіжних науковців, зокрема Коваленко О.В., Костянецька Т., Волконський Є., Лазарева Н., Брагіна О. С., Ситник Л.С., Спрінгейт Л.В., Бланк І.О. та багато інших.

Вибір теми кваліфікаційної роботи обумовлено актуальністю питань удосконалення фінансово-економічних механізмів для запобігання банкрутству

підприємств та мінімізації ризиків їхньої неплатоспроможності в умовах воєнного стану.

Метою роботи є вивчення фінансово-економічних основ банкрутства підприємств в умовах воєнного стану в Україні та розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів запобігання їх неплатоспроможності.

Для досягнення мети у роботі потрібно вирішити такі завдання:

- визначити сутність, види та причини виникнення банкрутства підприємства;
- дослідити нормативно-правові засади регулювання процедур банкрутства в Україні;
- оцінити вплив воєнного стану на фінансову стійкість підприємств та їхню здатність продовжувати функціонування в умовах кризи;
- розглянути динаміку банкрутства та проявів фінансової нестабільності серед підприємств у період 2022-2025 рр.;
- визначити ключові виклики та актуальні напрями відновлення фінансової стійкості підприємств за умов воєнного стану;
- узагальнити світовий досвід у застосуванні сучасних інноваційних фінансових інструментів, спрямованих на запобігання банкрутству;
- обґрунтувати необхідність впровадження ефективних механізмів фінансової санації, реструктуризації активів і використання цифрових рішень для підвищення результативності процедур банкрутства.

Об'єктом дослідження є фінансово-економічна діяльність підприємств в умовах воєнного стану в Україні та процеси їх неплатоспроможності і банкрутства.

Предмет дослідження охоплює комплекс методів, інструментів і підходів, спрямованих на попередження банкрутства підприємств та зниження ризиків їх неплатоспроможності.

Основою кваліфікаційної роботи є фундаментальні положення фінансів, економіки підприємства та антикризового управління. Для дослідження застосовувалися різні методи економічного аналізу, зокрема аналітичний

(вивчення складових понять і процесів банкрутства), порівняльний (аналіз подібностей і відмінностей між підприємствами та кризовими ситуаціями), графічний (схеми та діаграми для візуалізації фінансових показників) та табличний (систематизація теоретичної й статистичної інформації).

Інформаційною основою дослідження стали нормативно-правові акти України у сфері неплатоспроможності та банкрутства підприємств, спеціалізована література (монографії, підручники, посібники з фінансів і антикризового управління), наукові статті вітчизняних економістів, статистичні дані Державної служби статистики України, фінансова звітність підприємств, що пройшли процедури банкрутства або реструктуризації у 2022–2025 роках, а також аналітичні матеріали та інтернет-ресурси.

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості застосування його результатів у практичній діяльності вітчизняних комерційних банків для удосконалення ефективності їх функціонування.

Результати дипломного дослідження були апробовані на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» в Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка (м. Полтава, 27 листопада 2025 року).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ, ФІНАНСОВІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та види банкрутства підприємств

Банкрутство підприємств становить одну з найважливіших і водночас найскладніших проблем сучасної економіки. Це явище має багатогранний вплив не лише на окремі компанії, а й на економічну систему в цілому. Зокрема, воно безпосередньо позначається на фінансовій стійкості суб'єктів господарювання, ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а також на рівні зайнятості населення. Масове або навіть локальне банкрутство підприємств може призвести до скорочення робочих місць, зниження доходів населення, зменшення податкових надходжень до бюджету та, як наслідок, погіршення загальної макроекономічної стабільності держави. Саме тому своєчасне виявлення передумов неплатоспроможності, аналіз фінансових ризиків і розробка ефективних механізмів запобігання банкрутству є надзвичайно важливими завданнями сучасного економічного управління.

В умовах воєнного стану проблема банкрутства підприємств в Україні загострюється, оскільки значна частина суб'єктів господарювання втратила здатність своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Недостатня адаптація та відсутність ефективної фінансової стратегії ускладнюють подолання кризових явищ і підвищують ризик втрати платоспроможності. За таких обставин особливої актуальності набуває своєчасне виявлення фінансових загроз і впровадження антикризових заходів, спрямованих на оцінку ризиків та запобігання банкрутству.

За таких умов виникає потреба не лише у вчасній діагностиці фінансових ризиків, а й у чіткому розумінні самої сутності явища, що становить кінцеву загрозу для підприємства. Це підводить до необхідності визначення поняття банкрутства як ключової економіко-правової категорії, що описує стан неплатоспроможності підприємства та механізми її врегулювання.

Етимологічно слово «банкрутство» походить від італійських термінів *bankus* - лава, контора чи торговельне місце, та *rotto* - зламаний, зруйнований. У буквальному значенні воно відображає припинення або руйнування фінансової основи діяльності, тобто втрату здатності суб'єкта господарювання виконувати свої боргові зобов'язання. Тобто банкрутство розглядається як завершальна стадія фінансової кризи, яка вимагає комплексної оцінки та ефективних управлінських рішень з боку власників і кредиторів [1].

У науковій літературі представлені різноманітні підходи до трактування сутності та змісту поняття банкрутства. Одні дослідники розглядають його переважно як економічну категорію, тоді як інші зосереджуються на його правовій природі. Багатогранність поглядів на сутність банкрутства вказує на складність цього явища та відмінності в наукових підходах до його інтерпретації. Узагальнення основних трактувань подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні підходи до визначення поняття «банкрутство» визначені
науковцями

Джерело	Визначення поняття
О. Коваленко, К. Склярєнко [2, с. 67]	Банкрутство характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.
Т. Костянецька [3, с. 230]	Під банкрутством можна розуміти визнану судом офіційну неспроможність суб'єкта господарювання відповідати вимогам кредиторів, яка настає після вжиття системи антикризових заходів, спрямованих на відновлення діяльності підприємства, а неспроможність – нездатність боржника виконати виплати по грошовим зобов'язанням в повному обсязі та в певну частину часу.
Кодекс України з процедур банкрутства [4]	Банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.
Є. Волконский [5, с. 184]	Банкрутство – це встановлений господарським судом факт неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої грошові зобов'язання не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.
Н. Лазарева [6, с. 365]	Банкрутство є унікальним правовим механізмом вирішення проблем заборгованості приватної особи шляхом визнання цієї особи неспроможною.
Брагіна О. С. [7]	Банкрутство - це економічний стан неплатоспроможності, як процес правового врегулювання взаємин між боржником і кредиторами та як результат неефективного управління або впливу зовнішніх чинників

Джерело: сформовано автором на основі [2-7].

Узагальнення наукових підходів до трактування поняття банкрутства дозволяє визначити його як стан фінансової неспроможності підприємства, за якого воно впродовж тривалого періоду не здатне своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Такий стан, як правило, є наслідком системної втрати платоспроможності та порушення фінансової рівноваги суб'єкта господарювання.

Більшість вітчизняних і зарубіжних науковців акцентують увагу на економічній природі банкрутства, розглядаючи його як результат нездатності підприємства формувати стабільні та достатні грошові потоки, необхідні для покриття поточних витрат, обслуговування боргових зобов'язань і забезпечення безперервності господарської діяльності. У цьому контексті банкрутство постає не лише як юридична процедура, а й як завершальна стадія фінансової кризи підприємства, що відображає глибокі дисбаланси в його операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності.

Разом із цим виділяють правовий аспект (формалізована законодавством процедура врегулювання неплатоспроможності), соціальний аспект (негативні наслідки для працівників, контрагентів і економіки) та фінансовий аспект (неефективне управління ресурсами та втрата стійкості). Сукупність цих підходів дозволяє розглядати банкрутство як багатовимірне явище, що охоплює економічні, правові, соціальні та фінансові характеристики підприємства.

Отже, банкрутство можна інтерпретувати як стан хронічної неплатоспроможності, коли підприємство систематично не здатне виконувати поточні зобов'язання через дефіцит ліквідних активів, що є завершальною стадією фінансової кризи. Після визначення сутності банкрутства доцільно перейти до його класифікації, що дозволяє зрозуміти механізми неплатоспроможності, особливості процедур врегулювання та оцінити можливості фінансового оздоровлення підприємства. Банкрутство класифікується залежно від мотивів та обставин його настання і може проявлятися у таких формах: реальне, технічне, фіктивне або навмисне (рис. 1.1) [8].

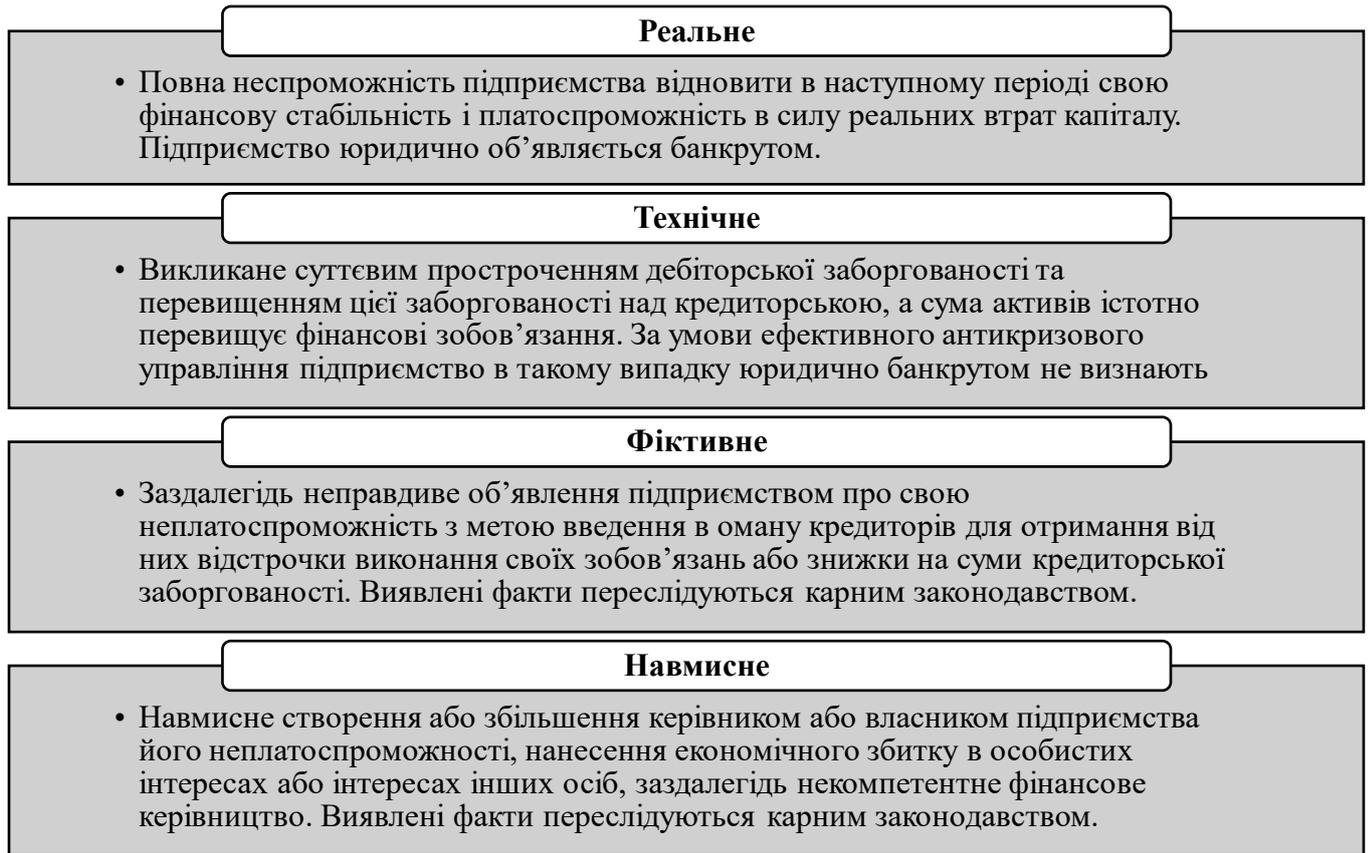

Рис. 1.1. Види банкрутства підприємства

З погляду фінансового аналізу, реальне банкрутство — це стан глибокої втрати капіталу, за якого підприємство вже не може відновити платоспроможність і потребує офіційного юридичного підтвердження своєї неплатоспроможності. Технічне банкрутство, навпаки, пов'язане з тимчасовим дефіцитом ліквідності, наприклад через несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості, коли загальна вартість активів усе ще перевищує зобов'язання. За таких умов своєчасні антикризові заходи здатні запобігти переходу до юридично оформленого банкрутства.

Інші два типи, фіктивне та навмисне банкрутство належать до категорії економічних правопорушень і виходять за рамки суто фінансових причин. Фіктивне банкрутство передбачає умисне неправдиве оголошення неплатоспроможності з метою отримання вигоди за рахунок кредиторів. Навмисне банкрутство - це свідоме доведення підприємства до фінансового краху в інтересах посадових осіб. Обидві форми є кримінально караними. Отже,

для фінансових фахівців надзвичайно важливо чітко розрізняти економічно неминучі наслідки неплатоспроможності (реальне банкрутство), управлінські помилки (технічне) та протиправні дії (фіктивне та навмисне), що має ключове значення для оцінки ризиків та застосування відповідних антикризових заходів [9].

Причини виникнення банкрутства доцільно поділяти на дві основні групи. Оскільки сама поява неплатоспроможності свідчить про суттєве погіршення фінансового стану підприємства, логічно, що джерела цих проблем, як і чинники, що формують фінансову стійкість, можуть мати внутрішній та зовнішній характер. Відповідно, банкрутство зумовлюється сукупністю зовнішніх і внутрішніх причин, кожна з яких по-різному впливає на розвиток кризових явищ у діяльності підприємства (рис. 1.2).

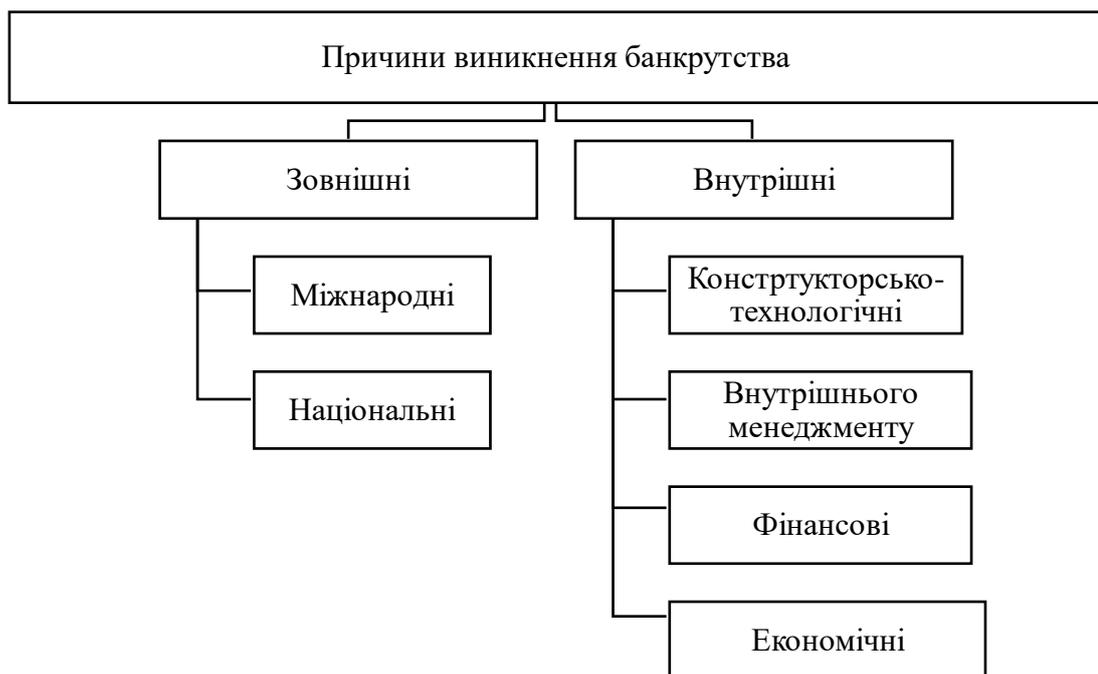

Рис. 1.2 Причини банкрутства

Зовнішні фактори виникають під впливом загального економічного середовища та рівня його стабільності. На міжнародному рівні до таких причин належать зміни у макроекономічних показниках, митній політиці, рухові світового капіталу, а також взаємозалежність економік різних країн. У періоди

глобальних криз це може призводити до «ефекту доміно», коли неплатоспроможність однієї компанії спричиняє банкрутства пов'язаних підприємств. Значну роль відіграє й міжнародна конкуренція.

Національні зовнішні чинники охоплюють дії уряду в сфері економічної політики, які можуть бути недостатньо обґрунтованими, неконтрольовані інфляційні процеси, демографічні зміни, політичну нестабільність, глибокі економічні кризи або депресії, а також недосконалість законодавчої бази.

Внутрішні причини банкрутства формуються безпосередньо в межах діяльності підприємства і пов'язані з неефективною організацією виробництва та фінансового управління. До них належать невідповідність ринковій позиції підприємства, неправильно сформована стратегія розвитку, дефіцит обігових коштів, недостатня кваліфікація управлінського персоналу, слабка маркетингова політика, надмірний обсяг позикового капіталу та інші недоліки внутрішнього менеджменту [10; 11].

Таке поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів створює загрозу фінансової нестабільності та може призвести до неплатоспроможності підприємства. Усі наведені чинники здатні спричинити банкрутство лише за умови, що вони набувають критичного та незворотного характеру. Зокрема, якщо йдеться про економічну кризу, то зазвичай мається на увазі її глибока форма; у випадку змін у законодавстві — різкі правові трансформації або запровадження міжнародних санкцій; щодо внутрішніх факторів - стратегічні управлінські прорахунки, хронічні фінансові труднощі, зокрема постійний дефіцит обігових коштів, неможливість інвестувати у модернізацію виробництва та, як наслідок, втрата конкурентних переваг.

У ринковій економіці інститут банкрутства виконує функцію специфічного економічного механізму, що забезпечує природний добір ефективних суб'єктів господарювання. Він сприяє оновленню ринкового середовища, усуваючи підприємства, які не здатні забезпечувати результативність діяльності та підтримувати конкурентоспроможність. Водночас, попри свою регулятивну роль, банкрутство зумовлює комплекс

значних негативних наслідків, які проявляються як на рівні окремої бізнес-одиниці, так і на рівні національної економіки в цілому.

На мікроекономічному рівні визнання підприємства банкрутом передбачає втрату ним майнової та управлінської самостійності. Із моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність розпочинається процедура санації або ліквідації, у межах якої активи підприємства підлягають частковій чи повній реалізації для задоволення вимог кредиторів. Законодавчо визначено, що управління майном переходить до арбітражного керуючого чи керуючого санацією, що фактично позбавляє попередній менеджмент можливості впливати на подальший перебіг подій. Крім того, підприємство зазнає значних репутаційних втрат: знижується довіра банківських установ, контрагентів і споживачів, що суттєво ускладнює перспективи відновлення діяльності. У випадку ліквідації юридична особа припиняє існування і виключається з державного реєстру, що означає повну втрату можливостей для подальшого розвитку.

Особливо чутливими є соціальні наслідки банкрутства. Процедури ліквідації передбачають припинення трудових договорів, що призводить до масових звільнень і, відповідно, до зростання рівня безробіття. Погіршення матеріального становища працівників та їхніх сімей, можливі затримки виплат заробітної плати або компенсацій здатні спричинити соціальну напруженість. Поряд із цим відбувається втрата сформованого людського капіталу: кваліфіковані працівники вимушено змінюють сферу діяльності, не завжди маючи змогу застосувати накопичений професійний досвід.

Банкрутство негативно впливає й на кредиторів, які у більшості випадків не отримують повного відшкодування заборгованості. Попри законодавчо визначену черговість задоволення вимог, обсяг реалізованих активів здебільшого недостатній для повного погашення боргів. Найбільших ризиків зазнають незабезпечені кредитори, які можуть втратити значну частину вкладених коштів. У ситуаціях фіктивного або умисного банкрутства наслідки для кредиторів є ще більш значними, оскільки активи можуть бути свідомо

приховані або виведені. Порушення боржником своїх зобов'язань нерідко підриває стабільність господарських зв'язків і створює «ефект доміно», коли проблеми одного підприємства поширюються на пов'язаних із ним суб'єктів ринку. Збої у постачанні, втрата постійних контрагентів або скорочення пропозиції окремих товарів і послуг можуть призводити до дисбалансів на ринку [12].

Особливо ризикованим є банкрутство великих підприємств або компаній, що виконують стратегічно важливі функції, оскільки це здатне зумовити дестабілізацію окремих галузей, зниження виробничих обсягів та виникнення дефіциту критичної продукції.

На макроекономічному рівні масштабне поширення випадків неплатоспроможності суттєво ускладнює функціонування національної економіки. Скорочення податкових надходжень, зростання тінізації господарської діяльності, збільшення безробіття та зниження інвестиційної активності формують загальний негативний фон для економічного розвитку. У періоди рецесій або збройних конфліктів тенденція до зростання кількості банкрутств посилює економічні ризики, знижує довіру міжнародних партнерів та потенційно спричиняє відтік капіталу. За таких умов держава змушена впроваджувати антикризові заходи — реструктуризацію заборгованості, кредитні гарантії, програми підтримки зайнятості тощо, що потребує значних бюджетних ресурсів та ефективного управління ними.

Таким чином, банкрутство можна розглядати як складне багатовимірне явище, наслідки якого відчутні не лише на рівні окремого підприємства, а й у соціальній сфері, ринковому середовищі та на загальноекономічному рівні. Це зумовлює потребу у своєчасному виявленні фінансових ризиків, проведенні глибокої діагностики кризових проявів та застосуванні ефективних антикризових інструментів, що здатні зменшити ймовірність серйозних негативних наслідків.

Водночас банкрутство не є одночасним процесом. Щоб підприємство дійшло до стійкої неплатоспроможності, проходить певний період, упродовж

якого воно має можливість стабілізувати становище. Якщо ж антикризові заходи не здійснюються через нестачу інформації, управлінські прорахунки чи інші чинники, проблеми накопичуються і з часом неминуче призводять до втрати здатності підприємства продовжувати діяльність. Отже, можна виділити три послідовні етапи розвитку банкрутства: латентна (прихована) стадія, стадія фінансової кризи та стадія явної неплатоспроможності (рис.1.3) [13]

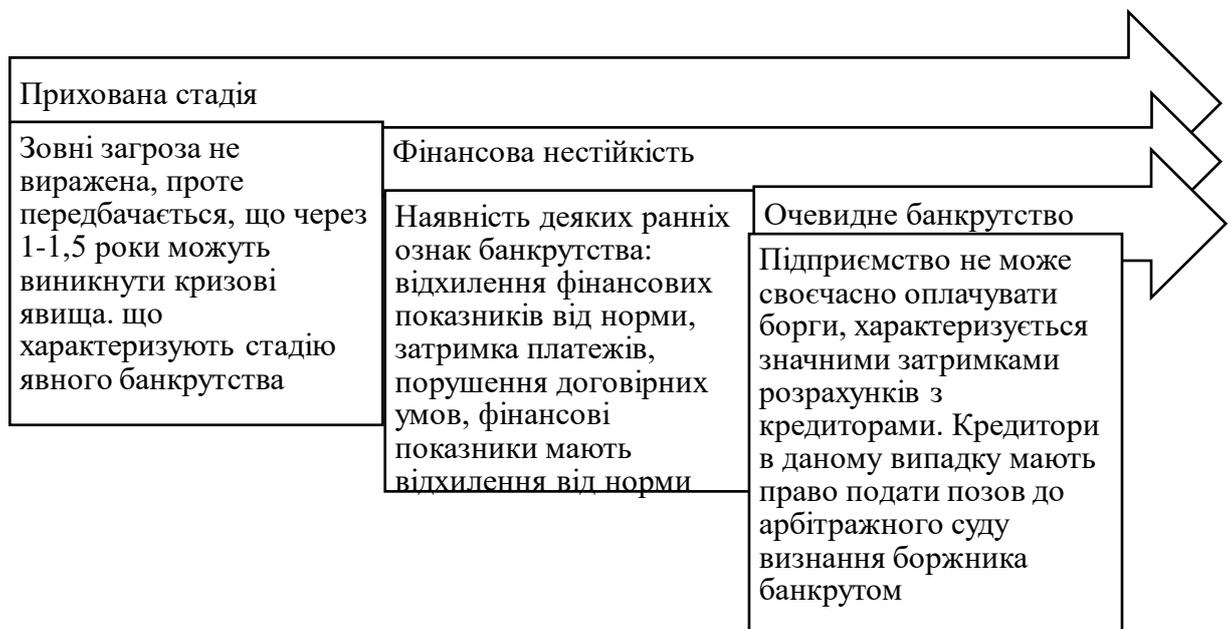

Рис. 1.3. Стадії банкрутства.

Банкрутство як економічний процес проходить кілька природних стадій розвитку – від прихованих фінансових проблем до повної втрати платоспроможності. На етапі прихованого банкрутства підприємство ще формально функціонує, хоча внутрішні проблеми вже зароджуються; юридичні механізми при цьому не задіяні. Коли ситуація переходить у фазу фінансової кризи, боржник або кредитори можуть звертатися до суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Саме з цього моменту економічна криза набуває юридичної форми: суд призначає арбітражного керуючого, скликаються збори кредиторів, визначається подальша стратегія.

Найбільш критична стадія - стадія явного банкрутства, відповідає застосуванню формалізованих юридичних процедур, які відбуваються послідовно та включають такі основні кроки:

1. Відкриття провадження у справі про банкрутство. Господарський суд розглядає заяву ініціатора та перевіряє наявність підстав для початку провадження. У разі підтвердження факту неплатоспроможності суд офіційно відкриває провадження та призначає арбітражного керуючого, який здійснює контроль і координацію подальших дій.

2. Формування органів кредиторів. Відбуваються збори кредиторів, на яких обирається комітет кредиторів - представницький орган, що відстоює їхні інтереси. Саме цей комітет визначає стратегію подальшого вирішення проблеми: схвалює план оздоровлення підприємства або наполягає на переході до ліквідації.

3. Проведення санації (фінансового оздоровлення). На цьому етапі реалізується комплекс організаційних, фінансових та управлінських заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства. План санації може передбачати реструктуризацію боргів, продаж непрофільних активів, пошук інвестора, зміну структури управління чи оптимізацію витрат.

4. Ліквідаційна процедура. Якщо відновити діяльність підприємства вже неможливо, застосовується ліквідація. Діяльність підприємства припиняється, а його активи реалізуються для максимального задоволення вимог кредиторів. Усі дії здійснює арбітражний керуючий під контролем комітету кредиторів.

5. Завершення провадження у справі. Після виконання санаційних заходів або завершення ліквідації суд ухвалює рішення про закриття провадження. Це юридично означає завершення всієї процедури банкрутства.

Узагальнюючи, процедура банкрутства - це впорядкований і юридично регламентований процес, спрямований на врегулювання неплатоспроможності підприємства з урахуванням інтересів боржника, кредиторів та вимог законодавства. Вона забезпечує послідовний перехід від встановлення факту фінансової кризи до її вирішення через оздоровлення або ліквідацію.

Банкрутство економічно проявляється у поступовій втраті підприємством здатності функціонувати самостійно під впливом внутрішніх і зовнішніх

факторів. Воно відображає фінансові проблеми та нездатність адаптуватися до змін ринкового середовища, конкуренції чи макроекономічних коливань. Наслідки банкрутства проявляються на мікро- та макрорівнях: втрата активів, зменшення виробництва, погіршення репутації та робочих місць, а також зниження податкових надходжень, інвестиційної активності та зростання безробіття.

Для запобігання банкрутству потрібен системний підхід: глибокий фінансовий аналіз, рання діагностика кризових сигналів, оптимізація активів та зобов'язань, а також підтримка з боку держави через програми стимулювання, реструктуризацію боргів та антикризове регулювання. Своєчасне виявлення проблем і застосування ефективних антикризових інструментів дозволяє мінімізувати негативні наслідки та зберегти економічну стійкість підприємства.

1.2. Нормативно-правове регулювання процедур банкрутства в Україні

Від моменту проголошення незалежності Україна, не маючи усталених історичних традицій у сфері неплатоспроможності, пройшла складний та динамічний етап формування інституту банкрутства. Його розвиток тісно переплітався зі змінами правової системи та трансформаціями соціально-економічного середовища, що супроводжували становлення ринкової економіки.

Банкрутство як явище є багатограним і складним, адже охоплює широкий спектр економічних і юридичних взаємозв'язків. Воно проявляється у різних формах, має неоднозначні наслідки та потребує комплексного дослідження з позицій як економічної, так і правової наук. Додаткові труднощі створюють постійні зміни норм, що регулюють господарську діяльність підприємств, а також загальна соціально-економічна та політична нестабільність у країні. Важливим чинником є і прагнення України до інтеграції в європейський простір, що зумовлює потребу гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами.

Усе це підкреслює необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання процедури банкрутства відповідно до актуальних умов господарювання та глобальних тенденцій. Адже якість і ефективність законодавства у цій сфері безпосередньо впливають на стабільність функціонування підприємств, рівень економічної свободи та формування привабливого інвестиційного клімату. Тому, на нашу думку, особливо важливим є всебічне дослідження підходів до побудови сучасної, ефективної та узгодженої системи правового регулювання правовідносин, що виникають у процесі банкрутства підприємств.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила суттєве погіршення макроекономічних показників держави, зокрема значне зростання дефіциту бюджету та фінансової неспроможності значної кількості суб'єктів господарювання. Вітчизняна економіка функціонує в умовах підвищеної нестабільності, загострення фінансових і інституційних ризиків, а також ускладнення загального бізнес-середовища. Запровадження воєнного стану істотно посилило кризові явища в діяльності підприємств, що призвело до зростання кількості випадків неплатоспроможності та банкрутства. Це явище справляє відчутний вплив не лише на окремі галузі економіки, але й на соціально-економічне становище населення загалом. У таких умовах особливої актуальності набуває формування ефективної та прозорої системи нормативно-правового регулювання процедур банкрутства, здатної забезпечити баланс інтересів держави, бізнесу та кредиторів, а також сприяти підтриманню економічної стійкості країни з урахуванням викликів, спричинених воєнними діями.

Слід підкреслити, що банкрутство являє собою процес, за якого підприємство або фізична особа втрачає можливість належним чином виконувати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами. В умовах постійних змін у світовій економіці та внутрішніх факторів, таких як політична нестабільність чи економічні кризи, тема банкрутства стає особливо актуальною [14].

Нормативно-правове регулювання процедур банкрутства в Україні має важливе значення не лише для відновлення платоспроможності підприємств, а й для забезпечення загальної соціально-економічної стабільності держави. Як зазначає І. Минчинська, ефективна система правового регулювання у сфері неплатоспроможності сприяє стабільності фінансової системи, забезпечує захист прав кредиторів та інвесторів, стимулює розвиток підприємництва й інновацій, зменшує соціальні ризики та підвищує інвестиційну привабливість країни на міжнародному рівні.

Отже, якісне нормативно-правове забезпечення у сфері банкрутства є важливою передумовою економічної стійкості, розвитку підприємництва та підвищення інвестиційної привабливості України. Водночас ефективність цих механізмів значною мірою залежить від того, як саме формувалася та еволюціонувала відповідна законодавча база. З огляду на це, становлення та розвиток національного законодавства про банкрутство можна умовно поділити на чотири етапи, що відповідають періодам чинності профільних нормативно-правових актів (рис. 1.4).

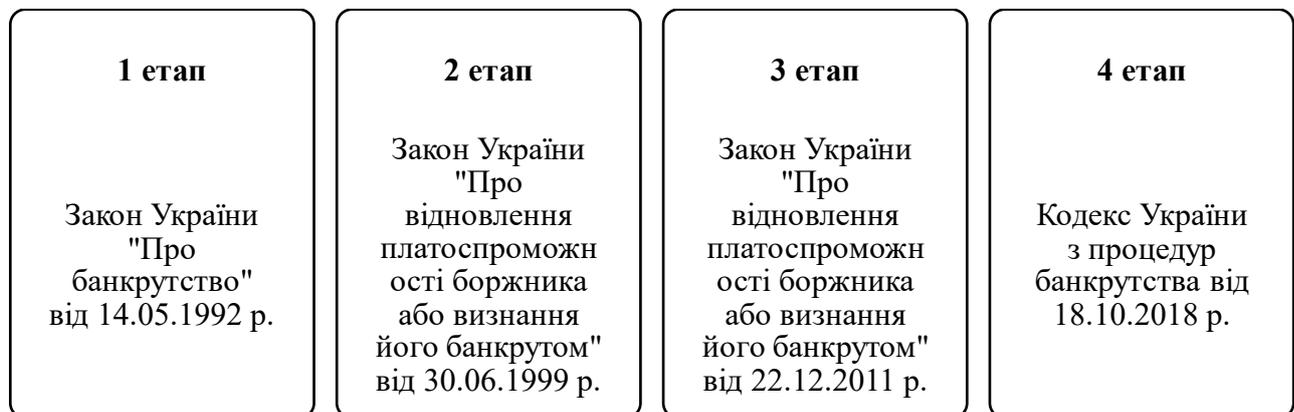

Рис. 1.4 Етапи становлення та розвитку національного законодавства про банкрутство

Кодекс України з процедур банкрутства є першим комплексним нормативно-правовим актом періоду незалежності, що системно врегульовує питання неплатоспроможності та банкрутства суб'єктів господарювання [15]. Його запровадження передбачало спрощення процедури відкриття провадження у справах про банкрутство, розширення прав кредиторів, зокрема забезпечених, а

також удосконалення механізмів продажу майна боржників через електронні майданчики з метою забезпечення максимальної ринкової вартості активів.

Важливим нововведенням стало запровадження процедури неплатоспроможності фізичних осіб, що передбачає можливість реструктуризації боргових зобов'язань. Подальші зміни до Кодексу України з процедур банкрутства були спрямовані на скасування спрощеної процедури самобанкрутства, реформування інституту арбітражного керуючого, а також на встановлення особливостей провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників, зокрема державних підприємств, фінансових установ і фермерських господарств, включно з врегулюванням питань іноземної неплатоспроможності.

Наразі процедура банкрутства в Україні регулюється системою нормативно-правових актів, які визначають механізми подолання фінансових труднощів і забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання. Їх аналіз дозволяє виявити як позитивні аспекти, так і проблемні питання практичного застосування, що є підґрунтям для подальшого вдосконалення законодавства.

Отже, ключову роль у регулюванні процедур банкрутства відіграє Кодекс України з процедур банкрутства, який визначає правові засади взаємодії між боржниками, кредиторами та іншими учасниками процесу. Ефективність його норм безпосередньо впливає на економічну стабільність держави та формування сприятливого бізнес-середовища, особливо в умовах економічної нестабільності та воєнних викликів.

До ключових аспектів значення Кодексу України з процедур банкрутства для соціально-економічного розвитку належать створення механізмів реструктуризації боргів і відновлення платоспроможності підприємств, що сприяє збереженню бізнесу та робочих місць; забезпечення захисту прав кредиторів та інвесторів через чіткі й прозорі процедури задоволення вимог; підтримання фінансової стабільності та мінімізація ризиків системних криз; формування передбачуваного правового середовища, яке підвищує інвестиційну

привабливість країни; а також удосконалення судової практики у сфері економічних відносин і забезпечення правової визначеності для учасників господарської діяльності. [16].

Оскільки ефективне нормативно-правове регулювання процедур банкрутства суттєво впливає на стабільність фінансової системи, розвиток підприємництва та інвестиційну привабливість країни, не менш важливу роль у підтриманні соціально-економічної стійкості відіграють і інші ключові законодавчі акти. Зокрема, необхідно підтримати думку вчених М. Савченка та О. Шкуренка [16], що Податковий кодекс України є одним із основоположних законодавчих документів, який регулює систему оподаткування в країні та забезпечує наповнення державного бюджету.

Податковий кодекс визначає правила збору ресурсів для бюджету, регулює економічну активність підприємств і громадян, сприяє соціальній справедливості та залученню інвестицій, а також підтримує розвиток окремих галузей і регіонів [17]. Таким чином, він формує економічний ландшафт країни та встановлює взаємовідносини між державою, бізнесом і населенням. Ефективне застосування Податкового кодексу дозволяє створити стабільне, передбачуване та стимулююче для розвитку податкове середовище в Україні, що у поєднанні з ефективним регулюванням процедур банкрутства сприяє комплексній стабілізації економіки та захисту інтересів усіх її учасників.

Податковий кодекс України формує основу стабільності та передбачуваності податкової системи, стимулюючи економічну активність. Водночас важливу роль у соціально-економічному розвитку держави відіграє Цивільний кодекс України, який забезпечує правову визначеність цивільних відносин і гарантує захист прав як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб.

Цивільний кодекс визначає стандарти цивільної та економічної взаємодії, формує передбачуване і стабільне правове середовище для ведення бізнесу, сприяє розвитку підприємництва та інноваційної активності. Він закладає принципи правової культури у взаємодії між учасниками ринку, забезпечує справедливість та рівність у цивільних відносинах і зміцнює довіру до правової

системи. Завдяки цьому підприємства мають змогу планувати та здійснювати економічну діяльність у правовому полі, розраховувати на захист своїх прав і законних інтересів, а громадяни - на гарантії власності та відповідальності [18].

Більш того, Цивільний кодекс формує правові рамки для укладання договірних відносин, регулює питання власності, зобов'язань, спадкування та інших цивільних правовідносин, що забезпечує комплексний підхід до розвитку економіки та правового середовища країни. Таким чином, він не лише регулює окремі правові аспекти, а й слугує ключовим механізмом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України, створюючи надійний правовий фундамент для функціонування ринкових відносин, захисту учасників економічної діяльності та стимулювання інвестиційної привабливості держави.

Після аналізу ролі Податкового та Цивільного кодексів важливо звернути увагу на законодавчі акти, що безпосередньо впливають на конкурентні умови функціонування ринку. Закон України «Про Антимонопольний комітет» забезпечує рівні умови на ринку, запобігає монополіям та сприяє розвитку конкуренції й соціально-економічній стабільності. Завдяки цьому підприємства отримують можливість розвивати свої операції на рівних умовах, а держава – підтримувати стабільність і прозорість ринкових відносин. [19].

Після аналізу законодавчих актів, що регулюють оподаткування та цивільні відносини, доречно звернути увагу на нормативні документи, які визначають правила функціонування ринку та фінансової системи країни. Водночас слід зазначити, що не можна повністю погоджуватися з позицією вчених Д. Зятіна та А. Згама [20], які стверджують, що закони «Про захист економічної конкуренції» [21], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [22] та «Про банки і банківську діяльність» [23] є визначальними та ключовими нормативно-правовими актами, що формують «правила гри» в економіці України. Безперечно, ці закони відіграють важливу роль у створенні конкурентоспроможного бізнес-середовища, підтримці стабільності фінансової системи та сприяють розвитку економічної активності. Ефективність економічного регулювання визначається

узгодженістю норм корпоративного, податкового, цивільного й трудового права та практикою їх застосування, що разом із захистом прав власності й послідовною державною політикою формує стабільне середовище для розвитку підприємництва.

Зазначені закони спрямовані на розвиток конкуренції, обмеження монополізації та підтримку підприємництва, а регулювання фінансово-банківської сфери забезпечує стабільність системи й інвестиційну активність. У сукупності вони формують сприятливе правове середовище, що доцільно узагальнити в таблиці за основними напрямками дії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Нормативно-правове регулювання процедур банкрутства в Україні

Назва акта	Дата та номер	Короткий опис	Недоліки
Кодекс України з процедур банкрутства	№ 2597-VIII, 18 жовтня 2018	визначає порядок проведення процедур банкрутства	не завжди ефективно вирішує проблеми швидкості розгляду справ та виконання рішень
Податковий кодекс України	№ 2755-VI, 02 грудня 2010	визначає податкові аспекти банкрутства	недостатнє врахування особливостей боржників під час податкових розрахунків
Цивільний кодекс України	№ 435-IV, 16 січня 2003	регулює правові відносини в рамках процедур банкрутства	вимагає додаткового уточнення щодо вирішення конфліктів між учасниками
“Про антимонопольний комітет” Закон України	№ 3659-XII, 26 листопада 1993	регулює аспекти конкуренції в економіці та впливає на конкурентні процедури	потребує більшої відкритості та ефективності у розслідуванні порушень
“Про захист економічної конкуренції” Закон України	№ 2210-III, 11 січня 2001	визначає заходи щодо захисту конкуренції та впливає на конкурентний аспект банкрутства	не завжди забезпечує ефективний контроль за порушеннями конкурентних правил
“Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” Закон України	№ 2664-III, 12 липня 2001	визначає правила фінансових послуг та регулювання ринків	деякі положення можуть бути недостатньо збалансованими, створюючи прогалини у регулюванні
“Про банки і банківську діяльність” Закон України	№ 2121-III, 07 грудня 2000	регулює банківську діяльність в Україні	не завжди надає достатні інструменти для контролю за ризиками та протидії фінансовим кризам.

Джерело: сформовано автором на основі [16;17;18;19]

Нормативно-правове забезпечення процедур банкрутства в Україні охоплює низку ключових актів, кожен із яких виконує специфічну роль у

підтримці економічної стабільності та розвитку бізнес-середовища. Синергія між Кодексом України з процедур банкрутства, Податковим і Цивільним кодексами, а також законами про конкуренцію формує комплексне правове середовище, що забезпечує ефективне функціонування підприємств, захист прав кредиторів і інвесторів та стимулює соціально-економічний розвиток країни.

Значення нормативно-правового регулювання процедур банкрутства для економіки можна виділити у кількох аспектах:

- **Захист кредиторів і інвесторів:** законодавство визначає права кредиторів, забезпечує справедливий розподіл активів і підвищує прозорість фінансових процесів, зміцнюючи довіру до інвестицій.
- **Стимулювання підприємництва та інновацій:** процедури банкрутства дозволяють реструктурувати борги або завершити діяльність неплатоспроможних компаній, зберігаючи бізнес і робочі місця та створюючи умови для впровадження нових проектів.
- **Ефективне врегулювання фінансових криз:** чіткі процедури дозволяють швидко вирішувати фінансові проблеми підприємств, запобігаючи ескалації криз та відновлюючи стабільність у галузях.
- **Підтримка підприємств і зайнятості:** законодавчі механізми сприяють збереженню діяльності компаній і робочих місць, мінімізуючи соціальні наслідки фінансових труднощів.
- **Правова стабільність:** прозорі та передбачувані процедури банкрутства формують надійне правове середовище, що сприяє залученню інвестицій і підвищенню довіри до економіки. [14].

Ефективне нормативно-правове забезпечення процедур банкрутства сприяє стабільності та стійкості економіки, стимулює бізнес-активність, впровадження інновацій і підтримку соціальної стабільності. У сучасних умовах руйнування інфраструктури, зміни логістичних маршрутів та релокації бізнесу підвищують актуальність ефективного застосування цих процедур.

Отже, нормативно-правове регулювання банкрутства в Україні створює умови для сталого соціально-економічного розвитку: воно підтримує економічну

стабільність, захищає права кредиторів і інвесторів, стимулює підприємництво та інновації, зберігає робочі місця та підвищує інвестиційну привабливість країни, формуючи надійне правове середовище для розвитку економіки..

Також можна зауважити, що Законодавство України у сфері банкрутства відповідає міжнародним стандартам, зокрема рекомендаціям Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) та Принципам ЮНСІТРАЛ щодо банкрутства та несумісних зобов'язань [24]. На практиці застосування норм банкрутства ускладнюється через низький рівень правової культури серед підприємств і кредиторів та часткову інтеграцію міжнародних стандартів у національне законодавство. Досвід країн ЄС (Франція, Німеччина, Польща, Чехія) показує ефективність превентивних механізмів реструктуризації та фінансової реабілітації підприємств, що дозволяє зберігати робочі місця та підтримувати економічну стабільність. Адаптація таких підходів в Україні може підвищити ефективність процедур.

Незважаючи на наявність законодавства, практичне застосування процедур банкрутства стикається з проблемами: низькою ефективністю процедур, недостатньою прозорістю роботи конкурсних керуючих та обмеженою правовою підготовкою учасників. Для вирішення цих питань необхідне вдосконалення законодавства, посилення контролю за діяльністю конкурсних керуючих, підвищення прозорості процедур та запровадження навчальних механізмів для учасників процесу. [25].

Таким чином, сучасне законодавство України у сфері банкрутства формує комплексну систему правового регулювання, яка дозволяє відновлювати платоспроможність підприємств, захищати права кредиторів та підтримувати економічну стабільність. Подальше вдосконалення норм, врахування міжнародного досвіду та розвиток превентивних механізмів банкрутства сприятиме підвищенню ефективності системи та зменшенню соціально-економічних втрат у країні.

Нормативно-правові акти, що регулюють процедури банкрутства, відіграють ключову роль у формуванні ефективної та стійкої економічної

системи, забезпечуючи врегулювання фінансових труднощів підприємств та можливість їхньої фінансової реабілітації. Вони встановлюють чіткі механізми розподілу активів і гарантують захист прав кредиторів, що підвищує довіру інвесторів та створює сприятливі умови для залучення капіталу. Таким чином, наявність сучасної, адаптованої до умов війни системи нормативно-правового регулювання процедур банкрутства в Україні має стратегічне значення: вона підтримує розвиток стабільної економічної системи, забезпечує баланс інтересів усіх учасників економічних відносин і сприяє зміцненню соціальної та економічної стабільності в державі.

1.3. Методи оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств.

Нестабільність ринку загострює вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на підприємства, підвищуючи ризик фінансової кризи. Тому важливе регулярне прогнозування банкрутства через фінансовий аналіз та оцінку ринкових загроз. Своєчасна оцінка фінансового стану на основі бухгалтерської звітності та ключових показників дозволяє керівництву приймати обґрунтовані рішення, зменшувати ризики банкрутства, оптимізувати ресурси, підвищувати ефективність процесів та підтримувати стабільність компанії навіть у складних економічних умовах. Трагування цього терміну має важливе науково-практичне значення, оскільки правильне його визначення дозволяє оцінити реальний стан підприємства з урахуванням усіх факторів, що на нього впливають. Таким чином, обґрунтоване пояснення змісту поняття є першим кроком до успішного проведення дослідження фінансового стану конкретного підприємства [26, с. 262].

У наукових джерелах існують різні підходи до визначення поняття «фінансовий стан підприємства», але єдиного універсального визначення наразі немає. На думку Яцука О.О. та Захарової Н.Ю., найбільш узагальнене визначення систематизує фінансовий стан через п'ять підходів:

- як баланс між оборотними та необоротними активами та джерелами їх фінансування з оцінкою ефективності використання;
- як комплексне поняття, що охоплює характеристики та складові фінансових відносин;
- як економічну категорію, що відображає стан капіталу, його рух та потенціал розвитку;
- як систему показників для оцінки здатності підприємства здійснювати діяльність;
- як здатність вести ефективну господарську діяльність та забезпечувати її безперервність. [27, с. 174].

Об'єднання цих підходів дає змогу сформулювати комплексне визначення «фінансового стану підприємства», який відображає взаємозв'язок ресурсів, зобов'язань і результатів його діяльності (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Критерії фінансового стану підприємства

Критерії	Зміст критерію
Фінансова стійкість підприємства	становище його фінансових ресурсів, їхній розподіл і використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі збільшення прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах припустимого ризику
Платоспроможність	спроможність підприємства погашати свої зобов'язання
Кредитоспроможність	здатність отримати кредити та вчасно їх погасити за рахунок власних коштів та інших фінансових ресурсів
Прибутковість	спроможність підприємства внаслідок свого функціонування генерувати позитивний результат, тобто перевищення отриманого доходу над понесеними витратами
Оптимальний розподіл прибутку	розподіл прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків і обов'язкових відрахувань
Раціональне розміщення коштів в основні й оборотні засоби (власні і позикові)	уникнення відволікання грошей у запаси невикористовуваного підприємством устаткування, наднормативні запаси товарно-матеріальних цінностей, витрат виробництва у дебіторську заборгованість, інші позапланові й непродуктивні витрати
Достатність власних фінансових ресурсів	наявність власних фінансових ресурсів не нижче мінімального необхідного рівня для функціонування виробничого процесу і процесу реалізації продукції

Джерело: складено автором на основі даних [28, с.339- 340]

Для повної оцінки фінансового стану підприємства необхідно регулярно використовувати різні аналітичні методи: вертикальний, горизонтальний та коефіцієнтний аналіз. Вертикальний аналіз визначає структуру активів і пасивів, горизонтальний – динаміку змін у часі, а коефіцієнтний дає комплексну оцінку фінансової стійкості, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники. На практиці використовують близько 80 ключових коефіцієнтів на основі фінансової звітності [27, с. 175],.

Окрім базових методів, для оцінки фінансового стану застосовують порівняльний аналіз (зіставлення фактичних показників з плановими або нормативними) та факторний аналіз для визначення впливу окремих чинників на узагальнені показники. Зазвичай аналіз охоплює такі складові:

- Майновий стан – структура та вартість активів і їхня достатність для операційної діяльності.
- Фінансова стійкість – баланс власних і позикових джерел та здатність підтримувати довгострокову стабільність.
- Ліквідність і платоспроможність – можливість своєчасно виконувати коротко- та довгострокові зобов’язання.
- Ділова активність – ефективність використання ресурсів і швидкість обігу активів.
- Фінансові результати та рентабельність – рівень прибутковості та ефективність ресурсів.

Такий аналіз дозволяє виявити ризики неплатоспроможності, оцінити ймовірність банкрутства та обрати ефективні управлінські заходи для їх мінімізації. Залежно від мети та доступних даних оцінка може проводитися у внутрішній (для керівництва) або зовнішній (для інвесторів, кредиторів) формах.

У міжнародній практиці прогнозування ризику банкрутства спирається на два основні підходи: аналіз фінансових коефіцієнтів і застосування формалізованих та експертних критеріїв. Перший підхід оцінює показники ліквідності, рентабельності, оборотності активів та фінансової стійкості; їхні

відхилення сигналізують про передкризові ознаки та потребують швидких управлінських рішень.

Друга група індикаторів має довгостроковий характер і дозволяє виявляти поступове погіршення фінансового стану через зміни у структурі капіталу, зниження ефективності ресурсів, погіршення якості прибутку та зменшення інвестиційної активності. Систематичний аналіз обох груп є ключовим для раннього виявлення проблем і запобігання кризам.

Сучасна економічна література пропонує чотири основні групи методів прогнозування банкрутства: експертні оцінки, економіко-математичні моделі, оцінка фінансового стану підприємства та сучасні системи на основі інтелектуальних інформаційних технологій. (рис.1.5).

Методи оцінки та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств	Експертні методи	Метод Аргенті
		Метод Скоуна
		Методика компанії ERNST & YOUNG
		Методика якісного аналізу В. В. Ковальова
	Штучні інтелектуальні системи	Експертні системи
		Нейронні системи
	Економіко-математичні методи	Дискримінантний аналіз
		Кластерний аналіз
		Дерева класифікації
		Імітаційне моделювання
	Методи оцінки фінансового стану	Окремі
		Комплексні
		Матриця
		Методика Бівера
		Методика Дюпона
		Матриця Франштона і Романа

Рис. 1.5. Методи прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Джерело: складено автором на основі [29-33]

На рис.1.5 показано чотири основні підходи до оцінки й прогнозування ймовірності банкрутства підприємств: 1) експертні методи; 2) економіко-математичні; 3) штучні інтелектуальні системи; 4) методи оцінки фінансового стану.

Серед експертних методик відомі метод Аргенти (А-рахунок), метод Скоуна, ERNST&WHINNEY та якісний аналіз В.В. Ковальова, які базуються на якісній оцінці ризику банкрутства.

Економіко-математичні методи включають дискримінантний та кластерний аналізи, дерева класифікації та імітаційне моделювання. Кластерний аналіз дозволяє групувати підприємства за фінансовою стійкістю на основі ключових показників, включаючи дані за кілька років, без потреби в апріорній інформації. Дерева класифікації популярні через наочність, простоту інтерпретації та ієрархічність обчислень. Імітаційне моделювання прогнозує ймовірність банкрутства підприємств, показуючи, що менш фінансово стійкі компанії мають вищий ризик неплатоспроможності в найближчому періоді.

Представлена класифікація демонструє багатовимірність підходів до оцінювання ймовірності банкрутства підприємства та свідчить про відсутність універсальної методики, що була б однаково ефективною для всіх суб'єктів господарювання. Кожна з груп методів має власні переваги та обмеження, а їхній вибір залежить від мети дослідження, доступності інформації, специфіки діяльності підприємства та рівня деталізації аналізу. Саме поєднання різних методичних інструментів дозволяє отримати найбільш об'єктивну та комплексну картину фінансових ризиків, а також своєчасно виявити ознаки можливих кризових проявів.

Найбільш поширеним та ефективним у практичній діяльності вважається економіко-математичний підхід, серед інструментів якого особливе місце посідає метод дискримінантного аналізу. Цей метод дозволяє не лише оцінити поточний фінансовий стан підприємства, а й із високим рівнем точності прогнозувати можливі кризові зміни. Його суть полягає у встановленні стійких

математичних закономірностей між групою ключових фінансових коефіцієнтів і факторами, що визначають розвиток або погіршення діяльності підприємства.

Найефективнішим у практиці є економіко-математичний підхід, особливо дискримінантний аналіз, який дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства та прогнозувати можливі кризові зміни. Метод визначає зв'язки між ключовими фінансовими коефіцієнтами та факторами, що впливають на стабільність діяльності, даючи змогу вчасно виявляти ризики банкрутства та приймати обґрунтовані управлінські рішення (Додаток А).

Водночас зарубіжні моделі прогнозування фінансових ризиків не завжди ефективні для України через відмінності у національному обліку, податковій системі та специфіці ринку. Тому їх застосування потребує адаптації до вітчизняних умов та законодавства.

Тому важливо всебічно оцінювати кожен метод, визначати його сильні та слабкі сторони та сферу застосування. Це дозволяє порівнювати ефективність моделей, встановлювати їхню адаптивність до національної економіки та формувати практичні рекомендації для діагностики та запобігання фінансовим кризам (Додаток Б).

Відповідно до проведеного аналізу можна стверджувати, що результати всіх видів діяльності підприємства тісно взаємопов'язані та у підсумку відображаються у його фінансовому стані. Існує безліч підходів до визначення фінансового стану, проте найбільш повну характеристику можна отримати шляхом комплексного поєднання різноманітних методик і точок зору. Фінансовий стан має комплексний характер: він відображає ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства, його рейтинг у ринковому середовищі, потенційні можливості та дозволяє ідентифікувати резерви для покращення існуючої ситуації [36].

Оцінка фінансового стану, навіть у складних економічних або кризових умовах, таких як війна, зазвичай здійснюється через аналіз ключових показників: майнового стану, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності та рентабельності. При цьому необхідно враховувати

специфіку становища та умови діяльності підприємства, що впливають на інтерпретацію показників і дозволяють отримати об'єктивну та комплексну оцінку його фінансового стану.

Для точнішого прогнозування фінансових ризиків і ймовірності банкрутства одних лише показників фінансового стану недостатньо, тому застосовують спеціальні методи, що враховують взаємозв'язок показників, специфіку діяльності та зовнішнє середовище. Огляд зарубіжних і вітчизняних моделей показав їхні сильні та слабкі сторони, а також різну ефективність для українських підприємств.

Таким чином, сучасні економічні умови потребують розробки єдиного алгоритму прогнозування банкрутства підприємств із використанням вітчизняного та зарубіжного досвіду. Для підвищення об'єктивності діагностики банкрутства українських підприємств слід керуватися такими принципами:

- поєднання кількісних і якісних показників, що сигналізують про потенційні ризики неплатоспроможності;
- врахування особливостей економічних циклів галузі при визначенні індикаторів кризових явищ;
- адаптація міжнародного досвіду та методик діагностики банкрутства до умов і доступності інформації вітчизняних підприємств;
- комплексна інтегральна оцінка фінансового стану підприємств, що переживають фінансові труднощі.

Отже, банкрутство підприємств є невід'ємною частиною ринкової економіки, слугуючи важливим механізмом перерозподілу ресурсів та відновлення економічної рівноваги. Однак не варто сприймати його лише як негативне явище, адже сучасні підходи до врегулювання неплатоспроможності спрямовані на збереження дієздатного бізнесу, захист інтересів кредиторів і скорочення соціально-економічних втрат.

Ефективна система запобігання банкрутству базується на синергії правових, фінансових і управлінських інструментів, що дозволяють оперативно виявляти фінансові ризики та своєчасно застосовувати заходи санації й реструктуризації.

Особливу увагу приділяють превентивним механізмам, які допомагають стабілізувати фінансове становище підприємств ще до початку критичної неплатоспроможності, водночас мінімізуючи потребу в ліквідаційних процедурах.

У сучасних умовах роль цифрових технологій у сфері врегулювання неплатоспроможності значно зростає. Застосування електронних реєстрів, автоматизованих систем, аналітики великих даних та інтелектуальних рішень сприяє підвищенню прозорості процедур, пришвидшує ухвалення управлінських рішень і формує довіру між учасниками процесу. Цифровізація забезпечує передумови для більш ефективного контролю за фінансовими потоками й справедливого розподілу активів.

Для України вдосконалення механізмів запобігання банкрутству набуває особливого стратегічного значення, особливо в умовах воєнного стану та інтеграції до європейського простору. Орієнтація на міжнародні стандарти, адаптація найкращих світових практик і впровадження інноваційних підходів сприяють формуванню стійкої системи антикризового управління. Це дозволяє підтримувати економічну стабільність, забезпечувати захист учасників ринку та створювати умови для довгострокового відновлення й зростання національної економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Вплив воєнного стану на фінансову стабільність та функціонування бізнесу в Україні

Війна росії проти України негативно впливає як на загальний стан економіки нашої країни, так і на діяльність та розвиток українського бізнесу. За місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки важко оцінити, оскільки бойові дії тривають на території країни.

В умовах збройного конфлікту українські підприємства опинилися у надзвичайно складних та нестабільних економічних умовах, що супроводжується високим рівнем невизначеності, порушенням логістичних ланцюгів, зниженням купівельної спроможності населення та загальним спадом ділової активності. Такі обставини вимагали від бізнесу управління, організації виробництва та стратегічного планування.

В умовах воєнного стану в Україні бізнес-середовище пережило кардинальні зміни, що спричинили постання нових викликів, загроз і ризиків для підприємницької діяльності. Збройна агресія, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, нестабільність ринків та загострення соціально-економічної ситуації призвели до відчутного зростання ризиків для ведення підприємницької діяльності. За таких умов питання виявлення, оцінки та управління ризиками набуває ключового значення для збереження життєздатності підприємств, адаптації до нових реалій та забезпечення стійкого функціонування економіки.

Фінансова сталість є основою ефективного функціонування будь-якого бізнесу, проте в умовах воєнного стану в Україні ця складова виявилася надзвичайно вразливою. Зміни у валютному регулюванні, обмеження на

фінансові операції, скорочення платоспроможності споживачів, ускладнений доступ до кредитних ресурсів, затримки з розрахунками та підвищення вартості капіталу - все це формує комплекс фінансових ризиків, що значною мірою впливають на стабільність бізнес-процесів [35]. Основні фінансові ризики, що супроводжують здійснення підприємницької діяльності в Україні, систематизовано та узагальнено у таблиці 2.1. Вона відображає ключові загрози, з якими стикаються суб'єкти господарювання в сучасних умовах, та дозволяє наочно оцінити характер і масштаби їх впливу на фінансову стабільність і результати діяльності бізнесу.

Таблиця 2.1

Фінансові ризики ведення бізнесу в Україні в умовах воєнного стану

Ризики	Ознака ризиків
Валютний ризик	відхилення очікуваного доходу внаслідок нестабільності валютних курсів
Податковий ризик	внесення зміни до податкового та митного законодавства
Кредитний ризик	настання неплатоспроможності суб'єктів підприємництва через загрози, пов'язані з військовими діями
Інфляційний ризик	посилення інфляційного тиску через невизначеність бізнессередовища та військові дії
Інвестиційний ризик	зниження інвестиційної привабливості та інвестиційних можливостей вітчизняного бізнесу, зокрема через недоотримання доходів від інвестицій у об'єкти та проекти, які знаходяться у зонах військових дій чи на тимчасово окупованих територіях
Процентний ризик	зміни відсоткових ставок за зобов'язаннями підприємств чи за борговими фінансовими інструментами зростає в умовах невизначеності середовища та військових дій

Джерело: складено автором на основі [36]

Таким чином, аналізуючи таблицю 2.1. можна зрозуміти, що на сьогодні Україна стикається із значними ризиками введення бізнесу. Щоб оцінити їхній вплив варто розглянути структурний та секторний аналіз в періоді з 2019 по 2023 роки.

Насамперед доцільно зосередитися на аналізі зміни кількості підприємств у 2019–2023 роках, що відображає реальну динаміку бізнесу в країні (рис.2.1).

Згідно з даним проведеного аналізу темпів зростання кількості підприємств в Україні у розрізі 2019-2023 років можна зрозуміти, що характер

розвитку підприємницького сектору в досліджуваному періоді є дещо нестабільним, що зумовлено впливом як економічних, так і воєнних факторів. У 2019 році кількість зареєстрованих підприємств досягла 1,94 млн і залишалася на відносно стабільному рівні. У 2020 році зафіксовано незначне зростання до 1,97 млн одиниць, що відповідає темпу приросту в 1,55 %. Цей показник демонструє певну стійкість бізнесу, навіть за умов ускладнень економічного середовища та впливу Пандемії Коронавірусу. У 2021 році кількість підприємств скоротилася до 1,96 млн, а темп змін набув від'ємного значення (-0,51 %), що свідчить про погіршення бізнес-клімату та зниження підприємницької активності.

Особливо критичні зміни можна спостерігати у 2022 рік, коли кількість підприємств стрімко зменшилася до 1,73 млн одиниць, а темп падіння досягнув -11,73 %. Таке різке скорочення зумовлене наслідками повномасштабної війни проти України, що включали руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, переміщення бізнесу в інші регіони та закриття великої частини економічних суб'єктів.

Проте у 2023 році спостерігається позитивна тенденція: кількість підприємств зросла до 1,91 млн одиниць, а темп приросту склав 10,40 %. Це сигналізує про поступову адаптацію бізнесу до викликів воєнного часу, активізацію відновлювальних процесів і часткову стабілізацію підприємницької діяльності.

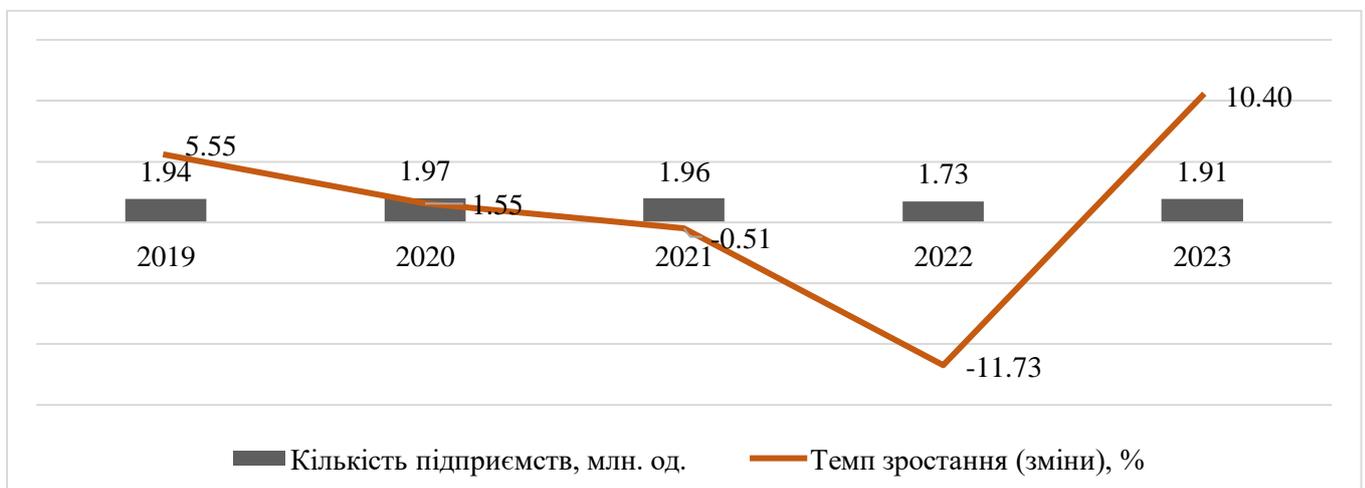

Рис. 2.1. Динаміка кількості підприємств в Україні за 2019-2023 рр., млн

Отже, наступним кроком важливо розглянути структуру підприємств за галузями, оцінивши вплив війни на кожну з галузь підприємств України (рис. 2.2).

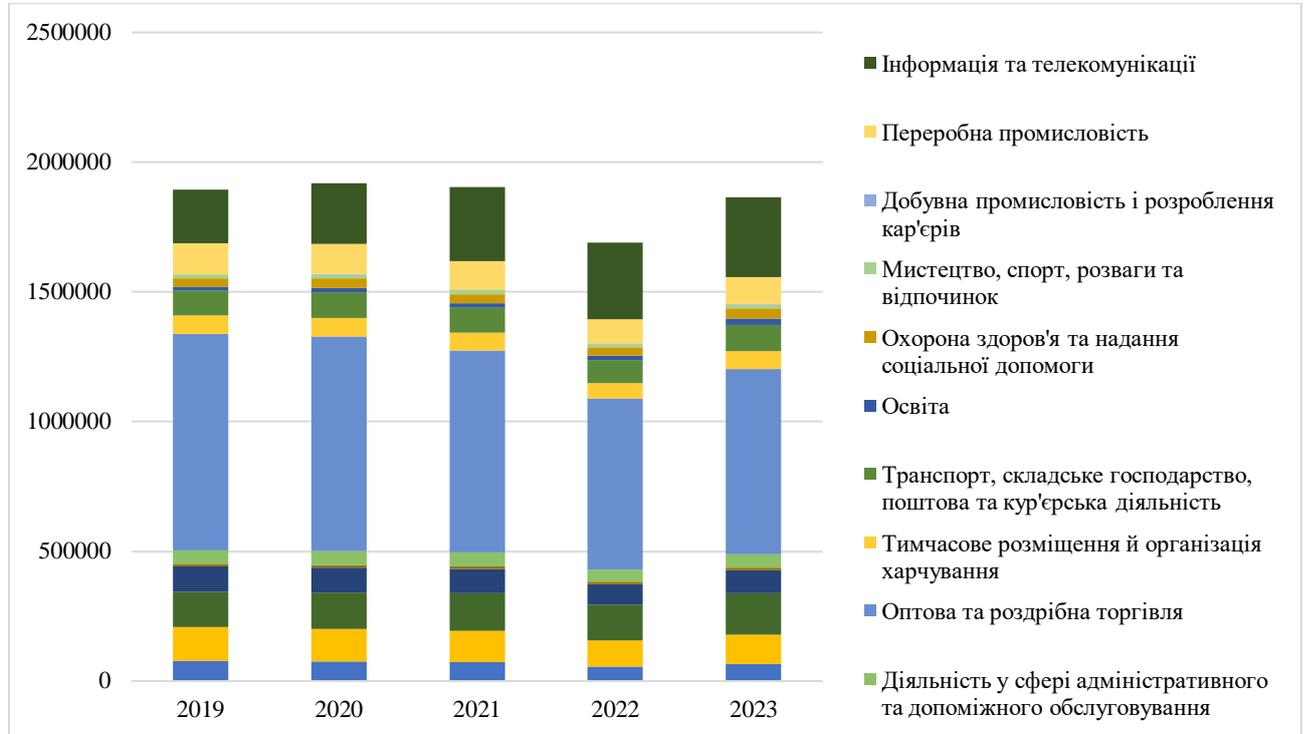

Рис. 2.2 Структура підприємств за видами економічної діяльності у 2019 - 2023 рр.

Джерело: [48]

На рисунку 2.2 наведено динаміку змін у структурі підприємств за видами економічної діяльності протягом 2019–2023 років. У період з 2019 по 2021 роки загальна кількість підприємств залишалася відносно стабільною, демонструючи незначну тенденцію до зростання. Це свідчить про поступове розширення підприємницької діяльності та пристосування національної економіки до умов зовнішнього середовища. В цей час структура підприємств формувалася переважно за рахунок оптової і роздрібно торгівлі, а також галузей інформації та телекомунікацій, професійної, наукової й технічної діяльності.

У 2022 році відбулося помітне скорочення кількості підприємств у більшості сфер економічної діяльності. Це спричинило значне зменшення загального масштабу підприємницького сектору та посилило структурні

диспропорції. Найгостріше негативні зміни торкнулися секторів торгівлі, транспорту, промисловості та окремих видів послуг.

У 2023 році спостерігалось часткове відновлення підприємництва та стабілізація його структури. Зростання активності в основному відбувалося у секторах, орієнтованих на сферу послуг, що свідчить про адаптацію економіки до нових умов. Загалом динаміка змін структури підприємств у 2019–2023 роках відображає вразливість економіки до кризових впливів, проте демонструє також тенденції до відновлення й подальшого розвитку підприємницької діяльності.

Аналіз структури підприємств за видами економічної діяльності у період 2019–2023 років дозволив окреслити ключові галузеві тенденції розвитку підприємницького сектору. Однак для більш комплексної оцінки варто врахувати територіальні відмінності. Це підкреслює важливість проведення подальшого аналізу підприємств у регіональному аспекті, що дасть змогу виявити регіональні диспропорції та специфіку їх просторового розвитку (рис.2.3).

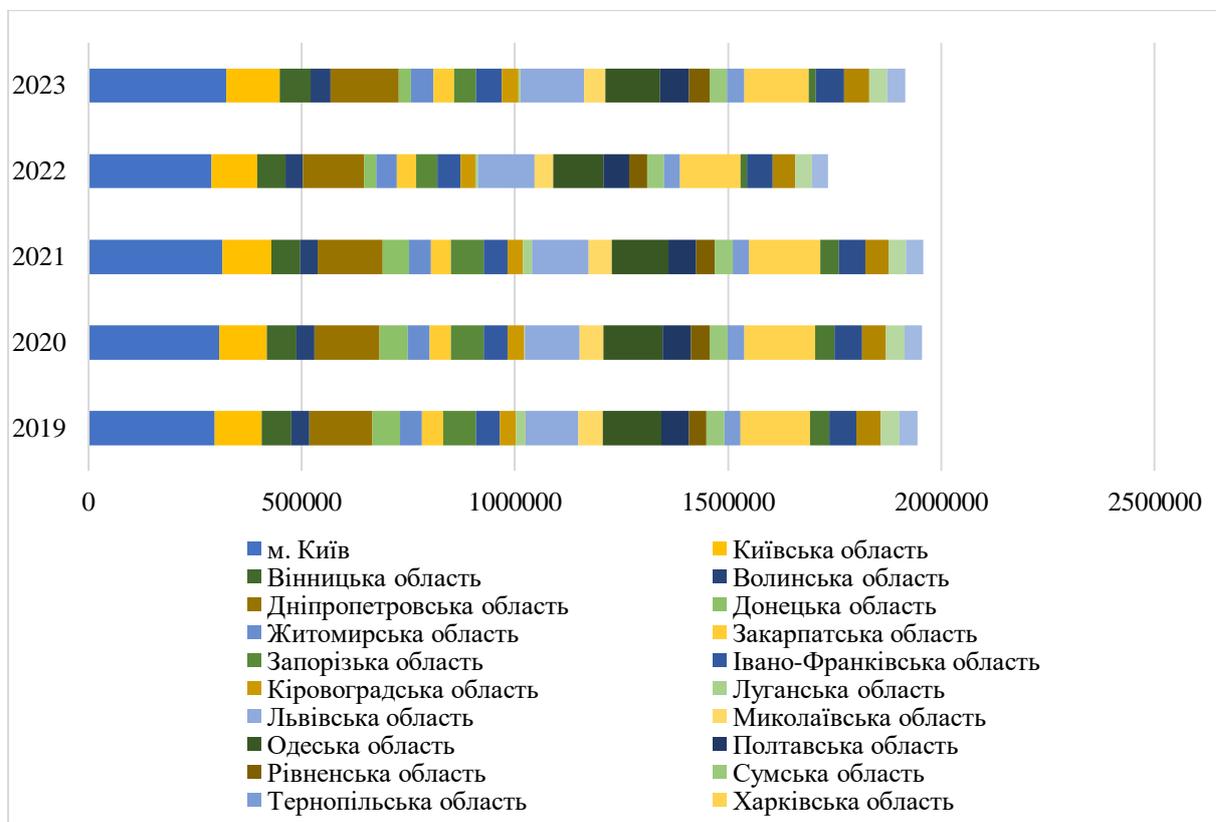

Рис.2.3. Регіональний розподіл підприємств у 2019-2023 рр.

Джерело: [48]

Отже стійка нерівномірність у територіальному розміщенні бізнесу зумовлена різним рівнем соціально-економічного розвитку регіонів та концентрацією ділової активності в провідних центрах. Найбільше підприємств зосереджено у Києві та Київській, Дніпропетровській, Харківській, Одеській і Львівській областях, тоді як у інших регіонах активність бізнесу значно нижча, що свідчить про регіональні диспропорції.

Динаміка вказує на загальне скорочення кількості підприємств у більшості регіонів у 2022 році, що негативно позначилося на регіональній структурі підприємництва. У 2023 році зафіксовано певне відновлення ділової активності, однак значні відмінності в рівні концентрації підприємств між регіонами залишаються. Загалом проведений аналіз підкреслює важливість врахування регіональної специфіки під час розробки та впровадження державної політики розвитку підприємницької діяльності.

Наступний етап дослідження передбачає глибший аналіз структури підприємництва за розмірами. Розгляд кількості мікро-, малих, середніх та великих підприємств дає змогу оцінити не лише загальні тенденції, а й визначити, які категорії бізнесу найбільше вплинули на спостережуване скорочення та подальше відновлення економічної активності. Це також сприяє виявленню регіональних особливостей концентрації різних типів підприємств, що дозволяє більш точно сформулювати рекомендації для регіональної політики підтримки підприємництва (табл.2.2) .

Таблиця 2.2

Кількість підприємств за розмірами в Україні у 2019–2023 рр., %

Суб'єкти господарювання	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
суб'єкти великого підприємництва	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
суб'єкти середнього підприємництва	0,93	0,91	0,91	0,87	0,75
суб'єкти малого підприємництва	99,04	99,06	99,06	99,1	99,23
суб'єкти мікропідприємництва	96	96,22	96,15	96,48	96,9
Усього, од	1941625	1973577	1956248	1732508	1913193

Джерело: [48]

Аналіз структури підприємств за розмірами у період з 2019 по 2023 роки свідчить про стабільну перевагу малих та мікропідприємств у загальній структурі господарюючих суб'єктів України. Частка великих підприємств залишається незначною та стабільною на рівні 0,03% від загальної кількості, тоді як середні підприємства демонструють поступове скорочення з 0,93% у 2019 році до 0,75% у 2023 році. Малі підприємства складають близько 99% усіх підприємств, а мікропідприємства утримують високий рівень близько 96% протягом усього періоду.

Дані акцентують на важливості врахування ролі малих і мікропідприємств у державній політиці підтримки бізнесу та регіонального розвитку, а також на потребі сприяння середнім підприємствам через їхню спадну частку. З огляду на це, важливо оцінити не лише кількісну структуру, а й фінансові показники підприємств, що дозволяє комплексно зрозуміти стан та динаміку їхньої діяльності у 2019–2023 роках (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Фінансові показники підприємств у 2019–2023 рр. млн.грн.

Показники	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн.грн	664849,8	303219,3	1119261,7	46127,2	853619,3
Доходи, млн. грн.	933160,0	848622,7	1352088,2	1010079,4	1344373,3
Витрати, млн. грн.	268310,2	545403,4	232826,5	963952,2	490754,0
Частка прибуткових підприємств, %	74,0	71,4	73,3	66,1	71,1
Частка збиткових підприємств, %	26,0	28,6	26,7	33,9	28,9
Рівень рентабельності, %	7,6	0,9	10,1	-3,2	4,5

Джерело: [48]

Аналіз фінансових показників діяльності українських підприємств за 2019–2023 роки демонструє високу здатність бізнесу адаптуватися до серйозних макроекономічних викликів. Найвищі результати зафіксовано у 2021 році: рентабельність сягнула 10,1%, а частка прибуткових підприємств досягла рекордних 73,3%. Проте у 2022 році повномасштабна війна призвела до значного економічного спаду, що спричинило падіння фінансового результату майже у 24 рази порівняно з попереднім роком. Рентабельність знизилася до -3,2%, а частка

збиткових підприємств зросла до 33,9%. Це супроводжувалося різким збільшенням витрат, які досягли 963,9 млрд грн. Однак дані за 2023 рік свідчать про активне відновлення. Доходи підприємств зросли до 1344,3 млрд грн, а фінансовий результат (сальдо) повернувся до позитивних показників, склавши 853,6 млрд грн. Це дозволило підняти рівень рентабельності до 4,5%. Галузевий аналіз підтверджує, що основними рушіями фінансової стабільності залишаються торгівля (приблизно 40% у загальній структурі реалізації) та промисловість (понад 30%). Попри значне скорочення обсягів діяльності у 2022 році, у 2023 році спостерігається виразне відновлення ключових фінансових показників до рівня, близького до 2021 року.

Таким чином, відновлення фінансових показників у 2023 році свідчить про поступове відновлення бізнесу після кризи 2022 року. Для детальнішого аналізу розглянемо частки прибуткових та збиткових підприємств і рівень рентабельності за галузями та регіонами (Додаток В).

За проведеним аналізом стає зрозуміло, що у 2021 році було досягнуто найкращих показників: рентабельність майже за кожної галузю зростала, так само зростала і частка прибуткових підприємств. Натомість 2022 рік став кризовим: рентабельність знижувалась та досягала рекордних від'ємних показників (операції з нерухомістю (-28,1%); сфера мистецтва та відпочинку (-18,7%)).

Таким чином, у 2022 році спостерігалася пікова фаза економічної кризи, яка супроводжувалася значним погіршенням фінансових показників у більшості підприємств. Однак саме цей період став ключовим для початку формування нових адаптаційних моделей ведення бізнесу.

Отже, подальший аналіз зосереджується на детальному вивченні динаміки фінансових показників протягом 2022–2023 років, що дозволить оцінити масштаб кризи та виявити перші ознаки поступового відновлення економічної активності (рис.2.4).

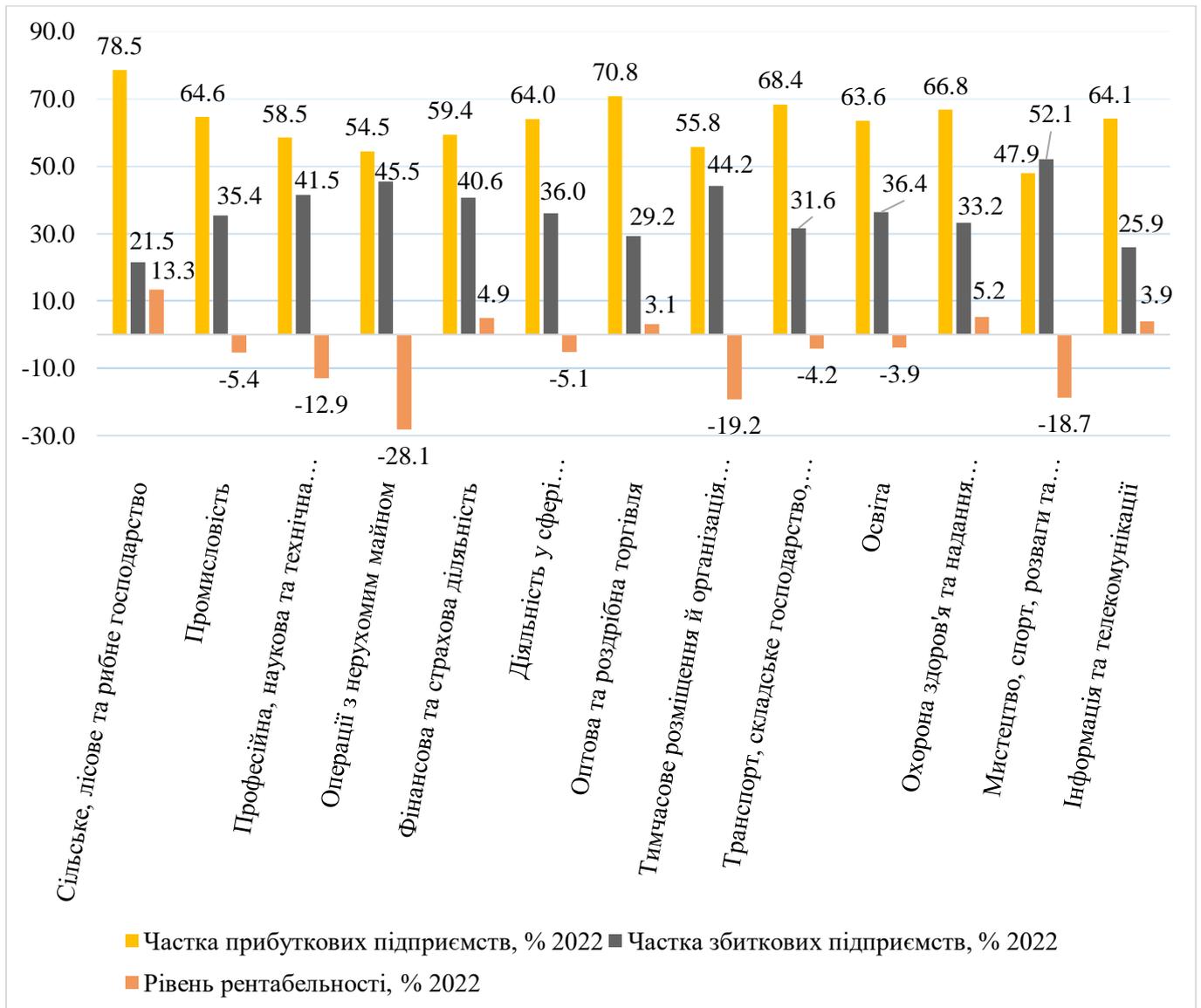

Рис.2.4 Фінансові результати підприємств за галузями у 2022 р.

Джерело: [48]

Аналіз фінансових результатів за 2022 рік наочно демонструє масштаби впливу воєнного шоку, який спричинив значне погіршення платоспроможності у більшості економічних секторів. Для цього періоду було характерним переважання від'ємної рентабельності, особливо у таких галузях, як промисловість (-5,4%), транспорт (-4,2%), освіта (-3,9%) та сфера адміністративних послуг (-5,1%). Найзначніші втрати зазнали операції з нерухомістю (-28,1%), діяльність у сфері мистецтва та відпочинку (-18,7%) й сектор тимчасового розміщення та харчування (-19,2%).

Однак деякі галузі виявили відносну фінансову стабільність. Наприклад, сільське господарство (13,3%) і торгівля (3,1%) продовжували показувати позитивні результати, хоча і в цих секторах залишалася значна частка збиткових підприємств — 21,5% та 29,2% відповідно. Незважаючи на складнощі 2022 року, аналіз даних наступного звітного періоду свідчить про початок фази адаптивного відновлення. У той час як ситуація минулого року характеризувалась переважною збитковістю, результати 2023 року фіксують поступову стабілізацію фінансового стану підприємств та їх вихід із рецесійної кризи. Це підкреслює важливість детального вивчення структури відновлення у 2023 році. Більшість галузей, які у 2022 році перебували у критичному стані, показали ознаки відновлення платоспроможності та прибутковості (рис.2.5).

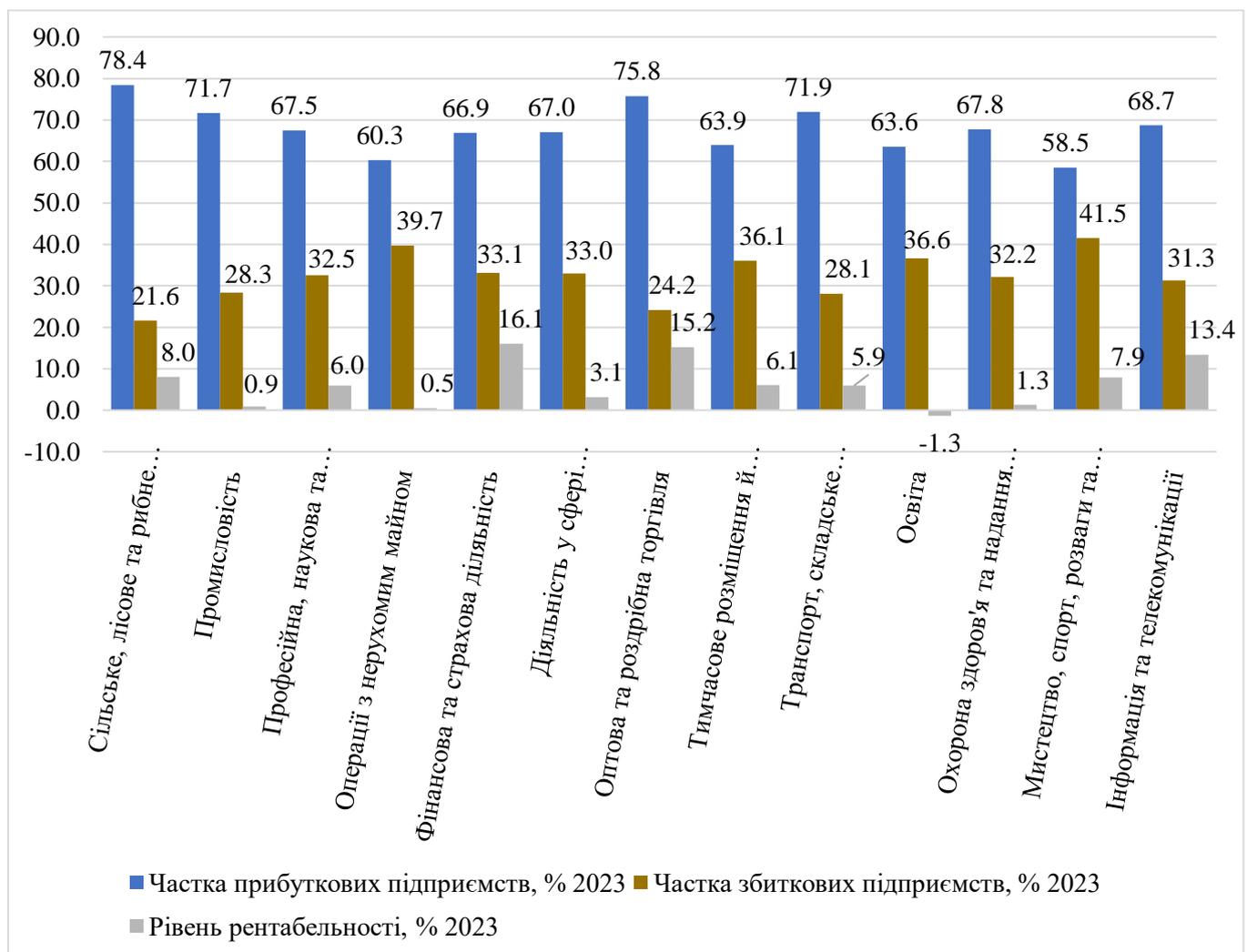

Рис.2.5 Фінансові результати підприємств за галузями у 2023 р.

Джерело: [48]

Аналіз фінансових результатів за 2023 рік демонструє стабілізацію економіки в цілому та вихід більшості секторів з рецесійного стану. Найвищу рентабельність зафіксовано у сферах фінансів і страхування (16,1%), оптової та роздрібною торгівлі (15,2%), а також інформації і телекомунікацій (13,4%). Сільське господарство продовжує демонструвати стабільність із рентабельністю на рівні 8,0% і найвищою часткою прибуткових підприємств — 78,4%. Промисловість змогла досягти позитивного рівня рентабельності (0,9%), хоча частка збиткових підприємств все ще значна — 28,3%. Відчутне відновлення відбулося у сфері мистецтва та відпочинку (7,9%) і транспортній галузі (5,9%). Єдиною галуззю з негативною рентабельністю залишилася освіта (-1,3%), що свідчить про складні тенденції та затяжну кризу в цьому секторі. Загальний підсумок року засвідчує успішну адаптацію бізнесу: більшість галузей змогли відновити прибутковість операційної діяльності.

Результати фінансового аналізу за 2023 рік показали, що відновлення прибутковості більшості галузей було спричинене не лише покращенням зовнішніх економічних умов, а й вагомими внутрішніми структурними змінами в роботі підприємств. Важливу роль у цьому відіграли трансформації в сфері зайнятості, оптимізація чисельності персоналу та підвищення ефективності використання трудових ресурсів. У зв'язку з цим подальший аналіз зосереджено на вивченні показників, пов'язаних із персоналом та продуктивністю праці, які є ключовими чинниками фінансової стабілізації та адаптивного відновлення економіки в 2023 році.

У таблиці 2.4 розглянуто чисельність найманих працівників на підприємствах та темпи зростання/зниження показників у розрізі 2019-2023 років.

Дані проведеного аналізу свідчать про скорочення кількості працівників в еквіваленті повної зайнятості, різке пониження спостерігається у 2022 році внаслідок воєнних дій, міграції населення та зупинки діяльності частини підприємств. У 2023 році зафіксовано поступове відновлення зайнятості, однак показник залишається нижчим за рівень 2019 року.

Таблиця 2.4.

Чисельність працівників на підприємствах України у 2019–2023 рр., тис. осіб

Рік	Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, тис. осіб	Зміна до попереднього року, тис. осіб	Темп зростання(зниження),%
2019	5777	-	-
2020	5715	-62	98,92
2021	5722	7	100,13
2022	4569	-1153	79,85
2023	4345	-225	95,08

Джерело: [48]

Скорочення чисельності працівників і зниження економічної активності безпосередньо впливають на доходи бюджету, звужуючи податкову базу та зменшуючи надходження від ПДФО, ЄСВ і корпоративних податків. У цьому контексті важливим є аналіз динаміки податкових надходжень підприємств за 2019–2023 роки для оцінки фіскальних наслідків воєнного стану (рис.2.6).

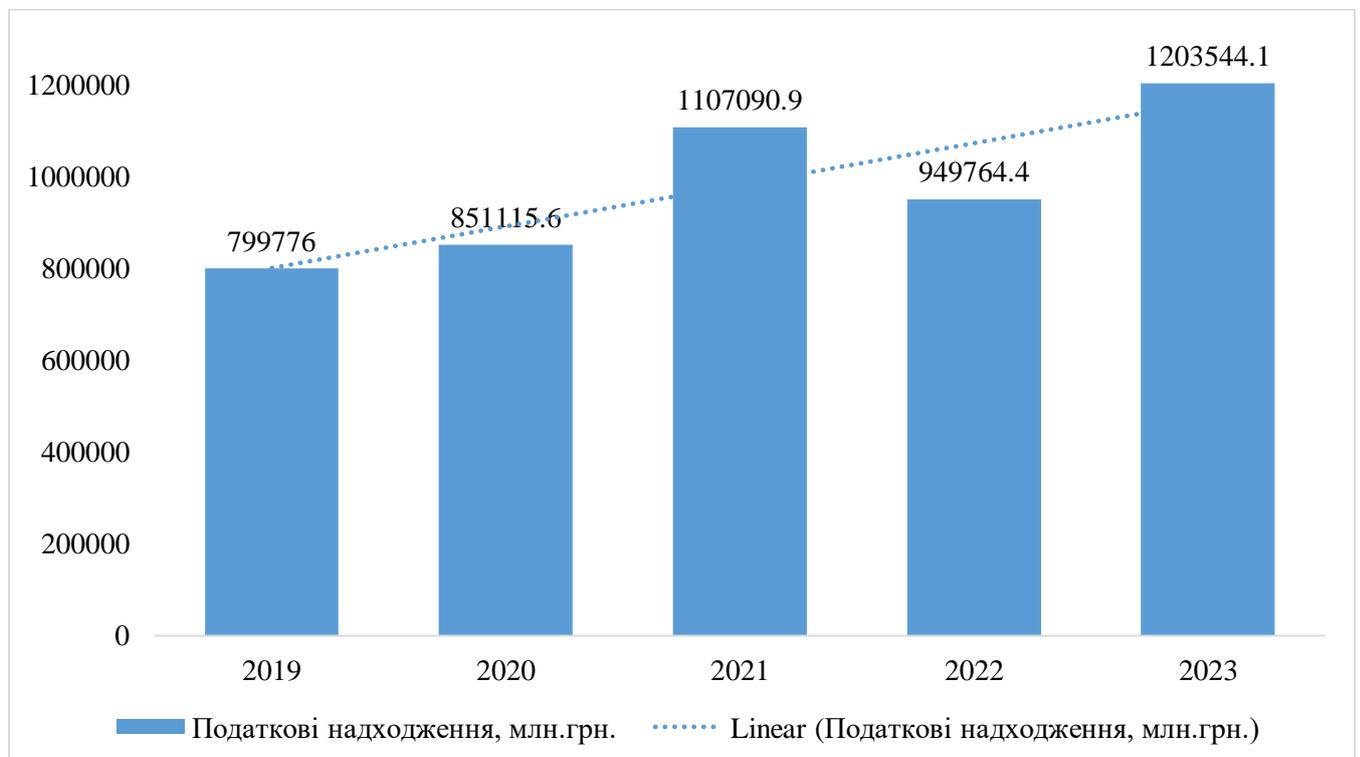

Рис.2.6 Податкові надходження від підприємств України у 2019–2023 рр., млн. грн.

Джерело: [48]

На рис. 2.5 зображена динаміка податкових надходжень від підприємств України за 2019–2023 роки, представлених у мільйонах гривень. У 2019 році обсяг надходжень становив 799 776 млн грн, а в 2020 році спостерігалось невелике зростання до 851 115,6 млн грн. У 2021 році податкові надходження значно зросли до 1 107 090,9 млн грн, що свідчить про поживлення економічної активності підприємств. Проте у 2022 році цей показник знизився до 949 764,4 млн грн через вплив воєнних дій, скорочення кількості працівників та часткового припинення діяльності підприємств. У 2023 році надходження відновилися і досягли рівня 1 203 544,1 млн грн, перевищивши показники попередніх років. Це свідчить про поступове відновлення економічної активності. Загальна тенденція, відображена трендовою лінією, демонструє стабільне зростання податкових надходжень протягом аналізованого періоду (Додаток Г).

Зменшення податкових надходжень у 2022 році відобразило значні виклики, що постали перед українським бізнесом унаслідок воєнних дій. Часткове призупинення виробничих процесів, скорочення персоналу та обмежений доступ до ринків стали основними труднощами для підприємств. Для того щоб пристосуватися до нових умов і зберегти економічну активність, чимало компаній були змушені переносити свої офіси та виробництва до безпечніших регіонів всередині країни. Релокація бізнесу стала важливим інструментом, який сприяв збереженню стабільності підприємств та відновленню економічної діяльності.

Багато компаній, що опинилися в зонах активних бойових дій, зіткнулися з викликом переїзду до безпечніших регіонів України. Основною метою підприємців було збереження майна, устаткування та забезпечення захисту своїх працівників. Для держави ж було критично важливо, аби бізнес продовжував функціонувати, підтримуючи економіку та обороноздатність країни. Для сприяння цьому процесу держава, через Міністерство економіки, запровадила програму допомоги в евакуації бізнесу. Ця спеціальна ініціатива стала доступною для всіх підприємств, які працювали в зонах ризику або безпосередньо в районах бойових дій. У рамках програми держава забезпечувала

транспорт для перевезення майна, допомагала підшукувати нові приміщення для розміщення виробництва, а також сприяла розселенню працівників і залученню додаткового персоналу за потреби.

З моменту початку повномасштабного вторгнення зафіксовано 18 944 випадки релокації бізнесу між регіонами України. Найбільший відсоток серед них становлять компанії, що працюють у сфері оптової торгівлі — 39,4% від загальної кількості. До переліку найбільш мобільних сфер також увійшли будівництво та нерухомість, на які припадає 6% і 4,4% відповідно [37].

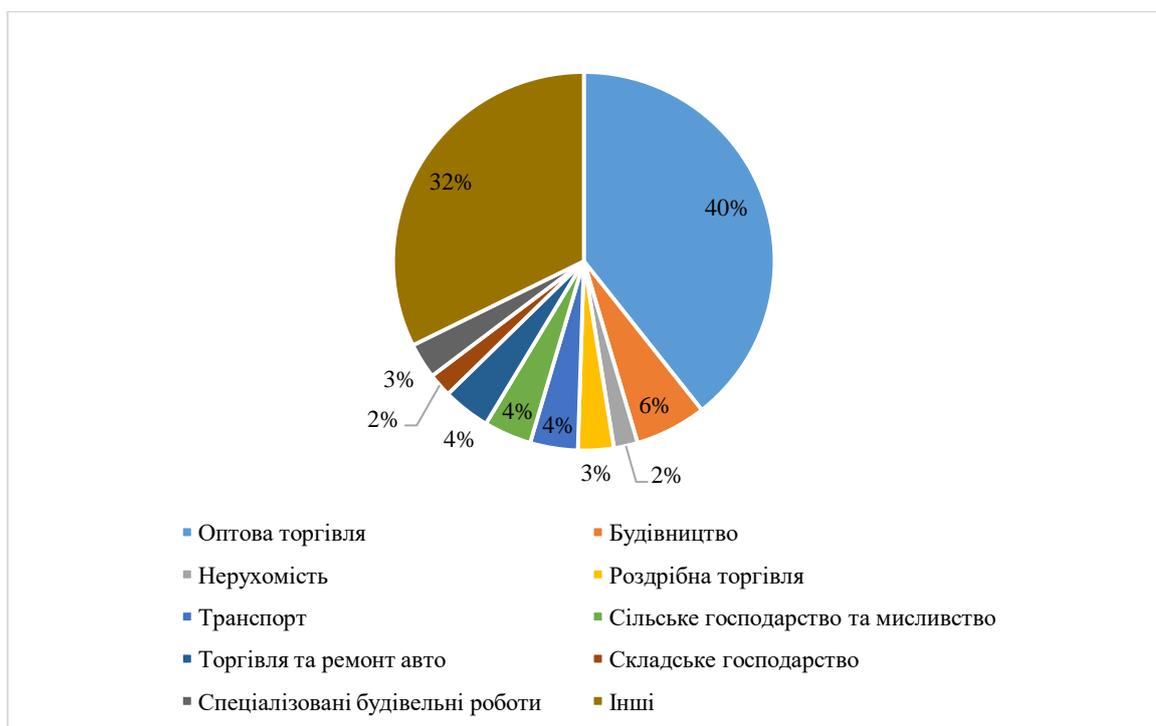

Рис. 2.7. Сфери компаній-релокантів

Джерело: [38]

На рисунку 2.7 показано розподіл сфер діяльності компаній, які здійснили релокацію станом на 18 березня 2024 року. Найбільшу частку серед цих компаній становлять підприємства оптової торгівлі — 39%, що свідчить про їх високу мобільність та здатність швидко адаптуватися до змін на ринку. На другому місці знаходяться компанії з категорії "Інші" — 32%, яка охоплює широкий спектр менш представлених видів діяльності. Значно менші частки припадають на будівельні компанії — 6%, сектор сільського господарства та мисливства — 4%,

а також на транспорт і роздрібну торгівлю — по 3–4%. Інші галузі, такі як спеціалізовані будівельні роботи, торгівля та ремонт автомобілів, управління нерухомістю і складське господарство, мають показники у межах від 2 до 4%.

Загалом діаграма ілюструє, що процес релокації охопив широке коло галузей економіки. Однак лідерами за кількістю переміщених компаній залишаються оптова торгівля та невизначена категорія "Інші". Це підкреслює ключову роль адаптивності та гнучкості бізнесу в умовах кризових змін.

Далі важливо розглянути регіони з яких переїжджає бізнес для загального розуміння тенденції, пов'язані з економічною та безпековою ситуацією в різних регіонах України, набули відчутного прояву (рис.2.8). Найбільший відтік бізнесу зафіксовано з Київської області (6291), що можна пояснити як високою концентрацією підприємств у цьому регіоні, так і близькістю до зон бойових дій. Додатковими факторами стали атаки із застосуванням бойових дронів та авіаудари, які мали місце в окремі періоди війни. Київський регіон на початкових етапах військових подій також вирізнявся значними ризиками для здійснення підприємницької діяльності.

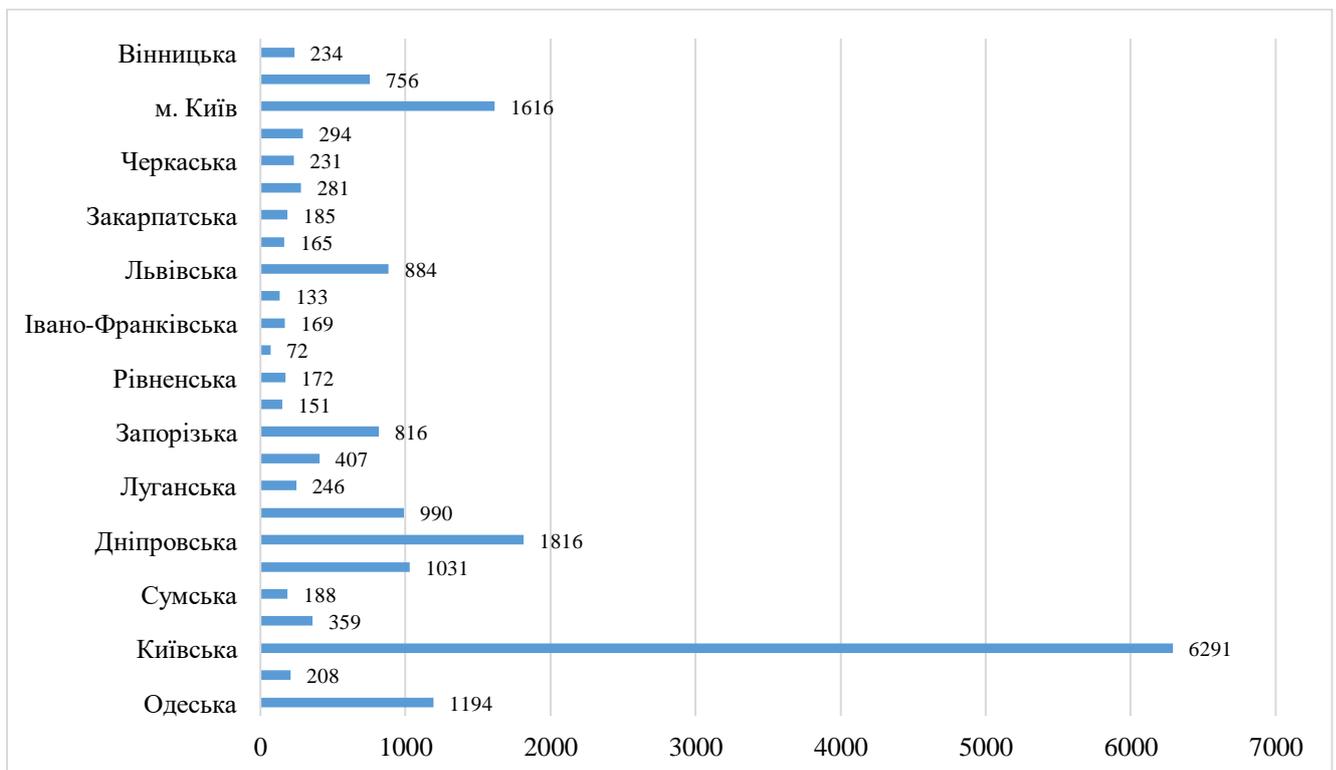

Рис. 2.8 Регіони з яких переїжджає бізнес

Джерело: [38]

Дніпропетровська область (1816) зазнає значного відтоку бізнесу через близьке розташування до зони бойових дій та її важливе економічне значення. Подібна ситуація спостерігається в Одеській (1194), Донецькій (1031), Запорізькій (816) і Луганській (246) областях унаслідок загрози війни та окупації. Харківська область (990) також втратила чимало підприємств через постійні обстріли. У західних регіонах, таких як Львівська (884), Закарпатська (185) та Волинська (281), відтік бізнесу менший завдяки стабільнішій ситуації й безпеці. Найменший рівень переміщення підприємств зафіксовано в Херсонській (208), Чернігівській (151) та Чернівецькій (72) областях. Загалом, найбільш активно переносяться підприємства з регіонів із високими воєнними ризиками та активним економічним життям.

Аналіз переміщення бізнесу між регіонами України свідчить про найбільший відтік підприємств зі стратегічно важливих та економічно активних областей, розташованих неподалік зон бойових дій. Західні регіони та частина північних територій характеризуються меншими масштабами релокації, що зумовлено їх відносною стабільністю та безпекою. У цілому динаміка переміщення бізнесу явно показує вплив військових ризиків і географічних чинників на економічну активність у країні, формуючи нові точки концентрації бізнесу.

Окрім територіальних ризиків, підприємства стикаються з численними фінансовими викликами, які прямо впливають на їхню стабільність. Валютний ризик передусім несе загрозу для компаній, що провадять зовнішньоекономічну діяльність. Національний банк України (далі – НБУ) з метою зменшення впливу цього ризику, продовжує реалізовувати Стратегію послаблення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. Зокрема у жовтні 2023 року було запроваджено керовану гнучкість обмінного курсу за операціями на безготівковому міжбанківському валютному ринку [38].

З початку повномасштабного вторгнення в Україні відбулося вагоме коригування податкового законодавства, спрямоване на пристосування економіки до кризових умов. У 2022 році було запроваджено низку тимчасових податкових пільг з метою підтримки суб'єктів підприємницької діяльності та зменшення фінансового тягаря на бізнес. Водночас із поступовою стабілізацією економічної ситуації фіскальна політика зазнала змін: з 1 січня 2025 року набули чинності поправки до Податкового кодексу України, які передбачають підвищення ставок військового збору та податку на прибуток, збільшення мінімального податкового зобов'язання на земельні ділянки, а також зміну періодичності подання звітності з податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску з квартальної на щомісячну [40].

Паралельно з фіскальними трансформаціями у 2024 році спостерігалися високі темпи зростання споживчих цін. За оцінками Національного банку України, інфляційний тиск значною мірою був зумовлений тимчасовими чинниками, зокрема погіршенням урожайності сільськогосподарських культур. Додатковими чинниками зростання цін стали підвищення витрат підприємств на сировину, матеріали та електроенергію, а також зростання витрат на оплату праці в умовах збереження дефіциту робочої сили, що в сукупності посилило фінансове навантаження на бізнес [41].

В умовах воєнного стану загострюється небезпека неплатоспроможності та зниження фінансової стійкості підприємств [42]. Передумовами для браку фінансових ресурсів суб'єктів господарювання стали, зокрема, зміни у вартості сировини, логістичні проблеми, зменшення попиту на продукцію та платоспроможності споживачів. Окрім цього, негативно на стійкість вітчизняного бізнесу вплинуло зниження інвестиційних можливостей та загалом погіршення інвестиційної привабливості України.

Значною загрозою для суб'єктів підприємницької діяльності лишається ризик втрати чи пошкодження майна. Згідно з оцінкою прямих збитків від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України, проведеної в рамках Національної ради з відновлення України від наслідків війни, станом на листопад

2024 р. загальні прямі збитки підприємств оцінюються у 14,4 млрд. дол. США, що складає 8,5% від загальної суми інфраструктурних втрат у період з лютого 2022 р. по листопад 2024 р. [42]. Крім цього для бізнесу важливо забезпечити належне документальне оформлення набуття права на активи, аби зменшити ризик втрати контролю над майном.

Водночас український бізнес гостро відчуває проблему нестачі вправної робочої сили. Це спричинене відпливом робітників за кордон та у західні землі країни. Також існує неперервний гандж мобілізації працівників чоловічої статі до Збройних сил України. До того ж, війна залишає глибокий слід на психічному та фізичному здоров'ї людности, що погано впливає на виробничість і запал колег. Деяким суб'єктам господарства доводиться зменшувати наслідки іміджевих ризиків [43]. Це стосується компаній, які справді співробітничали певним чином із державою-агресором до війни чи продовжують подібне співробітництво. Але з такими труднощами стикається і бізнес, що стає об'єктом нечесної конкуренції та безпідставних звинувачень.

Однією з найбільших негараздів для бізнесу наразі лишаються енергетичні ризики. Масові вимкнення електроенергії практично по усій території України восени 2022 року мали вирішальні наслідки для різних сфер економіки [44]. Наразі енергетична ситуація в державі стабілізована, проте небезпека обстрілів енергетичних об'єктів лишається дуже значною.

Попри те, у відповідь на нові виклики підприємства почали активно адаптувати свої бізнес-моделі, шукаючи шляхи для збереження конкурентоспроможності та фінансової сталості. Зокрема, багато компаній здійснили переорієнтацію на інші, безпечніші чи більш стабільні ринки збуту, розширили співпрацю з іноземними партнерами, а також розробили нові канали реалізації продукції, зокрема через цифрові платформи та електронну комерцію. Окрім того, значна кількість підприємств була змушена перепрофілювати виробництво - наприклад, перехід від цивільної до створила безпрецедентні труднощі для українського бізнесу, спричинивши до суттєвих втрат та порушення звичних операційних процесів. Це негативно вплинуло на економіку

країни, змушуючи багато підприємств скорочувати діяльність або тимчасово зупиняти роботу через руйнування інфраструктури, зростання витрат і нестачу персоналу. Основні фактори, що впливають на фінансову стабільність компаній під час війни, показані на табл. 2.5.

У реаліях війни фінансові схеми бізнесу повинні брати до уваги декілька суттєвих аспектів.

1. Створення грошових запасів, які забезпечать високий ступінь платоспроможності. Такі запаси зменшують залежність компаній від відстрочених платежів та дають змогу купувати матеріали за привабливішими цінками.

Таблиця 2.5

Фактори впливу війни на фінансову стійкість підприємств

Фактор впливу	Характеристика
Зниження попиту	<ul style="list-style-type: none"> • зниження інвестиційної активності та скорочення споживчих витрат
Порушення логістичних ланцюгів	<ul style="list-style-type: none"> • ускладнення доставки сировини та готової продукції • логістичні затримки на кордоні • зростання транспортних витрат
Зниження виробничих потужностей	<ul style="list-style-type: none"> • внаслідок бойових дій багато підприємств зазнали значних збитків, через втрату або знищення активів
Дефіцит оборотних коштів	<ul style="list-style-type: none"> • труднощі у фінансуванні поточної діяльності • низька кредитоспроможність • зниження рівня платоспроможності
Зростання витрат	<ul style="list-style-type: none"> • інфляція, девальвація національної валюти • підвищення вартості енергоносіїв, сировини, логістичних послуг
Вплив на трудові ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • вимушене переселення, еміграція кваліфікованих кадрів • призов працівників до ЗСУ • відмова від бронювання призовників

Джерело:[4]

2. Вибудовування дієвої керівної стратегії, здатної миттєво реагувати на зрушення, певно координувати кроки та ухвалювати слушні висновки навіть у непередбачуваних обставинах.

3. Цифрова модернізація підприємств, яка довела свою результативність як під час пандемії, так і на початку повномасштабного

наступу. Перехід до дистанційного режиму праці, розвиток електронного продажу та застосування «хмарних» рішень гарантують неперервність процесів, відкриття свіжих шляхів продажу та збільшення віддачі.

4. Суспільна відповідальність ділових кіл стає надзвичайно важливою. Вона не лише втілює етичні засади, а й допомагає формуванню довіри серед споживачів, персоналу та співвласників, що забезпечує стійку допомогу функціонуванню установи.

Реалізація наведених заходів потребує не лише оперативних управлінських рішень, а й постійного контролю за фінансовим станом підприємства. Саме тому ключового значення набуває систематичний аналіз фінансової стійкості, який дозволяє оцінити спроможність бізнесу підтримувати платоспроможність, адаптуватися до нестабільних умов та зберігати рівновагу між власними й залученими ресурсами. В умовах війни та підвищеної невизначеності фінансова стійкість виступає базовою передумовою реалізації стратегічних рішень, ефективного управління ризиками та забезпечення безперервності господарської діяльності, що робить її аналіз невід'ємною складовою сучасної системи фінансового управління.

З метою ухвалення зважених управлінських рішень і розробки ефективних стратегічних планів підприємствам необхідно здійснювати комплексну оцінку загальної діяльності бізнесу. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти стан економічного середовища та рівень фінансової стійкості підприємств, особливо в умовах кризових викликів. Одним із важливих індикаторів ділової активності є індекс активності бізнесу (UBI), який відображає динаміку ринкових процесів, зокрема зміни у виробничій та збутовій діяльності. Аналіз цього показника дозволяє своєчасно виявляти економічні тенденції, ідентифікувати потенційні загрози та формувати стратегії, спрямовані на збереження фінансової стабільності підприємства.

В умовах війни фінансові моделі підприємств повинні враховувати низку ключових складових (рис.2.9). Насамперед це формування достатніх грошових резервів, які забезпечують високий рівень ліквідності, зменшують залежність від

відстрочених платежів і дають змогу закуповувати ресурси на вигідніших умовах. Важливе значення має також ефективна управлінська політика, здатна оперативно реагувати на непередбачувані обставини, координувати дії та ухвалювати обґрунтовані рішення в кризових ситуаціях. Не менш вагомим чинником є цифрова трансформація бізнесу, ефективність якої була доведена як під час пандемії COVID-19, так і на початку повномасштабного вторгнення.

Використання дистанційної роботи, електронної комерції та хмарних сервісів забезпечує безперервність бізнес-процесів, розширення каналів збуту та підвищення продуктивності діяльності. Крім того, зростає роль соціальної відповідальності бізнесу, яка не лише відображає етичні засади діяльності, а й сприяє формуванню довіри з боку споживачів, працівників і партнерів.

Рис. 2.9 Компоненти фінансової моделі підприємств

Суттєву роль у підтримці підприємницької діяльності відіграє державна допомога та міжнародна підтримка. Запровадження податкових пільг, субсидій, відтермінування податкових платежів і надання прямої фінансової допомоги дозволяють зменшити фінансовий тиск на бізнес, особливо на підприємства, що зазнали значних втрат. Важливим є також надання державних гарантій щодо збереження активів, компенсації майнових втрат та страхування воєнних ризиків. Такі заходи знижують рівень економічної невизначеності та підвищують довіру бізнесу до державних інституцій. Міжнародна допомога, у свою чергу, сприяє стабілізації та відновленню підприємств, підтримці економіки, збереженню виробничого потенціалу та забезпеченню доступу до нових ринків і ресурсів.

У сучасних умовах на фінансову стійкість підприємств істотно впливають зовнішні чинники. До них належить ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану, що підвищує ризики неплатежів, порушення логістичних ланцюгів і втрати майна. Значний вплив мають також економічні чинники, зокрема фаза економічного циклу, рівень інфляції та динаміка банкрутств, а також ринкові чинники, які визначають рівень конкуренції, кон'юнктуру товарних і фінансових ринків та співвідношення попиту і пропозиції.

Початок повномасштабної війни суттєво позначився на фінансовій стійкості підприємств, посиливши наявні ризики та сформувавши нові виклики. Серед основних загроз особливої ваги набула енергетична криза, що проявляється у дефіциті ресурсів і різких коливаннях цін на електроенергію та паливо. Масові відключення електропостачання ускладнили виробничі процеси та порушили функціонування критичної інфраструктури. Додатково негативний вплив справило скорочення трудового потенціалу внаслідок евакуації населення, мобілізації та загроз безпеці персоналу, що обмежило виробничі можливості та якість обслуговування споживачів.

У таких умовах фінансова стійкість стає вирішальним чинником не лише короткострокового виживання підприємств, а й їх здатності до подальшого розвитку після стабілізації ситуації. Ефективне управління ризиками, адаптація бізнес-моделей до нових реалій, диверсифікація діяльності, пошук нових ринків збуту, оптимізація витрат і використання інструментів державної підтримки є ключовими передумовами збереження життєздатності та довгострокового зростання підприємств.

Отже, упровадження воєнного стану в Україні зумовило суттєві зміни в економічному середовищі, що супроводжуються зростанням як кількості, так і сили впливу ризиків для суб'єктів господарювання. Підприємницька діяльність перебуває під значним тиском з боку фінансових, операційних, правових, логістичних, кадрових, енергетичних та репутаційних ризиків, що вимагає комплексного й системного підходу до їх ідентифікації, оцінювання та управління. Особливої ваги набувають фінансові ризики, які в умовах війни

стали критичними через обмеженість доступу до фінансових ресурсів, валютні коливання, прискорення інфляційних процесів і трансформацію податкового регулювання. Фінансова нестабільність проявляється у зниженні платоспроможності споживачів, скороченні інвестиційної активності, ускладненні кредитування та зростанні загроз втрати активів унаслідок бойових дій. Водночас дефіцит трудових ресурсів і нестабільність енергозабезпечення додатково посилюють уразливість вітчизняного бізнесу. Особливої уваги потребують репутаційні ризики, що виникають у контексті підвищеної суспільної чутливості до будь-яких форм взаємодії з країною-агресором і вимагають продуманого стратегічного реагування.

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на фінансову стабільність і діяльність бізнесу. Особливо сильні виклики постали перед підприємствами у східних та південних регіонах, де зростають ризики для активів, виникають проблеми з логістикою і спостерігається падіння попиту. Це змушує компанії масово переміщуватися в інші області та скорочувати операційну діяльність. У відповідь бізнесові структури прагнуть адаптуватися, переорієнтовуючи свою діяльність на більш безпечні місця, що призводить до нерівномірного розподілу економічної активності в країні. Такі умови ведуть до значного зростання фінансової невизначеності та збільшують потребу у створенні гнучких стратегій управління ризиками для підтримання функціональності підприємств.

2.2. Аналіз динаміки банкрутств та фінансової нестійкості підприємств України у 2022–2025 рр.

В умовах політичних потрясінь та тривалої економічної нестабільності підприємства стикаються з комплексом фінансових, виробничих і організаційних проблем, які за відсутності своєчасного управлінського реагування можуть призвести до втрати платоспроможності та банкрутства. Такі процеси мають не лише економічні, а й суттєві соціальні наслідки, зокрема

скорочення робочих місць, поглиблення соціальної напруги та зниження рівня економічної безпеки держави. У зв'язку з цим особливої ваги набуває проведення систематичного та надійного фінансового аналізу, спрямованого на раннє виявлення ознак фінансової неспроможності підприємств і попередження розвитку кризових явищ.

Масштаби та динаміка банкрутств підприємств виступають важливим індикатором загального економічного стану країни та ефективності функціонування національної економіки. Актуальність дослідження проблем фінансової нестійкості та банкрутства зумовлена поглибленням кризових процесів у діяльності вітчизняних підприємств, значна частина яких перебуває під впливом багатофакторної економічної кризи, спричиненої воєнним станом, макроекономічною нестабільністю та структурними дисбалансами.

Починаючи з 2022 року, економіка України зазнала значних змін внаслідок повномасштабної військової агресії, що спричинило різке скорочення виробництва, підвищення рівня невизначеності та погіршення умов для бізнесу. У цей рік реальний валовий внутрішній продукт скоротився майже на третину через руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, перебої в логістичних ланцюгах, падіння інвестицій і зменшення внутрішнього попиту [46].

У 2023–2024 роках економічна ситуація частково стабілізувалася завдяки адаптації бізнесу до воєнного середовища, пом'якшенню монетарної політики та значній міжнародній фінансовій підтримці. Як повідомляє Національний банк України, у цей період спостерігалось певне відновлення економічної активності. Проте високий рівень ризиків для бізнес-сфери залишався, що було зумовлено безпековими проблемами, інфляційним тиском і обмеженим доступом до фінансових ресурсів.

Водночас зростання бюджетних витрат на оборону та сильна залежність державних фінансів від зовнішньої допомоги створюють додаткові макроекономічні виклики. За даними міжнародних організацій, у 2022–2025 роках частка оборонних витрат у структурі державного бюджету залишається

дуже високою, що обмежує можливості сприяти розвиткові підприємництва та стимулювати інвестиційну активність [47].

Інфляційні процеси стали одним із ключових макроекономічних факторів, які суттєво дестабілізували фінансовий стан підприємств в Україні. У 2022 році рівень інфляції перевищив позначку 25 %. Це спричинилося різким зростанням виробничих витрат, подорожчанням енергоресурсів, розривами логістичних ланцюгів та посиленням девальваційних очікувань. У наступні роки темпи інфляції поступово сповільнювалися, проте її негативні наслідки залишалися помітними через високі витрати на ресурси та оплату праці, що напряду впливало на собівартість продукції, рівень рентабельності та платоспроможність підприємств.

Сукупний вплив зазначених факторів істотно посилив фінансову нестабільність діяльності підприємств, що проявилось у зростанні ризиків втрати ліквідності, ускладненні доступу до кредитних ресурсів, скороченні інвестиційної активності та підвищенні загроз втрати активів упродовж 2022–2025 років. У результаті таких процесів значно зросла кількість випадків фінансової неспроможності та процедур банкрутства, насамперед серед підприємств, які мали обмежений рівень фінансової стійкості та адаптаційних можливостей.

Варто підкреслити, що негативні тенденції у фінансовому стані українських компаній почали формуватися ще до повномасштабного російського вторгнення 2022 року. Значна частина підприємств і раніше працювала в умовах несприятливого бізнес-середовища, структурних дисбалансів, високого податкового навантаження та обмежених можливостей залучення фінансування. Початок війни лише поглибив існуючі негаразди, перетворивши їх на системну кризу. Це спричинило значні фінансові втрати, збої у безперервності діяльності та хвилю масових банкрутств у багатьох секторах економіки (рис.2.10).

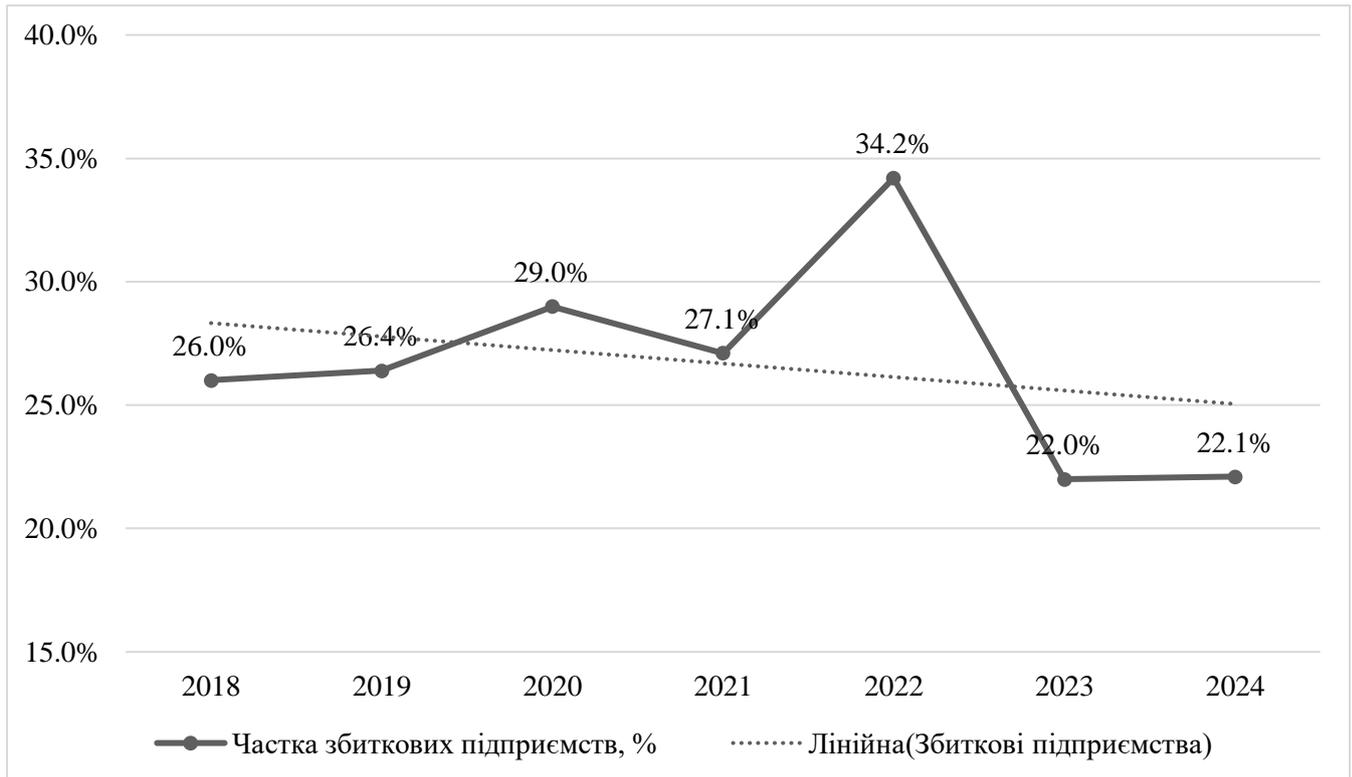

Рис. 2.10 Частка збиткових підприємств в Україні, %

Джерело: побудовано автором на основі [48]

Отже, протягом 2018–2021 років показник залишався відносно стабільним із невеликими коливаннями, що свідчило про помірний рівень фінансових труднощів у підприємств та поступову адаптацію бізнесу до існуючих економічних реалій. Водночас у 2020 році спостерігалось певне збільшення частки збиткових підприємств, обумовлене негативним впливом пандемії COVID-19, яка призвела до скорочення ділової активності та збоїв у господарських зв'язках.

Найбільш суттєве погіршення фінансових результатів підприємств стало очевидним у 2022 році, коли частка збиткових суб'єктів господарювання різко зросла. Це було спричинене повномасштабним військовим вторгненням, яке сприяло руйнуванню виробничих потужностей, перебоєм у логістиці, дефіциту ресурсів, зростанню витрат і втраті ринків збуту.

У період 2023–2024 років спостерігається тенденція до зменшення та подальшої стабілізації частки збиткових підприємств. Цей розвиток свідчить про поступове пристосування бізнесу до умов воєнного стану, застосування

антикризових управлінських заходів та часткове поновлення економічної активності. Однак, попри позитивні зміни, рівень фінансових ризиків для підприємств залишається високим, що підкреслює необхідність посилення фінансової стійкості та впровадження системного управління ризиками.

Незважаючи на окремі позитивні тенденції в економічному розвитку, фінансові ризики для українських підприємств залишаються на високому рівні. Це свідчить про необхідність посилення фінансової стійкості та впровадження комплексного управління ризиками. Сукупність економічних, політичних та воєнних криз призвела до масштабного економічного спустошення, ставлячи під загрозу фінансову стабільність значної частини національних підприємств. Варто проаналізувати основні чинники, які ускладнюють фінансове становище та збільшують ризик банкрутства українських компаній.

1. Пряма шкода інфраструктурі. Війна завдала серйозних руйнувань цивільній та промисловій інфраструктурі, зокрема електростанціям, залізницям, мостам і заводам. Станом на 2024 рік загальна вартість необхідного відновлення оцінюється у понад 524 мільярди доларів США, що майже втричі перевищує номінальний ВВП країни за 2023 рік [49]. Особливо критичними залишаються збитки у транспортному та енергетичному секторах, що ускладнює виробництво і порушує функціонування ланцюгів поставок.

2. Втрати ринків. Через блокування портів та руйнування логістичних ліній обсяги експорту різко скоротилися у 2022 році, а часткове відновлення відбулося лише у 2024 році із приростом на 15,6% (\$41,6 млрд порівняно з \$36 млрд у 2023 році). Водночас покриття імпорту експортом залишилося на рівні лише 59%, що обмежує фінансову стійкість підприємств і посилює ризики зовнішньоторговельного дефіциту.

3. Порушення ланцюгів поставок. Доступ до вітчизняних ресурсів лишається обмеженим, тоді як необхідність імпорту технологічного обладнання й виробничих матеріалів залишається критично важливою. Це спричиняє зростання витрат на логістику та валютне фінансування для підприємств.

4. Масовий відтік робочої сили. Понад 14 мільйонів українців залишили країну, а близько 9 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами [50]. У 2024 році рівень зайнятості дорослого населення становив близько 40%, а безробіття сягнуло 14,2%. Багато підприємств стикаються з дефіцитом кваліфікованих працівників, що обмежує виробничий потенціал і скорочує масштаб їхньої діяльності.

5. Брак капіталу. Водночас із поступовим відновленням економіки кредитування залишається малодоступним через високий рівень непрацюючих кредитів і економічну невизначеність. Міжнародна фінансова підтримка, зокрема від МВФ, стає критично важливою для макроекономічної стабільності та підвищення інвестиційної активності бізнесу.

6. Знецінення валюти. Гривня продовжує перебувати під тиском зовнішньоторговельного дефіциту та значної потреби у валюті для імпорту. Попри зростання експорту, чистий внесок зовнішньої торгівлі у ВВП залишається негативним, що збільшує фінансову нестабільність і витрати на обслуговування валютних боргів [51].

7. Збої в енергопостачанні. Енергетична інфраструктура зазнає постійних ушкоджень, що спричиняє регулярні відключення електроенергії та зростання витрат на енергоресурси для підприємств. Це суттєво підвищує витрати на виробництво й знижує загальну конкурентоспроможність української продукції.

8. Зниження попиту. Через інфляцію (приблизно 12% у 2024 році) реальні доходи населення й бізнесу скоротились, а темпи відновлення ВВП залишаються повільними (зростання на 2,9% у 2024 році після 5,5% у 2023) [52]. Це обмежує споживчий попит і зменшує обсяги обороту підприємств у роздрібній та промисловій сферах.

9. Посилення регулювання та введення оподаткування, спрямованого на підтримку фіскальної політики, включає тимчасові податки на надзвичайні прибутки та підвищені ставки банківських зборів. Хоча такі заходи створюють

додатковий економічний тягар для підприємств, вони є ключовими для фінансування оборонних потреб та відновлення критичної інфраструктури.

Українські підприємства сьогодні працюють у надскладних умовах, що супроводжуються високими фінансовими ризиками. Це зумовлено руйнуванням інфраструктури, перебоями у постачанні, відтоком кваліфікованих кадрів, обмеженням доступу до інвестицій, знеціненням національної валюти, перебоями електропостачання та нестабільним споживчим попитом. Усе це вимагає ефективного управління ризиками та посилення фінансової стійкості бізнесу для адаптації до тривалих економічних і політичних потрясінь.

Зважаючи на виклики, пов'язані з військово-політичною ситуацією в Україні, чимало українських підприємств опинилися під загрозою потенційних банкрутств. Економічний тиск суттєво вплинув на суб'єктів підприємницької діяльності, що підтверджується даними Національного банку України. За останніми оцінками, половина українських компаній нині зазнає фінансових втрат.

Аналіз ризиків дефолту України, проведений агентством Fitch [53], показує ймовірність дефолту в межах від 30% до 50%. Водночас Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) зафіксував, що 55% підприємств стикаються з проблемами ліквідності [54]. Ці показники свідчать про значний тиск на національну економіку та високу ймовірність зростання рівня банкрутств і закриття бізнесів.

Негативний вплив охоплює не лише окремі підприємства, а й поширюється на цілі галузі економіки, порушуючи їх стабільне функціонування, виробничі зв'язки та здатність до подальшого розвитку в умовах підвищених ризиків. Це підтверджують статистичні дані щодо розгляду справ про банкрутство та динаміки подання відповідних заяв, відображені в таблицях 2.6 і 2.7. Наведені дані вказують на те, що фінансовий сектор країни перебуває у складному становищі, а прогнозування вказує на можливе подальше погіршення ситуації.

Таблиця 2.6

Статистичні дані щодо розгляду справ про банкрутство та динаміка подання заяв в Україні

Справи про банкрутство	Роки					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Усього розглянуто, од.	14 373	13 519	16 579	9 728	8 500	9 200
з них: про визнання банкрутом	1 264	815	971	767	575	926
Питома вага до усіх інших розглянутих справ, %	19,1	17	19,3	16,4	6,8	10,1
Темп змін розглянутих справ по банкрутству (+/-), %	-	-5,90%	22,60%	41,30%	12,60%	8,20%

Джерело:[50]

У період 2023–2024 років загальна кількість справ про банкрутство залишалася нижчою за довоєнний рівень, що було наслідком впливу воєнного стану на функціонування судової системи. Водночас у 2024 році зафіксовано зростання кількості рішень щодо визнання банкрутства, що може свідчити про поступове відновлення судових процесів та ускладнення фінансового стану підприємств. За даними табл. 2.7 відзначається різке зниження кількості заяв кредиторів та суми заявлених вимог у період з 2019 по 2022 роки.

Таблиця 2.7

Розгляд грошових вимог у справах про банкрутство в Україні

Найменування показника	Роки			
	2019	2020	2021	2022
Кількість заяв кредиторів із грошовими вимогами, од.	1 777	1 701	1 472	627
Загальна сума грошових вимог, заявлена кредиторами, млн. грн.	115 816	150 090	113 893	81 624
Загальна сума грошових вимог кредиторів, визнана судом, млн. грн.	106 369	133 535	93 435	55 358
Питома вага серед усіх вимог, заявлених кредиторами, грошових вимог, задоволених судом, %	91,84%	88,98%	82,04%	67,82%

Джерело:[50]

Протягом 2019–2022 років у практиці господарських судів України спостерігалася стала тенденція до зменшення кількості заяв кредиторів з грошовими вимогами, а також скорочення обсягів таких вимог, визнаних судом. Ця динаміка свідчить про посилення фінансових труднощів суб'єктів господарювання та поступове зниження їхньої платоспроможності, що обмежувало можливості для повного або часткового задоволення претензій кредиторів. Особливо яскраво цей процес проявився у 2021–2022 роках, коли частка задоволених судом грошових вимог суттєво скоротилася порівняно з довоєнним періодом. Це свідчить про зменшення ресурсної бази підприємств-боржників, виснаження їхнього фінансового потенціалу та посилення ризиків ліквідності в умовах економічних криз і воєнних потрясінь.

При цьому варто зазначити, що у зведених офіційних статистичних звітах за 2023–2024 роки відсутні повні узагальнені дані щодо загальної суми заявлених та визнаних судом грошових вимог кредиторів. Однак аналіз доступних судових і аналітичних матеріалів дозволяє стверджувати про зростання кількості проваджень у справах про банкрутство, зокрема фізичних осіб. Ця тенденція слугує додатковим підтвердженням поглиблення фінансової нестабільності в економіці, падіння платоспроможності як компаній, так і громадян, а також зростання системних ризиків у фінансово-економічній сфері України.

Збільшення кількості справ про банкрутство не дає повного розуміння щодо масштабів та впливу фінансової неспроможності на економіку. Для більш детального аналізу кризових явищ доцільно звернути увагу на галузеву структуру банкрутств, адже різні сектори економіки демонструють неоднакову чутливість до зовнішніх шоків, таких як воєнні конфлікти, порушення логістичних ланцюгів, енергетична нестабільність чи зменшення попиту. Галузевий аналіз дозволяє визначити найбільш уразливі сфери економіки, оцінити рівень концентрації фінансових ризиків та окреслити пріоритетні напрями для впровадження антикризових заходів і заходів державної підтримки.

Глибокий аналіз банкрутств в Україні показує зміщення причин неплатоспроможності: якщо раніше це була переважно конкуренція чи слабе

фінуправління, то під час війни домінують зовнішні шоки - руйнування інфраструктури, блокада експорту, енергокриза. Найбільше банкрутств у оптовій та роздрібній торгівлі через швидкий обіг капіталу та чутливість до зниження попиту і логістичних перебоїв. Переробна промисловість постраждала від зростання витрат на автономну енергію та дефіциту ресурсів; тут важлива санація для збереження виробничих потужностей. Агросектор має високі борги, але офіційних банкрутств мало завдяки державній підтримці, що створює ризик прихованої неплатоспроможності. Порівняльний аналіз галузей показує різний рівень фінансового тиску на економіку (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Галузева структура та фінансові детермінанти банкрутства в Україні
(2023–2024 рр.)

Галузь економіки	Частка у структурі банкрутств, %	Ключовий фінансовий фактор ризику	Переважаюча процедура за КУПБ
Торгівля	34,5%	Різне падіння коефіцієнта поточної ліквідності	Ліквідація
Переробна промисловість	21,2%	Від'ємна рентабельність активів	Санація/ Реструктуризація
Сільське господарство	14,8%	Дефіцит чистого грошового потоку	Державна підтримка/ Санація
Будівництво	9,3%	Високий фінансовий леверидж (заборгованість)	Технічне банкрутство
Транспорт та логістика	8,1%	Зростання операційних витрат	Реструктуризація
Інші види діяльності	12,1%	Сукупність макроекономічних факторів	Ліквідація

Джерело: побудовано автором на основі [51;52]

Таким чином, таблиця демонструє галузеву структуру банкрутств в Україні за 2023–2024 роки, основні фінансові ризики та характерні процедури, що застосовуються згідно з Кодексом України з процедур банкрутства. Найвищий показник банкрутств припадає на сферу торгівлі (34,5%), що пов'язано зі зниженням ліквідності та скороченням обігових коштів; у цій сфері переважають саме ліквідаційні процедури. У переробній промисловості, яка становить 21,2% цих випадків, ризики переважно викликані від'ємною рентабельністю активів, що сприяє впровадженню санації та реструктуризації.

У сільському господарстві (14,8%) фінансова неспроможність пояснюється недостатністю грошових потоків, через що використовуються комбінації державної підтримки та санаційних заходів. Галузі будівництва (9,3%) та транспорту і логістики (8,1%) страждають від значного боргового навантаження та зростання операційних витрат, що часто вимагає застосування процедур технічного банкрутства або реструктуризації. Інші сектори діяльності (12,1%) підпадають під сукупний вплив макроекономічних чинників і здебільшого завершуються ліквідаційними діями.

Отже, структура банкрутств за секторами економіки нерівномірна і свідчить про акумуляцію фінансових ризиків у галузях, найбільш вразливих до зовнішніх економічних змін.

Фінансова нестабільність підприємства виступає однією з основних проблем сучасного економічного середовища. Вона характеризується неспроможністю підтримувати стабільну платоспроможність, своєчасно виконувати фінансові зобов'язання та раціонально управляти наявними ресурсами [53]. У сучасних умовах швидких змін макроекономічної ситуації, зростання конкуренції та впливу глобальних економічних чинників особливо важливо оперативно виявляти ознаки фінансової нестабільності та аналізувати можливі ризики для підприємства.

Аналіз фінансової нестійкості здійснюється через комплексну оцінку фінансового стану підприємства на основі показників ліквідності, платоспроможності, фінансової автономії та ефективності використання активів [54]. Показники ліквідності дозволяють оцінити здатність підприємства своєчасно погашати зобов'язання, а коефіцієнти автономії та покриття зобов'язань власними оборотними коштами - визначати ризик фінансової залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Аналіз фінансової нестійкості передбачає порівняння показників підприємства з галузевими, оцінку їх динаміки та врахування зовнішніх факторів (економічна кон'юнктура, конкуренція). Це дозволяє виявляти проблеми,

оцінювати ризик банкрутства та приймати управлінські рішення щодо оптимізації капіталу, грошового обігу та ефективності ресурсів.

Структура банкрутств нерівномірна, що вказує на концентрацію ризиків у найбільш вразливих галузях. Комплексний аналіз фінансової стійкості допомагає запобігти банкрутству, забезпечити стабільний розвиток підприємства та підвищити його конкурентоспроможність. [54]. Отже, аналіз фінансової нестійкості є не лише засобом діагностики, а й складовою стратегічного управління, що забезпечує зниження ризиків і підтримання довгострокової фінансової стабільності підприємства.

Для пом'якшення наслідків неплатоспроможності держава застосовує програми фінансової допомоги, кредитні інструменти та гарантії, що спрямовані на підтримку ліквідності та стабілізацію діяльності компаній. Розгляд запропонованих державних програм, обсягів кредитування та інших форм фінансування дозволяє оцінити ефективність цих заходів і ступінь реальної підтримки економічно вразливих галузей. Насамперед важливо розглянути доступні державні програми які діють зарз задля підтримки бізнесу та підприємців для загального розуміння можливостей підприємств діяти в умовах воєнного стану (табл.2.9).

У липні 2022 року уряд запустив проєкт «єРобота», спрямований на підтримку підприємництва та створення нових робочих місць. Проєкт включає кілька грантових програм, які надають фінансування для розвитку тепличного та садівничого господарства, переробної промисловості, малого бізнесу та ІТ-сектору. Розмір грантів варіюється від мікрогрантів до 250 тис. грн до програм із фінансуванням у кілька мільйонів гривень, а отримувачі зобов'язані створювати робочі місця та дотримуватися термінів працевлаштування та сплати податків. У 2022 році за програмою «єРобота» було надано грантів на понад 1,5 млрд грн, зокрема за програмою «Власна справа» понад 3,3 тис. підприємців отримали мікрогранти на 777 млн грн, що дозволить створити понад 8 тис. нових робочих місць.

Отже, статистичні дані показали різке зростання кількості збиткових підприємств у 2022 році. У подальші роки, зокрема 2023–2024, спостерігалася поступова стабілізація завдяки адаптації бізнесу до умов воєнного стану та впровадженню антикризових заходів. Водночас фінансові ризики залишалися високими, що підтверджувалося збільшенням випадків банкрутств, звернень від кредиторів та накопиченням боргів.

Таблиця 2.9

Державні програми підтримки бізнесу / підприємців

Назва програми	Тип підтримки	Цільова група	Обсяг фінансування	Умови утримання
Доступні кредити 5-7-9	Кредитні програми під держгарантії	Малі та середні підприємства	До 1 млн грн	Ставка 5–9% річних
Своя теплиця	Грант	Стартапи	До 7 млн грн	земля і для саду, і для теплиці має бути у власності чи оренді на термін не менш ніж 7 років
Новий рівень	Грант	Стартапи	До 8 млн грн	Отримувач гранту зобов'язаний створити від 25 робочих місць
Власна справа	Грант	Стартапи	До 250 тис грн	Отримувач гранту зобов'язаний створити щонайменше одне робоче місце, сплачувати податки в бюджет і працювати не менше трьох років
Свій сад	Грант	Стартапи	До 400 тис грн за гектар, але не більше від 70% вартості проекту висадження насаджень	Працевлаштування 6-10 постійних та 125-425 сезонних працівників, залежно від культури та площі насаджень, здійснювати господарювання не менше 5 років та протягом 5 років сплачувати податки та збори.
ІТ-стартап	Грант	Стартапи	до 3,5 млн грн	Отримувач гранту зобов'язаний створити від 3 робочих місць в залежності від етапу життєвого циклу стартапу та сплачувати протягом двох років податків та зборів у розмірів не менше ніж 50% отриманого гранту
Старт в ІТ	Грант	Стартапи	До 250 тис грн	Особи, які беруть участь у програмі, зобов'язуються пройти курс навчання та після його завершення протягом 30 днів працевлаштуватися за новою спеціальністю або відкрити власну справу в цій галузі.
Компенсація за працевлаштування ВПО	Компенсація	Роботодавці (юрособи та ФОП)	Мінімальна заробітня плата щомісяця за кожного працевлаштованого	Сплата ЄСВ, подання звітності та відповідних документів через Портал Дія або центри зайнятості.

Джерело:[53]

Аналіз галузевої структури банкрутств в Україні виявив нерівномірність фінансових ризиків. Найбільш уразливими секторами виявилися торгівля, переробна промисловість і сільське господарство. У цих галузях ризики зумовлені як внутрішніми управлінськими проблемами, так і зовнішніми впливами. Особливо серйозна ситуація спостерігається в секторах, залежних від ліквідності та безперебійного постачання ресурсів.

Оцінка фінансової нестійкості підприємств за показниками ліквідності, платоспроможності, автономії та ефективності управління ресурсами дозволяє виявляти проблемні зони і прогнозувати ризики банкрутства. Комплексний підхід до такого аналізу, включаючи порівняння з середньогалузевими показниками та врахування макроекономічних і ринкових чинників, забезпечує ефективну підтримку фінансової стійкості бізнесу.

Результати дослідження підтверджують, що фінансова нестійкість є системною проблемою українських підприємств із суттєвими економічними та соціальними наслідками. Своєчасне виявлення ознак фінансової кризи та реалізація антикризових заходів мають вирішальне значення для збереження платоспроможності компаній, стабілізації економіки та зміцнення її довгострокової конкурентоздатності.

2.3. Основні виклики та тенденції відновлення платоспроможності підприємств в умовах воєнних ризиків.

У період повномасштабної війни та тривалої економічної нестабільності питання відновлення платоспроможності підприємств набуло критичного значення. Воєнні ризики суттєво змінюють умови діяльності бізнесу, посилюючи фінансовий тиск, знижуючи рівень ділової активності та обмежуючи доступ до необхідних фінансових ресурсів. Руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, перебої у логістиці, зростання витрат на виробництво, дефіцит трудових ресурсів і нестабільність споживчого попиту загострюють фінансові

труднощі багатьох українських підприємств, підвищуючи ризик їхньої неспроможності.

Платоспроможність відображає здатність підприємства своєчасно виконувати фінансові зобов'язання та забезпечує стабільність його діяльності. В умовах воєнних ризиків традиційні механізми її підтримки втрачають ефективність, що зумовлює необхідність адаптації фінансової політики, застосування антикризового управління та залучення державних і міжнародних програм підтримки бізнесу.

Попри складнощі, воєнний період сприяє формуванню нових тенденцій в управлінні платоспроможністю. Серед основних змін – зростаюча роль фінансової реструктуризації, застосування процедур санації, оптимізація капітальної структури, диджиталізація бізнес-процесів, диверсифікація ринків збуту та зміцнення систем управління ризиками. Водночас макроекономічні чинники, такі як монетарна політика держави, рівень інфляції, курсова стабільність та міжнародна фінансова підтримка, суттєво впливають на процес відновлення фінансової стійкості компаній.

У світлі цих викликів аналіз головних бар'єрів і сучасних тенденцій відновлення платоспроможності підприємств в умовах воєнних загроз набуває особливої важливості. Він є основою для розробки дієвих управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію фінансових ризиків і забезпечення довготривалої стабільності бізнесу. Дослідження цих процесів дозволяє не лише оцінити сьогоденний стан підприємств, але й визначити перспективні напрямки їхньої адаптації та розвитку у тривалих кризових умовах.

Повномасштабна військова агресія росії проти України спричинила безпрецедентну кризу, яка суттєво змінила умови функціонування українських підприємств. Це призвело до значного погіршення їхнього фінансового стану та платоспроможності. Деструктивний вплив охоплює широкий спектр, проявляючись через системну взаємодію низки макроекономічних і мікроекономічних чинників, що вимагає детального аналізу.

До ключових чинників, які спричиняють погіршення фінансового стану та зниження платоспроможності підприємств під час воєнного стану, належить комплекс взаємозалежних економічних, виробничих і фінансових аспектів. Перш за все, вагомий негативний вплив спричиняє різке скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції. Активні військові дії, руйнування промислової та транспортної інфраструктури, а також блокування або ускладнення логістичних маршрутів змушують значну частину підприємств тимчасово зупинити діяльність або суттєво скорочувати масштаби виробництва. Це призводить до зменшення доходів і прибутків, що безпосередньо впливає на здатність підприємств виконувати свої фінансові зобов'язання.

Додатковим чинником, який дестабілізує фінансовий стан, є руйнування або пошкодження активів підприємств. Прямі збитки від бойових дій і обстрілів спричиняють втрату виробничих приміщень, обладнання, транспорту та інших матеріальних ресурсів [53]. Вимушене переселення населення, руйнування інженерної та транспортної інфраструктури спричиняють перебої у виробничих процесах та розриви узгоджених ланцюгів постачання, що додатково ускладнює відновлення операційної діяльності.

Суттєвий спад споживчого попиту, розриви у ланцюгах постачання та різке зростання виробничих і логістичних витрат внаслідок економічної нестабільності та воєнних дій мали комплексний негативний вплив на фінансове становище підприємств. Зниження обсягів продажів призвело до падіння доходів, тоді як зростання вартості сировини, енергоносіїв і транспортних послуг значно підвищило собівартість продукції. Комбінація цих чинників спричинила погіршення рентабельності та платоспроможності підприємств, а також зростання рівня дебіторської й кредиторської заборгованості. У таких умовах виникає потреба у впорядкуванні та узагальненні основних наслідків для бізнесу, які доцільно відобразити в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Аналіз впливу негативних чинників на діяльність підприємств

Сфера впливу	Основні причини	Наслідки для підприємств
Ринковий попит	Падіння ділової активності, зниження купівельної спроможності, закриття кордонів, втрата експортних ринків.	Скорочення внутрішнього та зовнішнього збуту, зменшення валютних надходжень та загального прибутку.
Ланцюги постачання	Воєнні дії, санкції, логістичні труднощі, дефіцит сировини та комплектуючих.	Перебої у виробництві, зростання собівартості продукції, у крайніх випадках — повна зупинка діяльності.
Фінансовий стан та витрати	Руйнування активів, релокація (перенесення) потужностей, евакуація персоналу, подорожчання енергоносіїв.	Різке зростання операційних витрат, зниження рентабельності, необхідність додаткових інвестицій у безпеку.
Платоспроможність та борги	Комбінація низьких доходів і високих витрат, зниження фінансової дисципліни дебіторів.	Зростання кредиторської та дебіторської заборгованостей, погіршення ліквідності, труднощі з виконанням зобов'язань.

Джерело: складено автором на основі [54;55]

Важливим чинником у пом'якшенні негативного впливу війни залишається державна підтримка бізнесу. Український уряд запровадив низку заходів, серед яких податкові пільги, програми пільгового кредитування та інші форми фінансової допомоги, спрямовані на підтримку платоспроможності підприємств. Однак результативність цих ініціатив значною мірою залежить від фінансового стану самих компаній та особливостей їхньої діяльності.

Разом із тим, у воєнний період відбуваються трансформації у структурі власності окремих підприємств, що позначається на їхній фінансовій політиці, стратегічних цілях і майбутніх напрямках розвитку. Водночас доступ до кредитування залишається обмеженим, а зміни у регуляторному середовищі, пов'язані з воєнним станом, змушують бізнес витрачати додаткові ресурси і час на адаптацію до нових умов функціонування.

Загалом, воєнні дії супроводжуються суттєвою невизначеністю та підвищеними ризиками, що значно ускладнює процеси фінансового планування й прогнозування для підприємств. Сукупність економічних, фінансових та регуляторних викликів створює складне середовище для ведення бізнесу. У

таких умовах відновлення платоспроможності вимагає всебічного підходу та застосування дієвих антикризових рішень.

Таким чином, зазначені фактори мають комплексний і взаємопов'язаний характер, формуючи сукупний негативний вплив на фінансовий стан та платоспроможність підприємств у період воєнного стану. Для систематизації основних чинників фінансової нестабільності та наочного демонстрування їх впливу на діяльність підприємств доцільно узагальнити ці фактори у вигляді схематичного рисунка (рис.2.11).

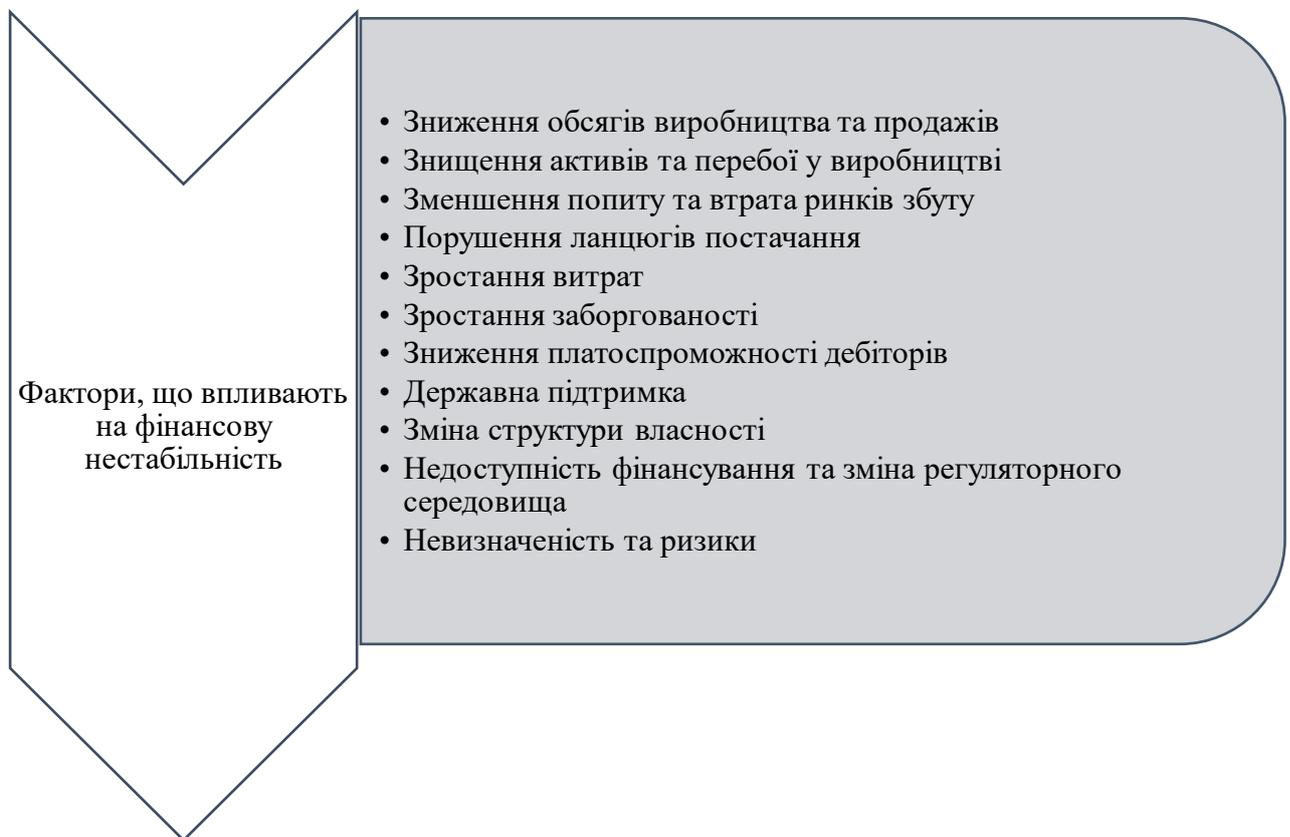

Рис.2.11 Фактори, що впливають на фінансову нестабільність

Аналіз причин фінансової нестабільності в умовах воєнного стану свідчить, що відновлення платоспроможності підприємств не може відбуватися хаотично, а вимагає впровадження системного підходу. У цьому контексті актуальним є дослідження ключових механізмів і тенденцій, які сприяють відновленню платоспроможності підприємств і використовуються в сучасних економічних реаліях.

Процес відновлення платоспроможності українських підприємств у сучасних умовах представляє собою складну багаторівневу систему, яка виходить за рамки традиційного фінансового оздоровлення та гармонійно вплітається у ширшу стратегію забезпечення економічної безпеки країни. З огляду на системні зовнішні шоки, спричинені повномасштабною військовою агресією, поняття платоспроможності зазнало змін: воно перетворилося зі статичного показника ліквідності балансу на динамічну характеристику фінансової стійкості та адаптивності.

Важливу роль у створенні ефективних механізмів відновлення бізнесу відіграє оновлена законодавча база. Зокрема, Кодекс України з процедур банкрутства, який у період воєнного стану став інструментом захисту прав боржників і запобігання критичним втратам. Підвищення значущості механізму досудової санації над ліквідаційними процедурами відкриває можливість для компаній проводити реструктуризацію боргів без втрати контролю над операційною діяльністю. Це є ключовим чинником для збереження ділової репутації та нематеріальних активів підприємства в умовах високого рівня невизначеності [56].

Відновлення фінансової стійкості підприємств у період воєнних викликів базується на поєднанні внутрішніх антикризових заходів із зовнішньою інституційною підтримкою. Важливими елементами цього процесу є оптимізація витрат, скорочення тривалості фінансового циклу, перенесення виробництва, впровадження сучасних технологій, цифровізація процесів фінансового управління та підвищення рівня енергетичної автономії. На макроекономічному рівні особливе значення має інтеграція бізнесу до європейського економічного простору, що відкриває ширший доступ до фінансових ресурсів і нових ринків для збуту продукції. Усі ці заходи формують комплексний механізм відновлення платоспроможності, який доцільно узагальнити в єдиній концептуальній моделі [60-62] (рис.2.12).

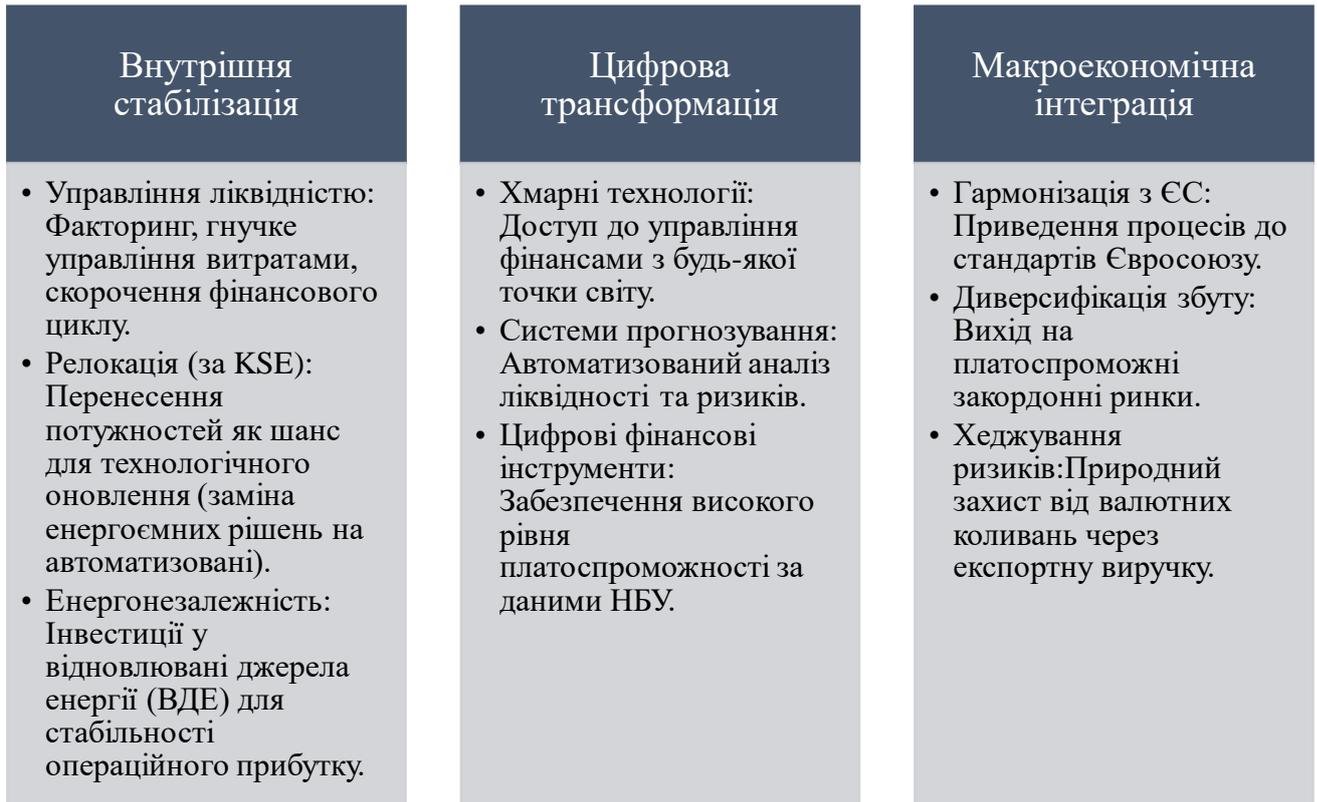

Рис. 2.12 Механізм відновлення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства

Механізм зображений на рисунку 2.12, демонструє цілісний підхід до відновлення фінансової стійкості шляхом поєднання внутрішньої оптимізації із зовнішньою інтеграцією. Він передбачає поступовий перехід від оперативного контролю витрат і перерозподілу ресурсів до впровадження цифрових змін та освоєння платоспроможних європейських ринків. Поєднання таких управлінських рішень сприяє не лише подоланню проблеми дефіциту ліквідності, але й забезпеченню енергетичної незалежності та довготривалого розвитку бізнесу.

Сучасні наукові дослідження акцентують увагу на тому, що обмежений доступ до фінансування є одним із ключових чинників, що негативно впливає на фінансову стійкість підприємств у період воєнних дій. Через зростання ризиків фінансові установи змушені підвищувати вимоги до позичальників, що ускладнює отримання кредитів навіть для економічно стабільних підприємств. У свою чергу, використання пільгових кредитних програм без ефективних

механізмів рекапіталізації нерідко спричиняє зростання боргового навантаження, не сприяючи довготривалому відновленню платоспроможності [57].

Окремий акцент у сучасних дослідженнях зроблено на проблемі руйнування виробничо-збутових ланцюгів, що призводить до зменшення обсягів виробництва та сповільнення обороту капіталу. Експерти підкреслюють, що нестабільність макроекономічної ситуації, інфляційний тиск і скорочення внутрішнього попиту збільшують фінансові ризики підприємств, погіршуючи точність прогнозування грошових потоків [58]. Це створює критичні виклики для забезпечення їх платоспроможності.

Також істотну вагу для розробки ефективних механізмів відновлення платоспроможності мають напрацювання зарубіжного постконфліктного досвіду. Аналіз процесів економічного відновлення країн колишньої Югославії після конфліктів 1990-х років демонструє, що стабілізація фінансового становища підприємств досягалася завдяки взаємодії інституційних реформ, міжнародної фінансової підтримки та програм розвитку малого бізнесу. Водночас дослідники підкреслюють, що значний позитивний вплив донорських ініціатив реалізовувався лише за умови паралельного покращення бізнес-клімату та правового регулювання [59].

Досвід Ізраїлю пропонує альтернативну модель відповіді на тривалі воєнні загрози, яка базується на високій диверсифікації економіки, розвитку інноваційного сектору і активному залученні держави у підтримку бізнесу [60]. Наукові напрацювання свідчать, що систематична державна допомога підприємствам, орієнтація на експорт і спрямованість на технологічний прогрес сприяють збереженню їх платоспроможності навіть у контексті постійної безпекової нестабільності.

З урахуванням сучасних наукових підходів і міжнародного досвіду можна дійти висновку, що для відновлення фінансової спроможності підприємств в умовах воєнних ризиків необхідно впроваджувати комплексну стратегію. Ця стратегія повинна включати фінансову підтримку, проведення інституційних

реформ і реалізацію внутрішніх антикризових заходів безпосередньо на рівні окремих підприємств. Такий комплексний підхід не тільки забезпечує короткострокову ліквідність суб'єктів господарювання, але й створює основи для досягнення довгострокової фінансової стабільності бізнесу в умовах зростаючої невизначеності.

На сьогоднішньому етапі розвитку української економіки, яка продовжує працювати в умовах воєнних ризиків, процес відновлення платоспроможності підприємств все більше залежить від макроекономічних і інституційних факторів як на національному, так і міжнародному рівнях. Згідно з оцінками міжнародних організацій, загальна потреба України у відновленні економіки та інфраструктури в найближчі роки оцінюється у сотні мільярдів доларів США. Це підкреслює важливість активної участі як державного, так і приватного секторів у процесах відбудови [65]. У сучасних умовах важливим трендом залишається створення сприятливих економічних передумов для стабілізації підприємницької діяльності та покращення рівня фінансового управління на підприємствах.

Одним із ключових напрямів прогнозованого розвитку є посилення державної політики, спрямованої на підтримку платоспроможності й забезпечення фінансової стійкості компаній. Так, в Україні у січні 2025 року було прийнято спеціальний закон, що передбачає відновлення платоспроможності підприємств енергетичного сектору. Цей закон включає заходи щодо продовження мораторію на банкрутство для критично важливих державних підприємств, створюючи тим самим умови для їх стабілізації та подальшого ефективного функціонування [66]. Це ілюструє загальну тенденцію до впровадження широкого спектра регуляторних і правових ініціатив, спрямованих на підтримку економічної стійкості бізнесу.

Додатково, у стратегічних планах економічного розвитку передбачено реалізацію інституційних цілей, які орієнтовані на довгострокове відновлення малого й середнього підприємництва, створення програм доступного фінансування та заохочення інноваційної діяльності. Офіційні документи

державної політики акцентують увагу на необхідності полегшення доступу до капіталу, підтримки підприємницьких починань і розширення інвестиційних можливостей, що забезпечить посилення фінансової витривалості підприємств у довгостроковій перспективі [67].

Враховуючи різницю в темпах і масштабах економічного відновлення серед різних секторів, все більш помітною стає тенденція до адаптації виробничих і комерційних моделей підприємств до змінених зовнішніх умов. Гнучкі управлінські підходи, що включають диверсифікацію ринків, застосування гібридних виробничих процесів та впровадження цифрових технологій, надають бізнесу можливість підвищувати стійкість та адаптивність до економічних потрясінь. Це особливо важливо для секторів логістики, сфери ІТ та агропромислового комплексу, де вже здійснюється часткова перебудова бізнес-ланцюгів з метою забезпечення фінансової стабільності.

У подальшій перспективі ключовим стає поєднання підприємницької діяльності з процесами національного економічного відновлення. Ефективна мобілізація приватних інвестицій у комплексі з підтримкою міжнародних партнерів відкриває можливості для відновлення критичної інфраструктури, модернізації виробничих потужностей і нарощування економічного потенціалу. Такий цілісний підхід створює умови не лише для покращення платоспроможності підприємств, але й для довготривалого економічного зростання, що забезпечує стабільність і конкурентоспроможність українського бізнесу на глобальному рівні.

Таким чином, перспективи та напрямки відновлення фінансової стійкості підприємств формуються завдяки поєднанню державної політики, інституційної підтримки, адаптивних бізнес-моделей і інтеграції в міжнародний економічний простір. Разом ці чинники створюють основу для поступового відновлення фінансової стабільності в умовах сучасних викликів.

Аналіз показує, що запровадження воєнного стану в Україні спричинило комплексний і системний вплив на фінансову стабільність та функціонування бізнесу. Повномасштабна війна значно поглибила існуючі економічні проблеми

і створила нові ризики для підприємництва, серед яких фінансові, логістичні, виробничі, кадрові та енергетичні виклики. Руйнування інфраструктури, порушення постачальних ланцюгів, зниження купівельної спроможності населення та обмежений доступ до фінансових ресурсів спричинили скорочення виробництва, зменшення доходів та зниження платоспроможності підприємств.

Аналіз за структурними, галузевими та регіональними аспектами свідчить, що найсерйозніший негативний вплив війни припав на 2022 рік. У цей період спостерігалось різке зростання кількості збиткових підприємств, зменшення активних суб'єктів господарювання та помітне падіння рентабельності в більшості галузей економіки. Однак поступове відновлення економічної активності у 2023–2024 роках демонструє здатність бізнесу адаптуватися до кризових умов шляхом оптимізації витрат, релокації, цифровізації та диверсифікації діяльності. Водночас дослідження підтвердило, що домінування малих і мікропідприємств сприяє гнучкості економіки, але водночас робить її більш уразливою до зовнішніх фінансових та інституційних шоків.

Основними причинами фінансової нестабільності є скорочення обсягів виробництва, руйнування матеріальних активів, збої в постачальних ланцюгах, зростання витрат та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Галузевий аналіз також виявив нерівномірну концентрацію ризиків: найбільш уразливими залишаються сфери торгівлі, переробної промисловості та агропромислового сектору. В умовах високих макроекономічних і воєнних ризиків підприємства вимушені звертатися до процедур за Кодексом України про процедури банкрутства - ліквідації, санації чи реструктуризації залежно від рівня фінансового тиску та специфіки своєї діяльності.

Сучасні підходи до управління платоспроможністю все більше зміщуються від традиційних моделей до інтегрованих механізмів фінансової стабілізації. Це включає антикризову оптимізацію витрат, цифровізацію бізнес-процесів, диверсифікацію ринків збуту, фінансову реструктуризацію та застосування процедур санації. Відновлення фінансової стійкості значною мірою залежить від державної та міжнародної підтримки, а також адаптації до змін в

регуляторній і макроекономічній політиці. Важливим фактором також є створення резервів ліквідності та впровадження антикризових управлінських рішень.

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність поєднання інституційних реформ, міжнародного фінансування та підтримки малого і середнього бізнесу для відновлення фінансової стабільності після кризи. Для України це передбачає розробку комплексної стратегії, яка синхронізує внутрішні антикризові заходи з державною політикою і забезпечує інтеграцію бізнесу в глобальну економіку.

Таким чином, відновлення платоспроможності українських підприємств в умовах воєнного стану вимагає системного підходу, який поєднує фінансову стабілізацію, впровадження інноваційних і адаптивних управлінських рішень, цифрову трансформацію та активну державну й міжнародну підтримку. Такий підхід дозволяє не лише долати поточні фінансові проблеми, але й забезпечує довгострокову стійкість, конкурентоспроможність і життєздатність бізнесу, що є ключовою передумовою стабілізації економіки та поступового відновлення національного економічного потенціалу в умовах тривалої невизначеності.

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Світовий досвід використання інноваційних інструментів запобігання банкрутства.

Розвиток світової економіки та інтеграція України до європейського економічного й правового простору зумовлюють потребу вдосконалення національного законодавства у сфері регулювання неплатоспроможності. Загострення міжнародної економічної конкуренції, вплив цифровізації та перехід до екологічно орієнтованої економіки створюють нові виклики для процедур банкрутства. У цьому контексті стандарти та рекомендації, запропоновані провідними міжнародними організаціями, надають основу для впровадження сучасних механізмів попередження банкрутства.

Впровадження цих заходів сприятиме економічній стабільності, захисту інтересів кредиторів і боржників та підтримці сталого розвитку, зокрема для малих і мікропідприємств, що найбільше потерпають від складних процедур банкрутства. Використання міжнародного досвіду та сучасних антикризових підходів підвищить ефективність правових механізмів і зміцнить позиції України в умовах євроінтеграції та сучасних економічних викликів.

Сучасна глобальна економіка створює низку викликів для підприємств, включно з макроекономічною нестабільністю, активною цифровізацією бізнес-процесів і зростанням конкурентного тиску. У таких умовах критичного значення набувають ефективні механізми запобігання банкрутству, що дозволяють підтримувати економічну стійкість і конкурентоспроможність компаній. Водночас спостерігається кардинальна зміна підходів у світовій практиці: акцент зміщується з ліквідації боржників на розвиток «культури відновлення» (rescue culture). Системи запобігання банкрутству успішно інтегрують правові, фінансові та технологічні інструменти, спрямовані на раннє виявлення ризиків і впровадження превентивних заходів. Такий підхід підтримує цілісність бізнесу, зберігаючи капітал і людські ресурси, що особливо важливо в

умовах економічних криз. У цій концепції банкрутство перестає бути кінцевою точкою існування підприємства, перетворюючись на можливість для фінансової реабілітації і збереження економічної стабільності [67].

Однією з ключових складових сучасних систем запобігання банкрутству є своєчасне виявлення фінансових ризиків, що можуть загрожувати платоспроможності підприємства. У багатьох країнах використовуються комплексні методи аналізу фінансового стану, які поєднують кількісне оцінювання фінансових коефіцієнтів, економіко-статистичні прогнози та спеціалізовані алгоритми для раннього попередження про можливу неплатоспроможність. Такий підхід дозволяє не лише визначити компанії з підвищеним ризиком, але й виявити конкретні фінансові чи організаційні проблеми, що потребують вирішення. На основі отриманих даних керівництво та зацікавлені сторони можуть розробляти ефективні заходи для стабілізації діяльності бізнесу, покращення його ліквідності та зниження ймовірності банкрутства [68].

У країнах Європейського Союзу активно впроваджують механізм превентивної реструктуризації боргів, спрямований на недопущення банкрутства ще до виникнення критичних фінансових проблем. Міжнародно визнані принципи та рекомендації, розроблені такими організаціями, як Світовий банк, ЮНСІТРАЛ та INSOL International, значною мірою вплинули на формулювання положень Директиви ЄС 2019/1023 про реструктуризацію та неплатоспроможність. Ці принципи стали основою для створення рамок, що забезпечують гнучкість, прозорість, доступність і підзвітність процедур реструктуризації, сприяють ранньому втручанню з метою уникнення банкрутства, пріоритетності реструктуризації над ліквідацією, захисту прав кредиторів і боржників, а також ефективного запобігання зловживанням. Так міжнародні рекомендації лягли в основу інтегрованого підходу, втіленого в Директиві ЄС 2019/1023, який спрямований на підвищення ефективності систем реструктуризації та неплатоспроможності, балансування інтересів учасників і підтримку економічної стабільності.

Згідно з Директивою ЄС 2019/1023, підприємства можуть ініціювати план реструктуризації на ранніх стадіях фінансових труднощів без відкриття процедури банкрутства. План передбачає перегляд боргів, оптимізацію витрат та підвищення ефективності, узгоджується з кредиторами та за потреби затверджується судом, що дозволяє зберегти бізнес, робочі місця та скоротити витрати на судові процеси.

Україна також використовує ці принципи і положення Директиви ЄС 2019/1023 як важливий орієнтир у процесі реформування законодавства про неплатоспроможність і створення ефективних механізмів раннього попередження боргової кризи. У цьому контексті заслуговує уваги діяльність Єврогрупи — неформального об'єднання міністрів фінансів країн єврозони. Ще у 2016 році вона визначила ключові принципи ефективності в рамках управління неплатоспроможністю, враховуючи найкращі практики (табл.3.1). Деякі з цих принципів, зокрема ті, що стосуються досудового врегулювання боргових проблем і підтримки "другого шансу" для підприємців, були покладені в основу Директиви ЄС 2019/1023.

Принципи Єврогрупи стали основою ініціативи Єврокомісії з гармонізації національних законів про неплатоспроможність, які ускладнювали рух капіталу та підвищували витрати кредиторів. Ініціатива, започаткована у 2020 році, завершилася у 2022 році Пропозицією Директиви, що передбачає усунення цих відмінностей, підвищення ефективності процедур, передбачуваний розподіл активів і відновлення платоспроможності боржників.

Основними положеннями документа є: запровадження умов для анулювання транзакцій зі заниженою вартістю або таких, що завдають шкоди кредиторам; вимоги щодо своєчасного ініціювання процедур неплатоспроможності директорами компаній; впровадження нових механізмів ("pre-pack") для швидкого продажу бізнесу перед ліквідацією; підвищення прозорості процедур через доступ до ключових даних про неплатоспроможність у всіх країнах-членах ЄС; а також підтримка мікропідприємств через спрощення процесу ліквідації з можливістю списання боргів.

Таблиця 3.1

Принципи ефективності для рамок неплатоспроможності, розроблені
Єврогрупою

Принцип	Зміст принципу
Рання ідентифікація проблем неплатоспроможності	Виявлення та врегулювання проблем на ранній стадії допомагає зберегти кошти, які можуть бути відшкодовані кредиторами, одночасно мінімізуючи загальні безповоротні витрати для економіки. У цьому відношенні інструменти раннього попередження дозволяють боржникам, особливо малим та середнім підприємствам, регулярно перевіряти свою фінансову стійкість та вчасно вдаватися до адекватних інструментів для подолання боргових труднощів.
Наявність процедур ранньої реструктуризації	Для життєздатних підприємств реструктуризація боргу в поєднанні з реорганізацією діяльності підприємства як безперервно діючого суб'єкта господарювання є кращою, ніж обслуговування боргу через поетапну ліквідацію активів. Превентивні процедури реструктуризації з обмеженим залученням суду допомагають вчасно здійснити заходи з реструктуризації, зменшуючи при цьому невизначеність щодо результатів. Крім того, керівні принципи для процедур, у які залучені різні класи кредиторів, можуть сприяти укладенню угод і в межах превентивної реструктуризації, і реструктуризації після відкриття провадження справи про неплатоспроможність.
Наявність, доступність та економічна доцільність процедур неплатоспроможності	Корпорації, підприємці та фізичні особи повинні мати у своєму розпорядженні різноманітні процедури неплатоспроможності, що охоплюють різні типи боргових проблем. Процедури неплатоспроможності повинні бути простими для початку і для боржників, і для кредиторів на основі чітких критеріїв.
Ефективне забезпечення виконання вимог кредиторів при забезпеченому кредитуванні	Ефективне забезпечення виконання вимог кредиторів при забезпеченому кредитуванні у передбачуваний і прозорий спосіб створює стимули для відповідального запозичення, сприяє підвищенню ефективності системи неплатоспроможності за рахунок зменшення безповоротних втрат і робить результати більш справедливими
Надання проблемним боржникам можливості нового старту	Негативні наслідки неплатоспроможності для проблемних боржників, а саме підприємців або домогосподарств, можна зменшити, надаючи сумлінним боржникам можливість звільнитися через досить короткий проміжок часу та запроваджуючи програми погашення заборгованості, сумісні з платоспроможністю боржника. Такі механізми повинні бути побудовані таким чином, щоб заздалегідь стимулювати відповідальне запозичення та управління боргом
Чіткі правила транскордонної неплатоспроможності, зокрема для сприяння транскордонним інвестиціям	Для швидкого та економічно ефективного врегулювання міжнародної корпоративної неплатоспроможності необхідні чіткі правила щодо транскордонної неплатоспроможності, в тому числі для того, щоб не перешкоджати транскордонним інвестиціям. Діяльність компаній, які виходять за межі національних кордонів, і, зокрема, транскордонних груп компаній, може підпадати під дію різних юрисдикцій. Чіткість у вирішенні справ про транскордонну неплатоспроможність сприяє швидкому та ефективному врегулюванню у випадку банкрутства

Джерело: складено автором на основі [74]

Розглянуті принципи ефективного врегулювання неплатоспроможності реалізуються по-різному в різних країнах, залежно від національного законодавства та практик.

Так, у Сполучених Штатах Америки широко використовують систему банкрутства за розділом Chapter 11, яка надає підприємствам можливість продовжувати функціонування під час процесу реструктуризації заборгованості. Ця система спрямована насамперед на збереження бізнесу та створення умов для його фінансового оздоровлення. Одним із ключових елементів Chapter 11 є механізм фінансування debtor-in-possession (DIP-фінансування) [70], який дозволяє компанії-боржнику залучати додаткові кошти для підтримки операційної діяльності. DIP-фінансування надає кредитові першочерговий пріоритет перед іншими зобов'язаннями, що сприяє стабілізації фінансового стану компанії та значно збільшує шанси на успішну реструктуризацію її боргів. Натомість у Великій Британії використовується підхід pre-pack administration, який передбачає попереднє розроблення плану реструктуризації ще до офіційного старту процедури банкрутства. Після її початку цей план реалізується практично відразу, що дозволяє зберегти максимальну вартість бізнесу та забезпечити безперервність його діяльності. Такий метод спрямований на зменшення фінансових втрат кредиторів, скорочення тривалості процедур ліквідації та збереження робочих місць [71].

У Німеччині діє процедура Insolvenzplanverfahren, яка надає підприємствам можливість розробляти індивідуальні плани реструктуризації та узгоджувати їх із кредиторами [72]. Цей процес передбачає створення спеціалізованих робочих груп, що включають представників як боржників, так і кредиторів, з метою спільного опрацювання та оптимізації умов реструктуризації. Такий підхід забезпечує врахування інтересів усіх сторін, підвищує прозорість процесу і значно покращує ефективність фінансової санації підприємства, дозволяючи зберігати його активи та продовжувати операційну діяльність.

У Франції держава активно підтримує підприємства, особливо під час економічних криз, надаючи державні гарантії за кредитами, а також пропонуючи податкові пільги та стимули. Це сприяє запобіганню масовим банкрутствам і стабілізації ринку. Крім того, правова система Франції передбачає використання спеціальних процедур, таких як conciliation та sauvegarde, які дають змогу підприємствам проводити реструктуризацію боргів позасудовим шляхом. Завдяки цим механізмам компанії можуть скласти індивідуальні плани фінансового оздоровлення, забезпечуючи безперервність своєї діяльності та водночас захищаючи інтереси кредиторів [73].

Водночас сучасні підходи до запобігання банкрутству дедалі активніше впроваджують цифрові технології, які дозволяють не лише прогнозувати фінансовий стан компаній, а й здійснювати його моніторинг у режимі реального часу. Завдяки цифровим платформам стає можливим автоматизований збір, аналіз та систематизація фінансових даних, таких як баланс, звіт про прибутки та збитки, рух грошових коштів і ключові фінансові показники. Це допомагає швидко помічати перші ознаки фінансових негараздів, включно зі зниженням ліквідності, збільшенням боргових зобов'язань або зменшенням оборотності активів, що сприяє своєчасному ухваленню рішень для мінімізації ризиків. У країнах Європейського Союзу та Сполучених Штатах активно використовуються спеціалізовані цифрові інструменти для оцінювання кредитоспроможності підприємств і алгоритми управління ризиками. Вони враховують не лише внутрішні фінансові показники, а й зовнішні ринкові фактори. Такі рішення значно підвищують ефективність реструктуризації бізнесу й оптимізують взаємодію з кредиторами, що дозволяє заздалегідь планувати заходи для стабілізації фінансового становища до настання критичної точки неплатоспроможності.

Таким чином, світовий досвід пропонує різні способи підтримки підприємств під час реструктуризації та процесів банкрутства. У багатьох країнах фінансова допомога включає кредити з пріоритетом погашення, державні гарантії, податкові пільги та механізми прискореної реструктуризації.

Це сприяє збереженню бізнесу, робочих місць і забезпеченню ліквідності. Також важливо розглянути умови фінансової підтримки у різних країнах (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Умови фінансової підтримки у процедурі банкрутства для різних країн

Країна	Механізма банкрутства	Умови фінансової підтримки
США	Chapter 11	DIP-фінансування з пріоритетом перед іншими зобов'язаннями; можливість залучати додаткові кошти для підтримки операцій; збереження бізнесу під час реструктуризації
Велика Британія	Pre-pack administration	Попереднє узгодження реструктуризації боргу до початку процедури; збереження бізнесу та робочих місць; зменшення витрат на ліквідацію
Німеччина	Insolvenzplanverfahren	Індивідуальні плани реструктуризації з погодженням кредиторів; можливість швидкого продажу активів (pre-pack); збереження операційної діяльності
Франція	Conciliation, Sauvegarde	Державні гарантії за кредитами; податкові пільги; позасудова реструктуризація боргів; підтримка фінансової стабільності підприємств

Таким чином, розглянувши таблицю кожна з країн впроваджує різні способи фінансової підтримки підприємств, залучаючи юридичні, фінансові та організаційні механізми. Загльними елементами таких підходів є забезпечення пріоритетного фінансування, надання державних гарантій, спрощення процедур реструктуризації, а також впровадження заходів для збереження робочих місць і продовження діяльності бізнесу. Такі заходи не лише допомагають уникнути масових банкрутств, але й стимулюють економічну активність і знижують втрати для кредиторів. При цьому практика різних країн наголошує на важливості своєчасного виявлення фінансових загроз, забезпечення прозорості процедур та дотримання балансу інтересів усіх учасників процесу.

Отже, розглянувши світовий досвід використання інноваційних інструментів запобігання банкрутства ефективно вирішення питань неплатоспроможності базується на принципах своєчасного виявлення фінансових ризиків, доступності процедур реструктуризації, прозорості процесів і забезпечення балансу між інтересами кредиторів і боржників. Досвід провідних

країн, таких як США зі своєю системою Chapter 11, Велика Британія з підходом pre-pack administration, Німеччина з процедурою Insolvenzplanverfahren та Франція з механізмами conciliation/sauvegarde, свідчать про те, що інтеграція юридичних, фінансових і технологічних інструментів дозволяє зберігати бізнеси, стимулювати економічну активність і зменшувати втрати для кредиторів. Використання цифрових платформ для моніторингу фінансового стану підприємств значно підвищує ефективність реструктуризації та допомагає уникнути банкрутств. Для України впровадження цих міжнародних практик і стандартів є ключовою складовою у реформуванні національної системи вирішення проблем неплатоспроможності, створенні інструментів раннього попередження боргових криз і забезпеченні стійкого розвитку економіки.

3.2. Застосування інструментів фінансової санації та реструктуризації боргів, бізнесу й активів, адаптованих до умов війни, для запобігання банкрутству.

Проблема неплатоспроможності підприємств в Україні набуває особливої актуальності в умовах економічної кризи. Широкомасштабна військова агресія російської Федерації спричинила значні економічні збитки для населення та бізнесу країни, а частина компаній опинилася на межі банкрутства. Для багатьох підприємств війна значно ускладнила або взагалі заблокувала можливість ефективної діяльності, своєчасного розрахунку з постачальниками та виконання зобов'язань у повному обсязі. Крім того, Україна перебуває на шляху поступової інтеграції до Європейського Союзу з дотриманням визначених умов та правил функціонування ринку. Це може створити додаткові виклики для місцевого бізнесу та вплинути на рівень їх фінансової стабільності. Процес банкрутства підприємств обумовлений низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Водночас під час воєнного стану та в післявоєнний період можуть виникати нестандартні фактори, що потребують ретельного дослідження через їхній вплив на фінансову стійкість підприємств.

Антикризове фінансове управління є важливим елементом діяльності підприємств: у міжнародній практиці воно широко застосовується, тоді як в Україні характерне переважно для великих компаній, а малі підприємства здебільшого не використовують таких механізмів.

Основними причинами цього є, по-перше, переконання власників, що функціонування таких систем супроводжується значними додатковими витратами. По-друге, керівникам підприємств часто бракує знань і практичного досвіду щодо ключових аспектів антикризового фінансового управління, які б дозволили своєчасно передбачати та запобігати кризовим ситуаціям.

З огляду на це антикризове управління має бути обов'язковою складовою діяльності підприємства, спрямованою як на подолання криз, так і на їх запобігання та зменшення можливих негативних наслідків. [75]. На сьогодні в економічній літературі представлено широкий спектр інструментів антикризового фінансового управління. Основні з них зображені на рисунку 3.1.

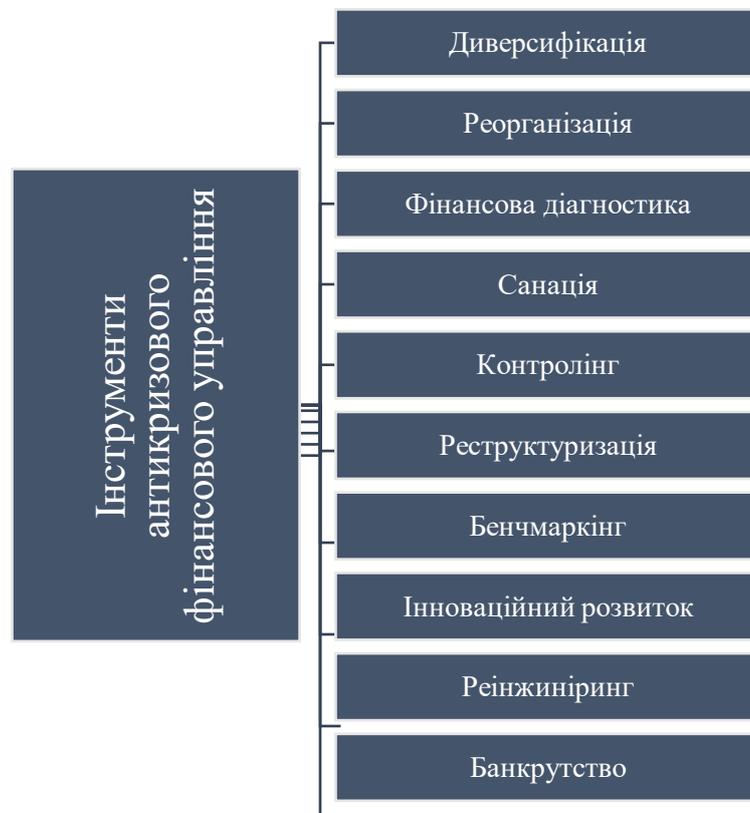

Рис.3.1 Основні інструменти антикризового фінансового управління

Як зображено на рисунку, система антикризового фінансового управління підприємством охоплює різноманітні інструменти, спрямовані на недопущення

фінансової нестабільності та запобігання банкрутству. Залежно від ступеня кризових явищ і фінансового стану організації, ці інструменти можуть використовуватися як на етапі попередження, так і в ситуації, коли вже існує загроза неплатоспроможності. Серед них особливе значення мають фінансова санація та реструктуризація, що виступають ключовими механізмами для відновлення платоспроможності та стабілізації діяльності підприємств, особливо у складних умовах воєнного стану.

За таких обставин санація та реструктуризація відіграє ключову роль у покращенні фінансового стану підприємств. Ефективне управління господарською діяльністю передбачає своєчасне впровадження санаційних заходів, спрямованих на подолання труднощів, протистояння тиску кредиторів, виявлення внутрішніх резервів та використання можливостей зовнішнього середовища. Так само нерівномірний доступ до ресурсів та неправильна фінансова реорганізація сприяють соціальним напругам та конфліктам у країні. Фінансова реструктуризація в умовах воєнного стану потребує всебічного підходу, спрямованого на збереження стабільності економіки та фінансової системи в складні часи. У сучасних реаліях особливої ваги набуває дослідження сутності та значення фінансової санації як засобу запобігання неплатоспроможності підприємств.

У спеціалізованій літературі існують різні підходи до тлумачення економічної сутності поняття санації. Це слово має походження від латинського терміна "sanare", що означає оздоровлення.

Економічний словник визначає цей термін як сукупність заходів, спрямованих на запобігання банкрутству промислових, комерційних чи банківських монополій. Санація може включати злиття підприємства-банкрута з більш ефективним підприємством, випуск нових акцій або облігацій для залучення капіталу, збільшення банківського кредитування, надання державних субсидій, трансформацію короткострокової заборгованості у довгострокову, а також повне або часткове викуплення акцій проблемного підприємства державою [76].

Економісти, які досліджують питання неплатоспроможності підприємств, прагнуть сформуванню власний підхід до процесу санації. Аналізуючи різні визначення фінансової санації, можна дійти висновку, що цей процес охоплює комплекс заходів, спрямованих на покриття поточних збитків, усунення причин їх виникнення, відновлення платоспроможності підприємств, зменшення всіх видів заборгованості та покращення структури оборотного капіталу. Таким чином, санація підприємств є складним і багатоетапним процесом, що потребує ретельного аналізу діяльності компанії та розробки ефективних механізмів для поліпшення її фінансово-економічного стану. Проведені дослідження дають можливість сформуванню обґрунтовані висновки щодо стратегічних напрямків і перспектив санації, а також подальшого розвитку підприємств, які перебувають на межі банкрутства [77-79].

В умовах нестабільності ринку в системі антикризового управління підприємством для запобігання банкрутства окрім санації часто реструктуризація. Реструктуризація є важливим інструментом фінансової санації, спрямованим на адаптацію структури боргів, активів і бізнес-процесів підприємства до змін у зовнішньому середовищі. Вона передбачає внесення змін до умов виконання зобов'язань перед кредиторами, корекцію структури капіталу, оптимізацію використання активів, а також удосконалення внутрішньої системи управління. Головна мета таких змін - скорочення фінансових навантажень, покращення ліквідності та створення основ для стабілізації діяльності компанії [80].

Фінансова реструктуризація слугує процесом перегляду та корекції фінансових обов'язків, структури боргів та інших аспектів фінансової діяльності компанії або економічної системи. Її завдання полягає у забезпеченні фінансової стійкості, збільшенні показників ліквідності та зменшенні фінансового тиску [81, с. 220]. У межах подолання економічних труднощів і кризових ситуацій реструктуризація може включати зміну графіка погашення боргів, скорочення обсягів боргових зобов'язань, реорганізацію платіжних процесів, а також інші заходи, спрямовані на покращення фінансового стану організації.

У період воєнного стану значення фінансової санації та реструктуризації набуває особливої актуальності. Воєнні дії спричиняють суттєві зміни у фінансовій стабільності підприємств через розрив логістичних ланцюгів, втрату ринків збуту, зниження рівня платоспроможного попиту та скорочення обсягів виробництва.

Однією з основних загроз для платоспроможності підприємств у воєнний період стає скорочення доходів, яке супроводжується зростанням постійних витрат і боргового тягаря. Ситуацію ускладнюють обмежений доступ до фінансових джерел, нестабільність валютного курсу та інфляційні тенденції, які поглиблюють фінансові проблеми суб'єктів господарювання, збільшуючи ризик неплатоспроможності та необхідності запуску процедур банкрутства.

У таких умовах санація та реструктуризація стають не лише інструментами для фінансового відновлення, а й важливими механізмами, які допомагають підприємствам адаптуватися до кризових викликів, зберегти економічний потенціал і попередити загрозу неплатоспроможності.

Одним із ключових факторів воєнного стану, що відчутно впливає на ризик виникнення неплатоспроможності підприємств, є впровадження механізмів конфіскації майна, яке належить резидентам росії та України. Випадки вилучення активів підприємств із російським капіталом на користь держави фактично призводять до припинення їхньої участі у формуванні бюджету та усунення працюючих у них кадрів з ринку праці. Однак, за умови ефективного інституційного впровадження, цей чинник може сприяти і позитивним змінам. Зокрема, прогнозується збільшення кількості підприємств, що опинилися у кризовій фінансовій ситуації, для яких фінансова санація могла б стати дієвим заходом запобігання банкрутству. Проте, реальні статистичні дані свідчать про мінімальний рівень використання таких процедур в Україні (табл.3.2)

Таблиця 3.2

Динаміка масштабів застосування санації в Україні у 2022-2023 рр.

Показник	2020	2021	2022
1. Кількість справ закінчених провадженням:			
із затвердженням звіту керуючого санацією (реструктуризацією)	4	10	5
із затвердженням мирової угоди	14	8	6
із затвердженням звіту ліквідатора (керуючого реалізацією майна)	612	662	462
у зв'язку з виконанням усіх зобов'язань перед кредиторами	10	26	24
з інших підстав	97	222	223
2. Кількість справ із винесенням постанови про визнання банкрутом			
430	852	710	
3. Справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство			
кількість справ на розгляді протягом року	40	14	7
ухвалено рішення	0	1	0

Джерело: складено автором на основі [50]

Розглядаючи переваги застосування досудової санації для відновлення платоспроможності сучасного підприємства, варто зазначити, що такий підхід є дієвим механізмом захисту прав боржника й має значні переваги перед процедурою банкрутства. Насамперед це стосується гнучкості та свободи у процесі розробки та затвердження плану санації. Відсутність строгих часових обмежень на підготовку та реалізацію плану дозволяє обрати найоптимальніші заходи для задоволення вимог кредиторів і одночасного захисту інтересів боржника.

Крім того, боржник самостійно вирішує, які саме кредитори братимуть участь у процесі. Також слід підкреслити, що кредитори, залучені до санації, позбавлені можливості ініціювати справу про банкрутство боржника за умови належного виконання останнім усіх положень плану.

Водночас, перед ухваленням рішення щодо досудової санації необхідно зважити всі плюси й мінуси. Варто пам'ятати про кредиторів, які не залучені до плану санації, адже вони зберігають право ініціювати процедуру банкрутства. Окрім того, суд може не затвердити план санації. Це може трапитися у випадку, якщо кредитор, який голосував проти, доведе, що ліквідація підприємства буде більш вигідною. Така ситуація може виникнути, якщо в рамках ліквідації

кредитор має можливість отримати свої кошти швидше й у більших обсягах, ніж при санації.

Окрему увагу слід звернути на швидкість процедури досудової санації. Законодавство передбачає, що суд повинен протягом п'яти днів з моменту подання заяви ухвалити рішення про її прийняття, відмовити в її розгляді чи залишити заяву без уваги [81].

Слід відзначити, що під час розгляду справи в суді боржник перебуватиме під захистом від претензій кредиторів. Одним із основних викликів у процесі підготовки досудової санації може стати переконання основних кредиторів у доцільності її проведення. Для того щоб виглядати переконливо й надати впевненість у перспективах, боржник повинен представити ліквідаційний і фінансовий аналіз стану проблемного підприємства. Обґрунтування доцільності санації може ґрунтуватись на наявності у підприємства санаційного потенціалу, чіткої концепції санації та розроблених комплексних оздоровчих заходів.

Ефективність досудової санації значною мірою визначається не лише правовим захистом боржника та обґрунтованістю фінансово-економічних розрахунків, а й успішною практичною реалізацією запропонованих заходів відновлення. Вирішальне значення в цьому процесі належить інструментам реструктуризації боргів, бізнесу та активів, які сприяють зменшенню фінансового навантаження, відновленню платоспроможності та зміцненню довіри кредиторів.

Реструктуризація передбачає внесення комплексу змін у структуру підприємства, спрямованих на покращення його результативності. Її застосовують як для підприємств, що перебувають у кризі й прагнуть з неї вийти, так і для стабільних організацій, які хочуть зміцнити свою конкурентоспроможність. Основна мета реструктуризації – пристосування підприємства до змін у зовнішніх умовах та підвищення ефективності його роботи.

У контексті воєнного стану фінансова реструктуризація для країни, яка перебуває у стані війни, набуває особливого

значення, потребуючи ретельного підходу з урахуванням специфічних обставин. В такій ситуації SWOT-аналіз, що базується на оцінках та висновках аналітиків, науковців і дослідників, допомагає виявити сильні та слабкі сторони, можливості та потенційні загрози. Цей підхід стає цінним інструментом у формуванні стратегій для фінансових реформ [84].

Вивчаючи українські реалії, де війна створює серйозні виклики для економічної стійкості та фінансової системи, важливо враховувати ключові аспекти проведення SWOT-аналізу стосовно фінансової реструктуризації в таких умовах. Наприклад, міжнародна фінансова підтримка стала важливим фактором у стабілізації та подальшому розвитку української фінансової системи під час війни [80, с.76]. Така підтримка надала владі додаткові ресурси та фінансовий резерв, що сприяло збереженню фінансової стабільності навіть в умовах війни.

Готовність до реформ є ще одним важливим аспектом, адже воєнний стан можна розглядати як шанс для впровадження активних економічних і фінансових змін, спрямованих на покращення бізнес-клімату та скорочення бюрократії в Україні.

Зростання витрат на оборону та гуманітарну допомогу збільшує державний борг і ускладнює фінансове управління, одночасно знижуючи інвестиційну привабливість через відтік іноземного капіталу та вплив на економіку.

Проте стимулювання економіки через проведення реформ відкриває значні перспективи. Умови воєнного часу можуть стати поштовхом для реалізації структурних змін і сприяти розвитку економіки завдяки впровадженню нових проєктів і залученню інвестицій. Міжнародна допомога може слугувати ключовим джерелом додаткових фінансових ресурсів і підтримкою в процесі реформування. Активне співробітництво з міжнародними партнерами здатне знизити фінансове навантаження на державу та забезпечити необхідну допомогу [82].

Таким чином, SWOT-аналіз може стати важливим інструментом для розробки стратегій фінансової реструктуризації в умовах воєнного стану в Україні. Він дозволяє акцентувати увагу на сильних аспектах, усувати слабкі

сторони, ефективно використовувати наявні можливості та ретельно керувати ризиками (табл.3.3).

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз для розробки стратегій фінансової реструктуризації в умовах воєнного стану (Україна)

Strengths	Opportunities
Підтримка з боку міжнародних організацій і країн може надати Україні додаткові ресурси для проведення фінансової реструктуризації. У цей період воєнного часу є можливість активно працювати над реформами фінансової системи та створенням сприятливішого бізнес-середовища.	Воєнний стан може стати можливістю для проведення структурних економічних реформ та стимулювання розвитку. Залучення міжнародної допомоги може забезпечити фінансову підтримку та допомогу в реалізації реформ.
Weaknesses	Threats
Воєнний стан може призвести до значного збільшення витрат, що створює фінансовий тиск на державу та підприємства. Війна може призвести до втрати інвестиційної привабливості та зменшення іноземних інвестицій	Війна може призвести до значного збільшення державного боргу, що створить труднощі для подальшого фінансового управління. Умови воєнного стану можуть призвести до погіршення фінансової стійкості підприємств, зокрема в галузях, які безпосередньо піддаються впливу.

Джерело: складено автором на основі [82]

З огляду на складні умови воєнного стану, керівництво та фінансові установи повинні приділити особливу увагу питанням адаптації та збереження стабільності фінансової системи. З урахуванням сучасних викликів, науковці сформулювали низку рекомендацій, які можуть сприяти ефективному подоланню фінансових труднощів у період війни. Серед основних заходів виділяються такі:

- Формування резервів капіталу та ліквідності для підтримання стійкості системи у критичних ситуаціях.
- Розробка механізмів оперативного доступу до резервів у разі загострення обстановки.

- Постійний моніторинг ринків із аналізом впливу воєнного стану на фінансову сферу.

- Реагування на змінні умови шляхом впровадження адаптивних стратегій та покращеного управління ризиками.

- Підвищена увага до кібербезпеки для захисту інфраструктури від можливих атак або загроз.

- Забезпечення готовності робочих процесів і резервних систем для запобігання втратам даних та активів.

- Налагодження ефективної співпраці з регуляторами та урядовими структурами для узгодження дій і швидкого реагування на поточні виклики.

- Координація з регулятивними органами щодо введення тимчасових обмежень чи стимулів для підтримки фінансової стабільності.

- Спрямовання зусиль на надання соціальної підтримки клієнтам і громадам, які постраждали від війни.

- Розробка корпоративних програм, що сприятимуть послабленню соціально-економічних наслідків конфлікту.

- Застосування гнучких фінансових стратегій з урахуванням різних сценаріїв розвитку подій.

- Ініціювання аналітичної роботи за участю експертів для прогнозування потенційних ризиків і підготовки стратегій реагування.

- Впровадження ефективної внутрішньої системи управління, яка дозволить ухвалювати швидкі рішення відповідно до змін у фінансовому середовищі.

- Навчання персоналу навичкам кризового управління та оптимізація комунікаційних процесів для забезпечення безперебійної роботи [81].

Підприємства проводять фінансову санацію та реструктуризацію, спрямовану на стабілізацію фінансового стану, скорочення боргового тягаря та підвищення ефективності управлінських процесів. Такі заходи сприяють збереженню робочих місць і виробничих потужностей, формуючи базу для майбутнього відновлення та розвитку в післявоєнний час [83].

Для кращого розуміння практичних інструментів, які застосовуються підприємствами під час фінансової санації та реструктуризації, варто систематизувати їх за видами заходів і конкретними методами впровадження. Такий підхід дає змогу чітко показати способи впливу на платоспроможність та фінансову стійкість підприємства (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Види та інструменти санації і реструктуризації

Категорія	Види	Основні інструменти	Очікуваний результат
Санація	Досудова	Контроль над бізнесом до початку процедури банкрутства та забезпечення конфіденційності.	Збереження управління, уникнення банкрутства
	Судова	Мораторій на виконання претензій кредиторів та укладення мирових угод	Захист прав боржників, стабілізація фінансового стану
	Автономна (внутрішня)	Мобілізація внутрішніх ресурсів, скорочення персоналу та оптимізація витрат.	Зниження боргового навантаження, підвищення ефективності
	Зовнішня	Залучення фінансування від кредиторів, інвесторів та державних органів	Поповнення оборотного капіталу, підтримка ліквідності
Реструктуризація	Фінансова	Змінення структури капіталу та зобов'язань, а також коригування пасивів.	Оптимізація фінансової структури, зменшення боргового навантаження
	Операційна	Зміна структури виробництва, асортименту продукції та підходів до маркетингу.	Підвищення ефективності бізнес-процесів, рентабельності
	Корпоративна (реорганізація)	Злиття, приєднання, поділ та виділення структурних підрозділів	Оптимізація структури, підвищення конкурентоспроможності
	Стратегічна	Радикальне оновлення бізнес-моделі та впровадження нових напрямків діяльності.	Довгострокове виживання та розвиток підприємства

Джерело: складено автором на основі [81-83]

Синхронне використання інструментів реструктуризації боргів, бізнесу та активів надає можливість підприємствам ефективно пристосовуватися до змінних умов ринку, зберігати ліквідність і стабілізувати операційну діяльність. Такі комплексні дії є невід'ємною частиною загальної стратегії укріплення фінансової системи, де поєднуються макроекономічні інструменти, такі як резерви, моніторинг і регуляторні заходи, із механізмами управління ризиками на рівні підприємств. У результаті формується злагоджена система дій, яка сприяє не тільки короткостроковій стабільності, але й закладає основу для довгострокової стійкості та розвитку після завершення військового конфлікту.

Отже, фінансова санація та реструктуризація підприємств разом із комплексними заходами щодо підтримки фінансової системи виступають ключовими компонентами антикризового управління. Такі підходи знижують ризики банкрутства, забезпечують збереження ресурсів і робочої сили, допомагають адаптуватися до складних умов сьогодення та готують підґрунтя для економічного відновлення в післявоєнний період.

3.3. Переваги цифрових інструментів для підвищення прозорості та ефективних процедур банкрутства

У сучасних реаліях економічного розвитку, особливо під час кризових періодів та воєнного стану, цифрові технології набувають вирішального значення для покращення прозорості та ефективності процедур банкрутства. Використання електронних платформ, автоматизованих систем і цифрових реєстрів дозволяє прискорювати розгляд справ, забезпечувати відкритий доступ до необхідної інформації та знижувати ризик корупційних проявів у сфері неплатоспроможності.

Цифровізація процесів банкрутства гарантує всім учасникам рівний доступ до інформації про відкриті справи, етапи їх розгляду, активи боржників і судові рішення. Це сприяє зменшенню інформаційного дисбалансу між кредиторами,

боржниками і державними органами, підвищуючи рівень підзвітності та зміцнюючи довіру до процедури [84].

Окрім цього, цифрові інструменти дозволяють автоматизувати документообіг, обробку заяв і процесуальної документації, що істотно зменшує ймовірність виникнення помилок і скорочує строки розгляду справ. Інноваційні підходи, такі як аналітичні платформи, технології великих даних та штучного інтелекту, сприяють своєчасному виявленню фінансових ризиків, прогнозуванню можливості банкрутства і прийняттю обґрунтованих рішень щодо реструктуризації чи ліквідації активів.

Отже, цифрові технології стають не просто інструментом автоматизації процедур, а ключовим елементом, що підвищує прозорість, ефективність і надійність системи банкрутства. Вони створюють більш передбачувані умови для антикризового управління підприємствами, зміцнюючи довіру до процесу в цілому.

Цифровізація процедур банкрутства забезпечує всім сторонам рівний доступ до інформації щодо відкритих справ, етапів їх розгляду, активів боржників та судових рішень. Це дозволяє зменшити інформаційну нерівність між кредиторами, боржниками та державними органами, сприяючи підвищенню рівня прозорості та довіри до процесу. Покращення цифрових платформ та впровадження електронних сервісів у правову сферу змінюють ключові принципи провадження, акцентуючи увагу на відкритості й контролі за кожним етапом справи. Такий підхід узгоджується з глобальними трендами цифрового правосуддя та управління в умовах кризи. [85].

Цифрові інструменти значно спрощують автоматизацію документообігу, обробку заяв та процесуальної документації, що суттєво знижує ризик помилок і прискорює розгляд справ. Інноваційні підходи, включаючи аналітичні платформи, технології великих даних та штучний інтелект, допомагають своєчасно визначати фінансові ризики, прогнозувати ймовірність банкрутства та приймати обґрунтовані рішення щодо реструктуризації чи ліквідації активів. Таким чином, цифрові технології стають не лише засобом автоматизації

процесів, а й важливим елементом, що підвищує прозорість, ефективність і надійність системи банкрутства, створюючи більш передбачувані умови для антикризового управління підприємствами.

Одним із найдієвіших засобів забезпечення таких переваг виступають електронні реєстри та цифрові платформи, які надають швидкий і рівноправний доступ до актуальної інформації для всіх сторін процесу: кредиторів, боржників, судових органів та інших зацікавлених учасників [86]. Ці системи сприяють зменшенню ризику інформаційної асиметрії, підвищенню ефективності моніторингу процедури та створенню умов для прозорості взаємодії між учасниками.

Впровадження електронних реєстрів забезпечує можливість моніторингу поточної ситуації в реальному часі, охоплюючи інформацію про відкриття проваджень, призначення арбітражних керуючих, статус розгляду заяв і судових рішень. Це надає кредиторам змогу оперативно реагувати на зміни, здійснювати контроль за процесами реструктуризації чи ліквідації активів і запобігати непередбаченим витратам. Такий рівень доступу значно підвищує ефективність управління ризиками та сприяє вдосконаленню судової практики у сфері неплатоспроможності.

Автоматизація документообігу, включаючи використання електронних заяв, повідомлень і шаблонів процесуальних документів, значно спрощує створення та надсилання необхідної документації, зменшуючи залежність від ручної праці та ризик виникнення людських помилок. Такий системний підхід сприяє підвищенню прозорості, ефективності управління ризиками та вдосконаленню судової практики у сфері неплатоспроможності [85]. Автоматизація сприяє оптимізації всіх етапів процесу: від подання заяв до опублікування рішень. Це дозволяє зменшити час розгляду справ і покращити швидкість процедур. У комбінації з централізованими цифровими платформами забезпечується уніфікований доступ до інформації для всіх учасників, що підвищує прозорість та ефективність контролю за ходом процесу.

Також важливим цифровим інструментом ефективних процедур банкрутства є використання Big Data та штучного інтелекту (AI). Саме даний інструмент відкриває можливості для детального аналізу фінансового стану підприємства та прогнозування ризику банкрутства [87]. Завдяки автоматизованій обробці великих обсягів даних можна на ранніх етапах ідентифікувати ознаки фінансових проблем, оцінювати ліквідність, аналізувати платоспроможність і потенційні ризики. Це забезпечує можливість своєчасно впроваджувати заходи фінансового оздоровлення або структурної реорганізації. Аналітичні платформи відіграють ключову роль, зокрема для керівництва та кредиторів, допомагаючи ухвалювати аргументовані рішення на основі даних. Такий підхід не лише знижує втрати й оптимізує управління кризовими ситуаціями, а й значно покращує точність оцінки фінансових ризиків.

Додатково можна визначити використання технології блокчейн і розподілених реєстрів, які гарантують незмінність даних і прозорість процесів. Усі транзакції чи записи в такій системі фіксуються в незмінному ланцюгу блоків, що виключає можливість їх підробки. Впровадження блокчейну сприяє мінімізації ризиків шахрайства, забезпечує захист від маніпуляцій з активами та надає боржникам і кредиторам доступ до достовірної та перевіреної інформації. Разом з електронними платформами ця технологія створює безпечне середовище для проведення угод і зміцнює довіру до процедур банкрутства. Отже, автоматизація процесів і документообігу, аналітика великих даних, штучний інтелект і блокчейн-технології утворюють комплекс сучасних цифрових рішень, які покращують ефективність, прозорість та надійність процедур щодо врегулювання неплатоспроможності.

На сьогодні одним із найбільш помітних прикладів цифровізації є продаж активів підприємств-банкрутів через електронні аукціонні платформи, зокрема систему Prozorro.Продажі. Завдяки цій системі можливо організувати реалізацію майна боржників прозоро, відкрито та зі створенням рівних умов для всіх учасників. Це сприяє визначенню справедливої ринкової вартості активів і значно зменшує корупційні ризики [88].

Дана система працює за принципами, що забезпечують максимальну відкритість та контроль за проведенням торгів:

- Кожен лот супроводжується детальним описом майна, вказаним його станом, початковою вартістю та наявними документами, що підтверджують право власності.

- Усі учасники отримують рівний доступ до інформації та можливість брати участь у торгах на однакових умовах.

- Процес проведення торгів є автоматизованим і прозорим, що суттєво знижує ризики непрозорих домовленостей та шахрайства.

Також важливо розглянути переваги використання Prozorro. Продажі у процедурах банкрутства для розуміння переваг реалізації майна саме через дану систему (рис. 3.1):

- Прозорість і відкритість: кредитори та інші зацікавлені сторони можуть у будь-який час контролювати процес торгів, умови лотів і остаточні результати, забезпечуючи повну видимість.

- Рівні умови для всіх учасників: усі учасники аукціону мають однаковий доступ до лотів і рівні можливості для конкуренції, що забезпечує об'єктивне формування ринкової вартості активів.

- Швидкість і ефективність: електронні аукціони суттєво скорочують час реалізації активів у порівнянні з традиційними підходами, водночас збільшуючи оперативність і мінімізуючи бюрократичні затримки.

- Захист від шахрайства: автоматизовані процедури перевірки учасників і документування історії торгів знижують ризики маніпуляцій та непрозорих угод.

- Зростання довіри кредиторів і суспільства: прозорі аукціони демонструють об'єктивне задоволення претензій кредиторів і справедливую оцінку активів, що підвищує довіру до процесів і їхню легітимність.

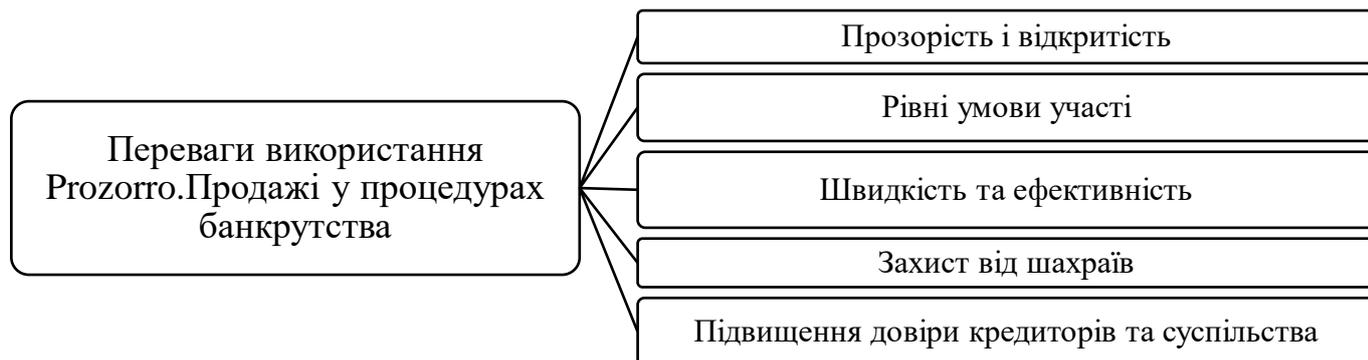

Рис.3.1 Основні переваги використання Prozorro.Продажі у процедурах банкрутства

Використання системи Prozorro.Продажі у банкрутних процедурах забезпечує значні переваги для всіх сторін, що беруть участь у процесі. Зокрема, вона гарантує прозорість, конкурентність і справедливість у процесі реалізації активів. Тому важливо детальніше розглянути практичний аспект її застосування, а саме організацію електронних аукціонів для продажу майна підприємств-банкрутів. Цей процес є ключовим елементом сучасних механізмів врегулювання неплатоспроможності (Додаток Д).

Проте, для того щоб отримати об'єктивну оцінку її ефективності та впливу на процес реалізації активів, необхідно звернути увагу на масштаби проведення аукціонів (рис.3.2). Аналіз статистичних даних щодо кількості проведених аукціонів дозволяє оцінити рівень активності використання платформи, її популярність серед кредиторів і боржників, а також простежити динаміку розвитку цього інструменту прозорого продажу активів. Саме завдяки даному аналізу можна визначити, наскільки електронні аукціони сприяють задоволенню вимог кредиторів, покращенню процесу банкрутства та зміцненню довіри до системи.

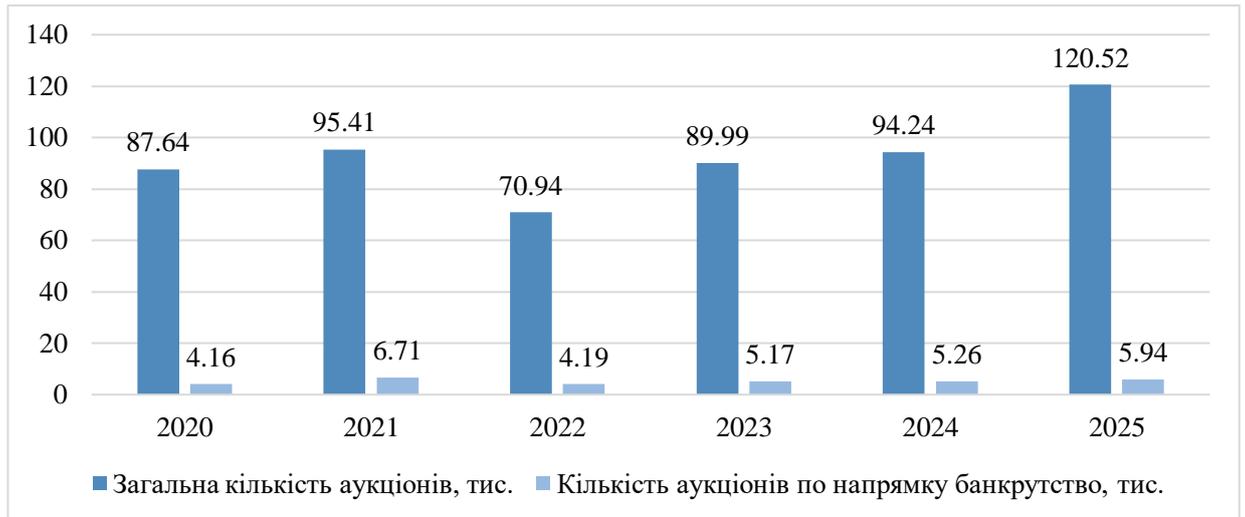

Рис.3.2 Динаміка кількості проведених аукціонів у системі Prozorro.Продажі та аукціонів у напрямку банкрутства, 2020–2025 рр.

Отже, на основі рис. 3.2 можна прийти до висновку що загальна кількість аукціонів демонструє стабільну тенденцію зростання, за винятком 2022 року. У 2021 році було зафіксовано початкове збільшення активності до 95,41 тис. одиниць порівняно з 87,64 тис. у 2020 році. Однак у 2022 році відбулося помітне зниження до 70,94 тис., що було зумовлено адаптацією економіки до умов воєнного стану. У 2023 році система почала відновлюватися, досягнувши показника у 89,99 тис., а вже у 2025 році було зафіксовано рекордний результат за весь аналізований період — 120,52 тис. аукціонів. Це свідчить про значний рівень цифровізації ринку та розширення асортименту об'єктів, доступних для реалізації через платформу. Окрему увагу слід приділити сегменту аукціонів ао напрямку банкрутство. Їх кількість змінювалсь від 4,16 тис. у 2020 році до пікових 6,71 тис. у 2021 році. Примітно, що навіть у складний для економіки 2022 рік цей сегмент демонстрував стабільність (4,19 тис.). Протягом 2023–2025 років відзначалося помірне зростання, і наприкінці періоду було досягнуто показника у 5,94 тис. Таким чином, наведені показники підтверджують ефективність роботи системи «Prozorro.Продажі» як прозорого інструменту реалізації майна, що забезпечує стійкий розвиток ринку навіть в умовах макроекономічної нестабільності.

Отже, вивчення запровадження цифрових технологій у сфері банкрутства вказує на їхню важливу роль у підвищенні прозорості, ефективності й надійності процедур неплатоспроможності. Використання електронних платформ, цифрових реєстрів, автоматизованих систем управління документами та аналітичних інструментів, заснованих на великих даних і штучному інтелекті, сприяє зменшенню інформаційного розриву між кредиторами, боржниками та державними інституціями, скорочує терміни розгляду справ і значною мірою знижує ризики корупційних практик. Особливо високі результати демонструє застосування системи електронних аукціонів Prozorro.Продажі. Вона створює рівні умови для учасників, забезпечує прозорість торгів, прискорює процес реалізації активів і мінімізує ймовірність шахрайських дій. Аналіз статистичних даних свідчить про стабільне зростання кількості аукціонів, зокрема у межах сегменту банкрутства, навіть у складні економічні й воєнні періоди. Це є показником сталої динаміки розвитку ринку та зрослої довіри до цифрових інструментів управління майном. Цифровізація процедур банкрутства не лише автоматизує ключові процеси, але й формує прозоре, ефективне та передбачуване середовище для вирішення кризових ситуацій. Вона сприяє гармонійному узгодженню інтересів усіх сторін і підтримує тривалий розвиток ринку неплатоспроможності.

Впровадження цифрових технологій у сфері банкрутства створює нові можливості для підприємств: автоматизація процесів, підвищення прозорості аукціонів і доступність аналітичних даних сприяють більш прогнозованому управлінню ситуаціями, пов'язаними з неплатоспроможністю. В умовах воєнних ризиків та економічної нестабільності це дає змогу підприємствам своєчасно реагувати на фінансові виклики, планувати заходи з реструктуризації та зводити втрати до мінімуму, забезпечуючи стабільність платоспроможності навіть у кризові періоди.

Загальна динаміка підтверджується статистикою за 2020–2025 роки, яка свідчить про циклічність у кількості справ щодо неплатоспроможності підприємств. У 2022 році спостерігалось зниження активності через початок

повномасштабної війни та збої у виробничо-збутових ланцюгах, проте відновлення і активна цифровізація процесів у 2023–2025 роках сприяли поступовому зростанню та підвищенню ефективності процедур, пов'язаних із банкрутством.

Якщо нинішній темп цифровізації збережеться, а державна підтримка залишатиметься активною, прогнозується, що у 2026 році кількість справ про банкрутство підприємств сягне близько 6,3-6,5 тисяч. Також варто очікувати, що позитивна взаємозалежність між використанням електронних платформ і швидкістю завершення процедур банкрутства залишатиметься на високому рівні (приблизно $r \approx 0,78$). Це підкреслює значний вплив цифровізації на ефективність і прозорість процедур, а також на загальну стабільність фінансового стану підприємств.

Аналіз міжнародного досвіду та практики України свідчить, що ефективне вирішення питання неплатоспроможності підприємств базується на багаторівневому підході, який об'єднує правові, фінансові та технологічні механізми. Зарубіжні моделі, серед яких Chapter 11 у Сполучених Штатах, pre-pack administration у Великій Британії, Insolvenzplanverfahren у Німеччині та conciliation/sauvegarde у Франції, демонструють успішність превентивних заходів реструктуризації боргів, бізнесу та активів. Такі методики дозволяють не лише зберегти підприємства і робочі місця, а й забезпечують стійкість економіки загалом.

В умовах воєнного стану та економічної кризи важливість впровадження інноваційних підходів до врегулювання неплатоспроможності для України значно зростає. Реструктуризація та санація сприяють пристосуванню бізнесу до нестабільного ринку, знижують фінансове навантаження, відновлюють ліквідність і забезпечують стабільну діяльність. Успішна реалізація цих заходів залежить від інтеграції таких складових, як резервування капіталу, професійний ризик-менеджмент, аналітична підтримка та залучення міжнародної допомоги. Вони є основою для зміцнення фінансової системи й підтримки економіки навіть у період кризових умов.

Цифрові технології стають ключовим елементом у сучасному підході до управління неплатоспроможністю, що дозволяє підвищити прозорість та ефективність процедур банкрутства. Використання електронних платформ, інструментів великих даних, штучного інтелекту та блокчейн-технологій сприяє ранньому виявленню фінансових ризиків, чіткому плануванню реструктуризаційних процесів і зміцненню довіри між ключовими учасниками - боржниками, кредиторами та державними органами.

Отже, поєднання міжнародного досвіду з адаптованими до українських реалій механізмами фінансової санації, а також широке впровадження цифрових технологій відкриває перспективи створення ефективної системи запобігання банкрутству. Це дозволяє зберегти підприємства, мінімізувати втрати кредиторів, забезпечити робочі місця та створити основу для тривалого економічного відновлення й стабільності у післявоєнний період.

Процеси інтеграції України до європейського економічного та правового простору в умовах глобальної економіки висувають актуальну потребу у вдосконаленні національного законодавства щодо регулювання неплатоспроможності. Зростання міжнародної конкуренції, активна цифровізація й перехід до екологічно спрямованої економіки формують нові виклики для процедур банкрутства. В цьому контексті рекомендації та стандарти, розроблені такими організаціями, як Світовий банк, ЮНСІТРАЛ і INSOL International, стають ключовою платформою для впровадження сучасних механізмів запобігання банкрутству.

Світова практика демонструє зміщення акценту в системах регулювання неплатоспроможності з ліквідації боржника до формування так званої «культури відновлення». Основними завданнями таких підходів є виявлення фінансових ризиків на ранніх етапах, оперативне втручання та впровадження превентивних заходів для забезпечення стабільності підприємств. Це досягається через адаптивний аналіз фінансового стану, що передбачає оцінку фінансових коефіцієнтів, використання економіко-статистичних прогнозів та алгоритмів раннього попередження про проблеми платежів.

На рівні ЄС широко застосовується механізм превентивної реструктуризації за моделлю, закладеною у Директиві ЄС 2019/1023. Цей механізм спрямований на підтримку підприємств, що стикаються з фінансовими труднощами, дозволяючи їм розробляти плани реструктуризації до настання критичного моменту. За умов погодження з кредиторами та судового затвердження такі плани допомагають зберігати бізнес, робочі місця й обмежувати витрати на судові процедури. Не менш значущими залишаються принципи, описані Єврогрупою: раннє виявлення фінансових проблем, простота процедур, доступність для боржників і кредиторів, захист їхніх прав і підтримка повторних спроб підприємців після кризових ситуацій.

Досвід різних країн демонструє ефективність інструментів фінансової санації та реструктуризації. У США успішно працює модель Chapter 11 із системою фінансування та збереження бізнесу під час процесу реструктуризації. У Великій Британії діє *pre-pack administration*, що передбачає попереднє планування реструктуризації до відкриття справи про банкрутство. Німеччина пропонує індивідуальні плани реструктуризації, узгоджені з кредиторами (*Insolvenzplanverfahren*), водночас у Франції застосовуються механізми *conciliation* та *sauvegarde* з використанням державних гарантій та податкового стимулювання. Усі ці підходи спрямовані на збереження бізнесу, робочих місць і забезпечення фінансової стійкості учасників ринку.

В Україні важливість санаційних заходів особливо актуалізується в умовах воєнного стану. Економічні збитки, спричинені військовою агресією РФ, розрив логістичних ланцюгів і втрата ринків збуту посилюють фінансовий тиск на підприємства. Програми санації й реструктуризації стають інструментарієм для збереження економічного потенціалу країни, забезпечення фінансової стабільності та запобігання масовим банкрутствам через оптимізацію боргів, реорганізацію активів та раціональне залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

Цифрові технології відіграють значну роль у підвищенні ефективності процедур, пов'язаних із банкрутством та реструктуризацією. Вони сприяють прозорості процесів, автоматизації документообігу, моніторингу фінансового

стану підприємств у режимі реального часу та оцінці потенційних ризиків. Завдяки застосуванню електронних платформ, аналізу великих даних і штучного інтелекту можна оперативно виявляти проблемні підприємства, що підвищує рівень довіри до процедур неплатоспроможності серед кредиторів, боржників та державних інституцій.

Отже, інтеграція міжнародних стандартів, антикризових інструментів і цифрових технологій з урахуванням воєнних умов забезпечує формування ефективної системи запобігання банкрутству та фінансового оздоровлення, що сприяє збереженню бізнесу й економічній стабільності в післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження, виконаного в рамках кваліфікаційної роботи, були сформовані висновки щодо фінансово-економічних аспектів банкрутства підприємств у контексті воєнного стану в Україні.

Проведено аналіз теоретичних засад антикризового управління та процедур банкрутства, що дозволило детальніше розкрити сутність цього явища. У процесі вивчення різних підходів до визначення поняття банкрутства уточнено його основні характеристики. Це дало змогу ідентифікувати ключових економічних суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі, та визначити їхню роль у побудові ефективної системи фінансового контролю і санації підприємств.

Аналіз наукових публікацій і нормативних документів щодо питань банкрутства підприємств показав, що його варто розглядати як багатогранний фінансово-економічний процес. Цей процес передбачає взаємодію між підприємствами, кредиторами та державними органами для стабілізації фінансової ситуації. Важливими складовими такого підходу є дотримання принципів своєчасного реагування, фінансової відповідальності, прозорості процедур, ефективності санаційних заходів і захисту інтересів усіх учасників у період кризи.

Аналіз наукових підходів до визначення банкрутства підприємств дає змогу виділити ключові характеристики цього явища, а також визначити роль підприємств, кредиторів і державних органів у забезпеченні фінансової стабільності та проведенні своєчасної санації. Установлено, що банкрутство є складним процесом, який об'єднує фінансові й економічні аспекти та залежить як від внутрішніх показників діяльності підприємства, так і від зовнішніх чинників, таких як економічна нестабільність і ризику, пов'язані з воєнними конфліктами. Теоретичні дослідження свідчать, що своєчасний аналіз фінансового стану та оцінка ймовірності банкрутства є вирішальними для уникнення критичних ситуацій і зменшення негативного впливу на економіку.

Проведений аналіз фінансово-економічних основ банкрутства підприємств в умовах воєнного стану висвітлив, що повномасштабна війна в Україні мала глибокий і системний вплив на діяльність бізнесу та фінансову стабільність економіки. Знищення інфраструктури, розриви у логістичних ланцюгах, падіння купівельної спроможності населення та обмежений доступ до фінансових ресурсів стали причинами зменшення обсягів виробництва, скорочення доходів підприємств і втрати ними платоспроможності. Фінансові, виробничі, кадрові та енергетичні труднощі, доповнені зростанням витрат на утримання бізнес-процесів, створили нові ризики банкрутства, значно загостривши існуючі економічні проблеми.

Дослідження структурних, галузевих і регіональних характеристик підприємств показало, що найбільш значний негативний вплив війни припав на 2022 рік. У цей час значно зросла кількість збиткових підприємств, скоротилася частка діючих суб'єктів господарювання, а також спостерігалось різке падіння рентабельності в більшості секторів економіки. Щоправда, у 2023-2024 роках розпочалося поступове відновлення економічної активності завдяки здатності підприємств пристосовуватися до кризових умов через оптимізацію витрат, релокацію виробничих потужностей, цифровізацію бізнес-процесів і диверсифікацію діяльності. Попри це, домінування малих і мікропідприємств, хоча й додає гнучкості економіці, водночас підвищує її вразливість до зовнішніх шоків фінансового та інституційного характеру.

Основними факторами фінансової нестабільності залишаються руйнування матеріальних активів, зменшення обсягів виробництва, перебої у постачальних ланцюгах, обмежений доступ до капіталу і значне подорожчання ведення бізнесу. Галузевий аналіз показав нерівномірний розподіл ризиків, зокрема найбільше постраждали сфери торгівлі, переробної промисловості та агропромислового комплексу. У таких умовах підприємства змушені звертатися до передбачених Кодексом України про банкрутство процедур – ліквідації, санації чи реструктуризації – залежно від ступеня фінансового тиску та специфіки своєї діяльності.

Сучасні підходи до управління платоспроможністю дедалі частіше орієнтуються на інтегровані механізми фінансової стабілізації замість традиційних моделей. Вони включають антикризову оптимізацію витрат, цифровізацію процесів управління, диверсифікацію ринків збуту, реструктуризацію фінансів і використання процедур санації. Забезпечення фінансової стійкості підприємств значною мірою залежить від державної та міжнародної підтримки, адаптації до змін у регуляторній політиці, накопичення ліквідних резервів і впровадження ефективних антикризових управлінських рішень. Аналіз світового досвіду свідчить про користь від поєднання реформ інституційної системи, міжнародного фінансування та підтримки малого і середнього бізнесу для відновлення фінансової стабільності після кризових періодів. Для України це означає необхідність розробки всебічної стратегії, яка інтегрує внутрішні антикризові заходи з державною політикою й сприяє включенню бізнесу в глобальні економічні процеси.

Особлива увага в рамках дослідження була присвячена впровадженню інноваційних інструментів для фінансової санації та реструктуризації боргів. З'ясувалося, що використання сучасних цифрових технологій, таких як автоматизовані системи аналізу фінансового стану, блокчейн для підвищення прозорості процесів і електронні платформи для банкрутних процедур, сприяє зниженню операційних ризиків, оптимізації управління активами та зменшенню шансів неплатоспроможності. Вивчення міжнародного досвіду підтвердило, що інтеграція таких інноваційних підходів у процес фінансового оздоровлення допомагає швидше відновити платоспроможність і посилює стабільність бізнесу навіть під тиском кризових економічних та воєнних обставин.

Результати дослідження підтверджують необхідність комплексного підходу до подолання банкрутства в умовах воєнного стану, що передбачає оцінку фінансової стійкості, удосконалення санаційних процедур, управління ризиками та використання цифрових інструментів для збереження платоспроможності підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 04.06.04 р. №04-5/1193. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SD04027.html
2. Коваленко О. В., Склярєнко К. В. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки [Електронний ресурс]. 2013. 221 с. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf (дата звернення: 11.10.2025).
3. Костянецька Т.М. Теоретичні засади визначення основних категорій механізму банкрутства. / Т.М. Костянецька // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». - 2015. - № 2. - С. 228–234.
4. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. // Відомості Верховної Ради України. - 2019. - № 19. - Ст. 74.
5. Волконський Є. Актуальні питання банкрутства за законодавством України в умовах розбудови правової держави / Є. Волконський // Наше право. – 2013. – №7. – С. 184-188.
6. Лазарева Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження/ Н.Лазарева // Молодий вчений. – 2017. – №8(48). – С. 364-368.
7. Брагіна, О. С. Економічна сутність банкрутства підприємства та його види / О. С. Брагіна // Економіка і суспільство. – 2023. – № 4. – С. 45–53.
8. Банкрутство підприємства і його наслідки (роз'яснює Мін'юст) // Інформаційно-консультаційна платформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/article/bankrutstvo-pidpriemstva-i-iogo-naslidki-rozyasnyue?menu=254>
9. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств / О.Третяк// Економіка України. – 2010. – №2. – С. 46-47.
10. Марусяк, Н. Банкрутство підприємства: сутність, причини та наслідки [Електронний ресурс] / Н. Марусяк, Д. Пильнюк // Економіка та суспільство. – 2021. – № 33. – Режим доступу до журн.: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-29> (дата звернення: 11.10.2025).

11. Мних, Є. Економічний аналіз : [підручник] / Є. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с.
12. Онищенко, С. Оцінювання фінансовоекономічної безпеки підприємства критичної інфраструктури / С. Онищенко, О. Маслій, А. Дрібна // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2022. – № 6. – Т. 1. – С. 249–258.
13. Брагіна, О. С. Дослідження підходів щодо визначення сутності банкрутства підприємства / О. С. Брагіна // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2019. – Т. 4. – № 10. – С. 40–47.
14. Минчинська, І. В. Ефективність державного регулювання банкрутства підприємств в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Минчинська // Ефективна економіка. – 2021. – № 8. – Режим доступу до журн.: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/97.pdf.
15. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2597-19> (дата звернення: 11.10.2025).
16. Савченко, М. В. Детермінанти фінансово-економічної кризи в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / М. В. Савченко, О. В. Шкуренко // Економіка і організація управління. – 2018. – № 3. – С. 37–47. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2018_3_6.
17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 11.10.2025).
18. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3659-12> (дата звернення: 11.10.2025).
19. Зятіна, Д. В. Окремі питання процедур внутрішнього та іноземного банкрутства в Україні [Електронний ресурс] / Д. В. Зятіна, А. О. Згама // Право. – 2022. – № 74. – Режим доступу до журн.: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/01/27.pdf>.

20. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14> (дата звернення: 11.10.2025).
21. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 11.10.2025).
22. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2121-14> (дата звернення: 11.10.2025).
23. Длігач, А. О. Як живе бізнес на третьому році війни [Електронний ресурс] / А. О. Длігач // Advanter Group. – 2024. – Режим доступу: <https://advanter.ua/blog/yak-zhive-biznes-na-tretomu-roci-vijni-rezultati-doslidzhen> (дата звернення: 11.10.2025).
24. Поляков, Р. Б. Правовий статус кредиторів у процедурі банкрутства: сучасні виклики та перспективи / Р. Б. Поляков // Господарське право та процес. – 2023. – № 1. – С. 10–18.
25. Бегун, С. І. Поняття фінансового стану підприємства / С. І. Бегун // Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки : матеріали ХІХ Міжн. наук.-практ. конф., 29–30 травня 2014 р. – Луцьк, 2014. – С. 262–263.
26. Яцух, О. О. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки / О. О. Яцух, Н. Ю. Захарова // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2018. – № 3. – С. 173–180.
27. Непочатенко, О. О. Фінанси підприємств : [підручник] / О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук. – К. : ЦУЛ, 2013. – 504 с.
28. Булижин, І. В. Історичний розвиток неплатоспроможності та банкрутства: компаративний аналіз світового й українського досвіду / І. В. Булижин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 2. – С. 55–58.

29. Маслій, О. А. Ієрархічний аналіз ризиків і загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / О. А. Маслій, Р. М. Галушка // Економічний простір. – 2025. – № 198. – С. 69–75. – Режим доступу: <https://doi.org/10.30838/EP.198.69-75>.
30. Волкова, Н. Прогнозування ризику настання банкрутства на підприємстві [Електронний ресурс] / Н. Волкова, О. Степанко // Цифрова економіка та економічна безпека. – 2022. – № 2 (02). – С. 173–178. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/dees.2-29>.
31. Іщенко, Н. А. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства / Н. А. Іщенко // Вісник. Економічні науки. – 2017. – № 31. – С. 256–265.
32. Тимощук, О. Л. Оцінювання ймовірності банкрутства підприємств за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж / О. Л. Тимощук, К. М. Дорундяк // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2018. – № 2. – С. 22–34.
33. Ліснічук, О. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства / О. Ліснічук, Є. Виноградова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2018. – С. 111–115.
34. Бегун, С. Прогнозування фінансової неспроможності підприємства на основі моделей дискримінантного аналізу / С. Бегун, А. Штинь // Інфраструктура ринку. – 2018. – № 19. – С. 558–563.
35. Фінансова безпека держави : [навчальний посібник] / Н. С. Ситник, А. В. Гукалюк, А. В. Стасишин, Л. Я. Слобода [Електронний ресурс]. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2024. – Режим доступу: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/OSTATOCHNANA-SAYT- 21_05_11.pdf.
36. Макалюк, І. Фінансові ризики вітчизняних підприємств в умовах війни [Електронний ресурс] / І. Макалюк, А. Лайкова // Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. (Секція 1. Тенденції розвитку бізнесу та менеджменту). – 2024. – С.

- 83–84. – Режим доступу: <https://confmanagementproc.kpi.ua/article/view/303665>.
37. Понад 600 компаній переїжджали декілька разів, проте не повернулись у свої регіони від початку повномасштабної [Електронний ресурс] // ОpendатаБот. – 2024. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023>.
38. НБУ впроваджує керовану гнучкість обмінного курсу, що посилить стійкість валютного ринку та економіки [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2023. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vprovadjuje-kerovanu-gnuchkistobminnogo-kursu-scho-posilit-stiykist-valyutnogo-rinku-ta-ekonomiki>.
39. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 18.06.2024 р. № 3817-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4113-20#Text>.
40. Інфляційний звіт, січень 2025 року [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2025. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2025-roku>.
41. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року [Електронний ресурс] // Київська школа економіки. – 2025. – Режим доступу: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf.
42. 1. Лошенко, О. В. Ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання [Електронний ресурс] / О. В. Лошенко, Т. О. Мурована // Ефективна економіка. – 2023. – № 2. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.44>.
43. Sytnyk, N. State of Ukrainian business during the war: problems and prospects [Електронний ресурс] / N. Sytnyk, N. Bundz // International scientific journal

- "Internauka". Series: "Economic Sciences". – 2023. – № 5 (73). – Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-5-8871>.
44. Костенко, Ю. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Ю. Костенко, О. Короленко, М. Гузь // Економіка та суспільство. – 2022. – № 43. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77> (дата звернення: 15.11.2025).
45. Інфляційний звіт (2022–2024 рр.) : у 3-х т. / Національний банк України. – К. : НБУ, 2022–2024.
46. Макроекономічний та бюджетний огляд : офіційні аналітичні матеріали щодо стану державних фінансів і економіки України в умовах воєнного стану / Міністерство фінансів України. – К., 2022–2025. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
47. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf. (дата звернення: 15.11.2025).
48. Судова статистика [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал «Судова влада України». – Режим доступу: <https://court.gov.ua/>.
49. Реєстр справ про неплатоспроможність: галузевий аналіз 2024 [Електронний ресурс] // Опендатабот. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/> (дата звернення: 15.11.2025).
50. Аналітична довідка про стан виконання процедур банкрутства [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2025).
51. Книшек, О. О. Фінансовий аналіз діяльності підприємства в умовах економічної нестабільності [Електронний ресурс] / О. О. Книшек, Ю. О. Тарасенко // Економічний простір. – 2021. – Режим доступу: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/380>.

52. Фінансова стійкість підприємства: коефіцієнти оцінки [Електронний ресурс] // Фармацевтична енциклопедія. – 2023. – Режим доступу: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/389/finansova-stijkist-pidpriyemstva>.
53. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/>.
54. Духліч, М. В. Фінансовий аналіз підприємства в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / М. В. Духліч, О. М. Пашкун // Науковий вісник Університету ДФС України. – 2022. – № 4. – С. 147–154. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21958>.
55. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
56. Оцінка впливу війни на фінансову стійкість підприємств в Україні [Електронний ресурс] // Наукові записки НаУКМА. – 2023. – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/88e3ca70-6c81-4e74-a0be-f77281711078>.
57. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2023. – Режим доступу: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/621.
58. Bartlett, W. Small Enterprise Development in the Yugoslav Successor States: Institutions and Institutional Development in a Post-War Environment [Електронний ресурс] / W. Bartlett. – 2006. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/225851070>.
59. Business Resilience and SMEs in Israel during Armed Conflict [Електронний ресурс] // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2024. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/1660-4601/22/12/1866>.

60. Аналіз впливу війни на капітальні активи та операційну діяльність підприємств України [Електронний ресурс] // KSE Institute (Kyiv School of Economics). – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/>.
61. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2024 / червень 2025) [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/publications/financial-stability-report>.
62. Ukraine: Economic Update and Private Sector Assessment 2024-2025 [Електронний ресурс] // World Bank Group. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>.
63. RDNA4 Assessment — Joint Assessment of Ukraine Recovery Needs (2025) [Електронний ресурс] // World Bank, European Commission, United Nations. – 2025. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>.
64. Про відновлення платоспроможності окремих державних підприємств у сфері енергетики [Електронний ресурс] : Закон України від 30.01.2025 р. № № 3577-IX – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 12.12.2025).
65. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: стратегічні напрями державної політики та підтримки бізнесу [Електронний ресурс] : аналітичний/програмний документ / Кабінет Міністрів України. – К. : КМУ, 2024. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 12.12.2025).
66. Гук, О. В. Національний та світовий досвід у сфері запобігання банкрутству підприємств / О. В. Гук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 599. – С. 86–93.
67. Синьгубов, О. В. Превентивна реструктуризація та раннє попередження неплатоспроможності: досвід країн Балтії та Центрально-Східної Європи / О. В. Синьгубов // Нове українське право. – 2025. – Вип. 3. – С. 177
68. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications [Електронний ресурс] // Official Journal of the European

- Union. – 2019. – L 172/18. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1023> (дата звернення: 12.12.2024).
69. Debtor-in-possession financing [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Debtor-in-possession_financing.
70. Pre-pack administration [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Pre-pack_administration.
71. Insolvenzplanverfahren in Germany [Електронний ресурс] // Federal Ministry of Justice : [офіційний сайт]. – Режим доступу: https://www.bmj.de/DE/Themen/Recht_und_Gesellschaft/Insolvenzrecht/Insolvenzplanverfahren_node.html.
72. French insolvency procedures (conciliation, sauvegarde) [Електронний ресурс] // Service-public.fr : Le site officiel de l'administration française. – Режим доступу: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1351>.
73. Coutinho, L. Insolvency Frameworks across the EU: Challenges after COVID-19 / L. Coutinho, A. Kappeler, A. Turrini. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. – 40 p. – (Discussion Paper ; 182). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-02/dp182_en_0.pdf (дата звернення: 25.12.2025).
74. Svystun L . MODELS AND TOOLS OF ANTI-CRISIS FINANCIAL ENTERPRISE MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS . In: Prospects for the development of finance in the conditions of European integration of Ukraine: monograph / Ptashchenko L., Yehorycheva S., Chychkalo-Kondratska I., Onyshchenko S., Berezhna A. [etc.]; in general ed. Ptashchenko L. Tallin: Estonia, IRETC MTÜ, 2022. p. 149-161.
75. Жук, О. С. Оцінка стану та структури активів підприємства [Електронний ресурс] / О. С. Жук // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2017. – № 31. – Режим доступу: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/5.pdf>.
76. Боронос, В. Г. Управління фінансовою санацією підприємств : [підручник] / В. Г. Боронос, І. Й. Плікус. – Суми : СумДУ, 2014. – 437 с.

77. Бланк, І. О. Фінансовий менеджмент : [підручник] / І. О. Бланк. – К. : Ніка-Центр ; Ельга, 2002. – 528 с.
78. Мостенська, Т. Л. Роль реструктуризації та санації в антикризовому управлінні [Електронний ресурс] / Т. Л. Мостенська, Е. О. Юрій // Ефективна економіка. – 2019. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7349> (дата звернення: 25.12.2025).
79. Теоретичні основи реструктуризації підприємств : [навчальні матеріали] / Запорізький національний університет. – Запоріжжя : ЗНУ, 2020. – 128 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052010.pdf>.
80. Ren, Y. Restructuring cost and its prediction analysis / Y. Ren, D. Xiao // Journal of Corporate Accounting & Finance. – 2024. – № 35 (1). – P. 218–227.
81. Луцик, Ю. Збереження фінансово-економічної стійкості як запорука стабілізації економіки держави та надійного фінансового забезпечення потреб оборони і безпеки в умовах повномасштабної агресії РФ проти України / Ю. Луцик, О. Деменєв, П. Пархоменко, В. Телегін // Повітряна міць України. – 2023. – № 1 (4). – С. 74–80.
82. Дмитренко, Е. С. Особливості правового забезпечення ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану в Україні: безпековий вимір / Е. С. Дмитренко // Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матеріали наук.-практ. круглого столу, м. Суми, 27 січня 2023 р. – Суми, 2023. – С. 51–55.
83. Фінансова реструктуризація в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Н. П. Коваль, Н. П. Квасницька, Н. С. Слободян // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2022. – № 6. – Т. 1. – С. 273–279. – Режим доступу: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/39/37>.
84. Сучасний стан та перспективи застосування інформаційних технологій в процедурі банкрутства [Електронний ресурс] / С. В. Плєскач // Правове

- життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 травня 2021 р. – Одеса : Гельветика, 2021. – Т. 2. – С. 224–227. – Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/items/45909d0f-53a9-4616-a7cb-7f8f2ba62c31>.
85. Інформаційно-довідкова система «Банкрутство» [Електронний ресурс] : електронний реєстр даних справ про банкрутство та пов'язаних суб'єктів / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://info.bankrut.gov.ua/>.
86. Плєскач, С. В. Дослідження перспектив цифровізації інформаційних технологій у процедурі банкрутства та їх вплив на ефективність [Електронний ресурс] / С. В. Плєскач // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 травня 2021 р. – Одеса : Гельветика, 2021. – Т. 2. – С. 224–227. – Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/items/45909d0f-53a9-4616-a7cb-7f8f2ba62c31>.
87. Коляда, Т. Цифрові технології, Big Data та штучний інтелект як засіб підвищення прозорості і мінімізації ризиків [Електронний ресурс] / Т. Коляда // Економіка та суспільство. – 2025. – № 73. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6031>.
88. Prozorro.Продажі [Електронний ресурс] : електронна система публічних аукціонів в Україні. – Режим доступу: <https://prozorro.sale/>.

ДОДАТКИ

Моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Автор	Метод розрахунку та коефіцієнти	Ймовірність банкрутства, значення Z, критичні значення
Модель Е. Альтмана (1968 р.)	$Z=1,2 \times X_1 + 1,4 \times X_2 + 3,3 \times X_3 + 0,6 \times X_4 + 0,999 \times X_5$ (2.1), де X_1 – відношення власного оборотного капіталу до загальної кількості активів; X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до загальної кількості активів; X_3 – відношення прибутку до виплати відсотків до загальної кількості активів; X_4 – відношення власного капіталу до зобов'язань; X_5 – відношення чистого доходу до загальної кількості активів.	$Z < 1,81$ – дуже висока; [1,81–2,67) – середня; [2,67–2,99] – невелика; $Z > 2,99$ – дуже низька.
Модель Р. Ліса (1972 р.)	$Z=0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4$ (2.2), де X_1 – оборотний капітал/загальна вартість активів; X_2 – операційний прибуток/загальна вартість активів; X_3 – нерозподілений прибуток/ загальна вартість активів; X_4 – власний капітал/позичковий капітал.	Критичне значення: $Z \leq 0,037$.
Модель Р. Таффлера і Г. Тішоу (1977 р.)	$Z=0,53 \times X_1 + 0,13 \times X_2 + 0,18 \times X_3 + 0,16 \times X_4$ (2.3), де X_1 – операційний прибуток/загальна вартість активів; X_2 – оборотні активи/загальна вартість активів; X_3 – короткострокові зобов'язання/ загальна вартість активів; X_4 – чистий дохід (виручка) від реалізації/ загальна вартість активів.	Критичне значення: $Z \leq 0,2$.
Модель Г. Спрінггейта (1978 р.)	$Z=1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4$ (2.4), де X_1 – робочий капітал/загальна вартість активів; X_2 – прибуток до сплати податків і відсотків/загальна вартість активів; X_3 – прибуток до сплати податків/короткострокові зобов'язання; X_4 – обсяг продажів/ загальна вартість активів.	$Z < 0,862$ – висока; $Z > 2,45$ – мінімальна
Модель О.О. Терещенка	$Z=1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6$ (2.5), де X_1 – cash-flow/зобов'язання; X_2 – валюта балансу/зобов'язання; X_3 – прибуток/валюта балансу; X_4 – прибуток/виручка від реалізації; X_5 – виробничі запаси/виручка від реалізації; X_6 – оборотність основного капіталу (виручка від реалізації/валюта балансу)	$Z > 2$ – банкрутство не загрожує; $1 < Z < 2$ – фінансова рівновага порушена, за переходу на антикризове управління банкрутство не загрожує; $0 < Z < 1$ – загроза банкрутства, якщо не буде вжито санаційних заходів; $Z < 0$ – підприємство є напівбанкрутом.
R-модель прогнозу ринку банкрутства	$R=8,38 \times K_1 + K_2 + 0,054 \times K_3 + 0,63 \times K_4$	$R \leq 0,18$ - висока; $0,18 \leq R \leq 0,32$ - середня; $0,32 \leq R \leq 0,42$ - низька; $R \geq 0,42$ - мінімальна
Модель Фулмера (1984 р.)	$H=5,528 \times X_1 + 0,212 \times X_2 + 0,073 \times X_3 + 1,27 \times X_4 + 1,12 \times X_5 + 2,335 \times X_6 + 0,575 \times X_7 + 1,083 \times X_8 + 0,894 \times X_9 - 6,075$	Якщо $H < 0$, підприємству загрожує банкрутство
Модель А.В. Матвійчука	$Z=0,033 \times X_1 + 0,268 \times X_2 + 0,045 \times X_3 - 0,018 \times X_4 - 0,004 \times X_5 - 0,015 \times X_6 + 0,702 \times X_7$ (2.6), де X_1 – оборотні активи/необоротні активи; X_2 – чистий дохід від реалізації/поточні зобов'язання; X_3 – чистий дохід від реалізації/ власний капітал; X_4 – баланс/чистий дохід від реалізації; X_5 – (оборотні активи – поточні зобов'язання)/оборотні активи; X_6 – (довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання)/баланс; X_7 – власний капітал/(забезпечення подальших витрат і платежів + довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання).	$Z > 1,104$ – низька ймовірність банкрутства, стійкий фінансовий стан; $Z < 1,104$ – загроза фінансової кризи.

Джерело: сформовано автором на основі [28-32]

Порівняльна характеристика моделей прогнозування
банкрутства підприємства

Модель	Переваги	Недоліки
Двофакторна модель Альтмана	Легкість розрахунку; Можливість розрахунку під час проведення оцінки фінансового стану на основі бухгалтерського балансу.	Не врахований вплив показників, які характеризують ефективність використання ресурсів, ринкову активність, ділову активність; Не врахована галузева та регіональна специфіка функціонування суб'єктів економіки; Неадаптованість для українських підприємств.
П'ятифакторна модель Альтмана	Легкість розрахунку в умовах обмеженої інформації; Можливий розподіл компаній на потенційних банкрутів та не банкрутів після аналізу; Досить висока точність розрахунків.	Не враховано особливості української економіки; Інтерпретувати підсумкове значення може бути складно; Сфера застосування обмежена; Показники рентабельності не враховані.
Модель Р. Таффлера і Г. Тішоу	Легкість розрахунку при високій точності прогнозу.	Сфера використання: тільки акціонерні товариства, за умови, що акціями торгують на фондовому ринку); Складнощі у інтерпретації підсумкового значення; Неадаптованість до українських умов; Використання застарілих даних.
Модель Спрінгейта	Рівень надійності прогнозу високий точність приблизно 90%.	Створена переважно для Канади і США, для оцінювання місцевих підприємств; Відсутня галузева і регіональна диференціація Зрахунку; Спостерігається висока кореляція між змінними; Неадаптована для економіки України; Лінійна система обчислення.
Модель Ліса	Простота й швидкість розрахунків; Доступність необхідних для розрахунків даних; Можливість оцінити фінансовий стан та спрогнозувати банкрутство.	Не пристосована до українських підприємств; Створювалася з урахуванням західних особливостей розвитку; Не може застосовуватися до малих підприємств; Не відповідає методичним прийомам розрахунку показників фінансової звітності
Модель Терещенка	Врахування специфіки діяльності суб'єктів; Охоплення незначної кількості показників; Доступність інформації, необхідної для розрахунку параметрів моделі.	Недостатній рівень обґрунтованості показників та їх нормативних значень; Можливість застосування тільки для окремих підприємств; Великий інтервал невизначеності.

Продовження табл.1.5

<p>R-модель прогнозу ринку банкрутства</p>	<p>Проста у використанні, не потребує складних розрахунків; Використовує невелику кількість показників (лише 4 коефіцієнти); Всі дані легко отримати зі стандартної фінансової звітності; Підходить для швидкої попередньої діагностики ризику банкрутства.</p>	<p>Обмежена точність у різних галузях та економіках (особливо в Україні); Не враховує галузеві особливості підприємства; Досить поверхневий аналіз — невелика кількість показників знижує глибину оцінки; Може давати неоднозначні результати у «сірих зонах» значень.</p>
<p>Модель Фулмера (1984 р.)</p>	<p>Висока точність прогнозування (за дослідженнями автора — понад 90%); Використовує широкий набір показників (9 факторів), що робить аналіз глибшим; Враховує як прибутковість, так і організаційно-фінансові характеристики підприємства; Ефективна для оцінки малих і середніх приватних компаній (на які модель і розроблялася).</p>	<p>Складніша у розрахунку через велику кількість коефіцієнтів; Дані для деяких показників можуть бути менш доступними або вимагати додаткових розрахунків; Розроблена на основі американських компаній, тому її точність може знижуватися в інших економіках; Менш універсальна для великих корпорацій або підприємств зі специфічною галузевою структурою.</p>
<p>Модель А.В. Матвійчука</p>	<p>Досить точна, ефективна, оскільки враховує особливості функціонування підприємств у перехідному стані економіки.</p>	<p>Більш розрахована на специфіку діяльності банків, тому може у повній мірі враховувати особливості функціонування промислового підприємства.</p>

Джерело: сформовано автором на основі [33;34]

Фінансові результати підприємств за галузями у періоді 2019-2023 рр.

Галузь	Частка прибуткових підприємств, %					Частка збиткових підприємств, %					Рівень рентабельності, %				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Сільське, лісове та рибне господарство	83,1	82,7	88,3	78,5	78,4	16,9	17,3	11,7	21,5	21,6	16,1	13,6	36,4	13,3	8,0
Промисловість	72,1	69,7	71,3	64,6	71,7	27,9	30,3	28,7	35,4	28,3	3,9	-1,3	7,7	-5,4	0,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	69,7	68,5	68,5	58,5	67,5	30,3	31,5	31,5	41,5	32,5	18,0	-3,3	10,0	-12,9	6,0
Операції з нерухомим майном	66,3	60,8	61,2	54,5	60,3	33,7	39,2	38,8	45,5	39,7	24,5	-17,0	7,8	-28,1	0,5
Фінансова та страхова діяльність	67,5	67,3	68,6	59,4	66,9	32,5	32,7	31,4	40,6	33,1	8,3	13,0	17,1	4,9	16,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	70,6	66,0	70,0	64,0	67,0	29,4	34,0	30,0	36,0	33,0	7,9	0,1	6,1	-5,1	3,1
Оптова та роздрібна торгівля	77,1	74,4	77,1	70,8	75,8	22,9	25,6	22,9	29,2	24,2	16,4	3,6	14,8	3,1	15,2
Тимчасове розміщення й організація харчування	70,9	59,1	63,7	55,8	63,9	29,1	40,9	36,3	44,2	36,1	9,3	-11,1	9,5	-19,2	6,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	73,8	71,7	72,3	68,4	71,9	26,2	28,3	27,7	31,6	28,1	1,4	1,6	3,7	-4,2	5,9
Освіта	68,9	66,4	66,1	63,6	63,6	31,1	33,6	33,9	36,4	36,6	5,8	1,5	1,0	-3,9	-1,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	71,1	76,1	70,9	66,8	67,8	28,9	23,9	29,1	33,2	32,2	1,9	12,4	3,7	5,2	1,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	65,4	53,4	56,1	47,9	58,5	34,6	46,6	42,9	52,1	41,5	0,0	-11,5	-13,1	-18,7	7,9
Інформація та телекомунікації	71,5	71,1	69,9	64,1	68,7	28,5	28,9	30,1	25,9	31,3	10,5	6,5	10,3	3,9	13,4

Динаміка податкових надходжень до бюджету України за видами податків у 2019–2023 рр.

Рік	Податкові надходження, млн.грн.	Податок на прибуток підприємств, млн.грн	ПДВ (чисті надходження), млн. грн.	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, млн.грн.	Інші податки та збори, млн. грн.	Темп зростання загальних надходжень, %
2019	799776	107086,3	88929,8	30086	3855	-
2020	851115,6	108695	126486,6	30460,5	3306,2	93,97
2021	1107090,9	147751,7	155774,8	38177,2	3916,5	76,88
2022	949764,4	117049,9	213948	26246	3322,4	116,56
2023	1203544,1	143837,1	214639,3	40559,4	3731,1	78,91

Послідовність дій арбітражного керуючого при реалізації майна боржника через електронний аукціон

Етап	Дія арбітражного керуючого	Нормативний зміст дії	Строк виконання
1	Визначення умов продажу	Визначення умов продажу для погодження з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення)	За 20 к. д. до скликання комітету кредиторів
2	Отримання згоди на продаж	Направлення умов продажу членам комітету кредиторів та отримання згоди	За 20 к. д. до публікації оголошення
3	Вибір електронного майданчика	Обрання акредитованого оператора системи Prozorro. Продажі, реєстрація та укладення договору	До оприлюднення оголошення
4	Формування лоту	Створення лота в системі: опис майна, стартова ціна, крок аукціону, гарантійний внесок, умови продажу	До оприлюднення оголошення
5	Оприлюднення оголошення про аукціон	Публікація оголошення в системі Prozorro. Продажі з відкритим доступом для учасників	Не пізніше 20 к. д. до проведення аукціону(в залежності від початкової ціни реалізації)
6	Прийом пропозицій	Прийом заяв від учасників та сплата гарантійного внеску	Не пізніше 20 к. д. до проведення аукціону(в залежності від початкової ціни реалізації): до 5000 грн. - 10 к. д.; від 5000,01 до 1000000 грн. - 15 к. д.; від 1000000,01 грн. - 20 к. д.
7	Проведення аукціону	Автоматичне проведення електронного аукціону в онлайн-режимі	У визначену дату зазначену в аукціоні
8	Визначення переможця	Визначення переможця системою. Переможцем є учасник, який запропонував найвищу ціну на час закінчення аукціону	У день проведення аукціону
9	Погодження протоколу аукціону	Перевірка та погодження протоколу арбітражним керуючим	Одразу після формування протоколу та отримання його від майданчика переможця
10	Контроль оплати	Контроль повної оплати вартості лота переможцем	Протягом 10 р. д. з дня оприлюднення в ЕТС інформації про результати аукціону
11	Підписання акту про придбання та передача майна	Підписання акта приймання-передачі майна	Не пізніше 3 р. д. після повної оплати запропонованої ціни